

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

ושבתה הארץ

הלכות שמיטה לתלמיד

מדריך למורה

לכיתות ה-ט

עמוס מימון

חברות עבודה ולימוד דיני שמיטה
מותאמים לפי מנהגי העדות השונות

על פי תוכנית הלימודים החדשה של משרד החינוך

כפר דרום ת"ו - אשקלון

וְשִׁבְתָּהּ הָאָרֶץ

הלכות שמיטה לתלמיד - מדריך למורה לכיתות ה-ט

באישור האגף לאישור ספרי לימוד, משרד החינוך

כתיבה ועריכה- הרב עמוס מימון
ביקורת הלכתית- הרב יואל פרידמן
עריכה פדגוגית- שלומית כהן
עריכה לשונית ומגדרית- יעל מימון
עיצוב גרפי ואיורים- ורד פאל

כל הזכויות שמורות

למחבר הרב עמוס מימון רח' שחף 58 ת"ד 625, יד בנימין
טל' 08-8693195, נייד 052-7994208, 052-3947530
ולמכון התורה והארץ אשקלון (כפר דרום)
טל' 08-6847325, פקס 08-6847055

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

נדפס בישראל תשע"ד

בהוצאת: פרקי הלכה- עמוס מימון ומכון התורה והארץ אשקלון (כפר דרום)

ואני תפילה ושירה

”וַיְהִי נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וַיַּעַשֶׂה יְדִינוּ כַּוְנָה עָלֵינוּ וַיַּעַשֶׂה יְדִינוּ כַּוְנָהוּ” (תהילים צ, יז)

אמלא פי תהילות, כי הפליא ה' חסדו עמי. השיר והשבח לחיי עולמים אשר זיכני להסתופף באוהלה של תורה, לזכות ולזכות את ילדי ישראל בחיבורים המורים להם בתחילת דרכם את ההלכה אשר יעשון. ועתה בסייעתא דשמיא גדולה להגיש בפני המורים והתלמידים תקציר דיני שביעית לדעת את המעשה אשר יעשון ומתוך כך להתחזק באמונה בו יתברך.

תודה וברכה לרב יהודה זולדן מפמ"ר תושב"ע שמעודד מלווה, מנחה ומוביל את המערכה לקידום דרכי הוראת התושב"ע ביד רמה ורואה ברכה בעמלו. ישר כוח על כל העזרה והתמיכה. תבורך מפי עליון בכל מילי דמיטב לחיים טובים ולשלום. תודה וברכה למכון התורה והארץ ולמנהליו, הרב יהודה עמיחי, הרב עמיטל בראלי ור' עמי גיאת אשר זימנו לידי מצווה יקרה זו וזיכוני בה. ישר כוח ותודה מעומקא דלבא על כל העידוד, העזרה והתמיכה. תודה וברכה לרב יואל פרידמן מרבני מכון התורה והארץ על הארותיו והערותיו ההלכתיות להוציא דבר מתוקן ויפה לילדי ישראל. תודה וברכה לר' משה הרשטיק על העידוד, ההערות והתמונות שמאיירות של החבורות. יהי רצון שתהא משכורתכם שלמה מאת ה'. יהי רצון שתהא משכורתכם שלמה מאת ה' וימשיכו לזכות את ישראל בפועלם הרב לחיזוק והטמעת המצוות התלויות בארץ ולהרים את קרנה ומעלתה של ארץ הקודש.

תודה וברכה לרב שמואל כץ על הערותיו, עזרתו ועידודו להוציא דבר מתוקן לילדי ישראל. תודה וברכה לרב חגי בר גיורא מנהל מחלקת תעשייה וחרושת ברבנות הראשית לישראל על הסיוע במציאת מסמכי הרבנות הראשית לישראל בעניין השמיטה. תודה וברכה לגנן שלומי סבן על התמונות מעבודתו בקודש בגינות שבארץ ישראל. תודה וברכה לורד פאל הגרפיקאית והמאיירת של כל הסדרה שבזכותה אנו מגישים לכם כלי נאה ויאה לזיכוי הרבים. אחרונה חביבה אשתי מירית מב"ת שעמלה רבות בחינוך ילדינו לתורה וליראה ומניחה לי לעסוק בזיכוי הרבים, יהי רצון שתהא משכורתה שלמה מאת ה' ותראה ברכה ונחת מכל יוצאי חלציה וימלא ה' כל משאלות לבה לחיים טובים ולשלום, תבורך בשפע של ברכות בכל מכל כל, אמן. אסיים בתפילה לה' ית' שיזכנו לגדל את בנינו ובנותינו לתורה ויראה מתוך רווחה ונחת נזכה לראותם בשמחתם מתוך יראתו ועבודתו ית' ויפתח לבם בתורה, אמן.

דרשו חכמים בגמרא (שבת לא, ע"א) את הפסוק: "וְהָיָה אֱמוּנַת עַמֶּיךָ חֶסֶן יְשׁוּעַת חֻכְמַת וְדַעַת יִרְאַת ה' הִיא אוֹצְרוֹ" (ישעיהו לג, ו) - 'אמונת - זה סדר זרעים'. ובארו שהכוונה לאותו חקלאי ש'מאמין בחי עולמים זורע'. בששת שנות המעשה החקלאי רואה עצמו כשליח של ריבונו של עולם, הוא עמל מאוד מתוך צפייה לברכת ה' שתשרה במעשה ידיו. לולא האמונה בה' המצמיח את יבול הארץ - לא היה טעם לחרוש, לטמון את הזרע בארץ ולצפות ליבול. בשנת השבע, שנת השמיטה - מתהפך הגלגל. נדרשת מהחקלאי גבורה אחרת - 'להיות מאמין בחי עולמים' - ולא זורע! בכך חש החקלאי שאכן אין הוא הבעלים לאדמה אלא שליחו של ה' והכל בא אליו ממנו. השנה זוכים אנו להפנמת ערכים אלו. יהי רצון שבזכות הלימוד בדינים אלו נזכה להחדיר אמונה ובטחון בה' בנו ובילדי ישראל ולהיות מאותם גיבורי כוח שמאמינים בחי עולמים בכל מצב ובכל זמן.

ברצוני לציין כי אין בכוונתי חלילה שספר זה יהיה מקור לפסיקת הלכה. כל מטרתו היא לחשוף את הלומד הצעיר למושגים ההלכתיים הקשים במצוות השמיטה בצורה חווייתית ומאתגרת, אשר תעזור לו לפשט את ההלכות ואת המושגים המורכבים, וכך ימצא דרך קלה ונוחה להבנת החומר, ומתוך כך יתחזק לימוד ההלכה בעניינים אלו ובכך נזכה להגדיל תורה ולהאדירה. אמן.

עיני לשמיא ואני תפילה לחי עולמים, שנזכה שחברות אלו יאירו את הדרך לילדי ישראל בלימוד הלכות שמיטה בפרט ובלימוד ההלכה בכלל.

"יהי רצון מלפניך ה' או"א שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם" (מסכת ברכות דף כ ע"ב).

יהי רצון שלימוד ילדי ישראל יהיה לעילוי נשמת סבי וסבתותי אשר גידלנו לתורה וליראת ה' במסירות רבה.

מאיר זקיניו בן שלביה
יוסף בן שושיה
כוכינה בת מננה
אסתר בת מסעודה לבית מימון ע"ה.

הברכת התורה ולואדיה
עמוס אימון

אקדמות מילין למורה וללומד

סוד השמיטה

שנת השמיטה היא הזדמנות חינוכית נדירה לעסוק בתורה ובנגיעותיה לחלקים רבים של חיינו. העיסוק במצווה זו חושף אותנו למורכבות הגדולה בחיינו כעם סגולה בארץ הקודש.

מצוות השמיטה יכולה להיות מנוף אדיר של אמונה וביטחון בה' יתברך מחד ומנוע לעבודה על המידות הטובות והשרשתם בשכלנו, בלבנו ומתוך כך בהנהגותינו מאידך.

מצווה זו מזמנת לנו הזדמנות פז לחשוף את המסרים החינוכיים, הערכיים והרעיוניים העומדים בתשתית קיום תורה ומצוות בכלל ויישום דיני שמיטה בפרט. בהתבוננות מעמיקה במצווה זו נוכל להשריש בלב תלמידנו קמעא מסוד סגולתה של ארצנו, מסוד נשמתו של עמנו ומסוד אמונתנו בה' בורא שמים וארץ. שנת השמיטה חשובה ומיוחדת הטומנת בחובה סוד גדול הכולל יסודות רבים בחובת האדם בעולמו. סוד עמנו וסוד ארצנו חוברים יחדיו בשמיטה לסוד כמוס המחזיק את העולמות כולם. ומביאה ברכה לכל, כדברי הזוהר:

"לְהַנְחִיל אֶהָבִי יֵשׁ וְאַצְרְתִּיהֶם אֶמְלֵא" (משלי ח, כא) - שאל רבי שמעון: מה כוונת המילה "יש"? והסביר, שזהו הסוד של מצוות יובל ושמיטה ("יש" - ראשי תיבות יובל שמיטה). ה' מסר מצוות אלו רק לעם ישראל שהוא עם סגולה. וכשישראל ישמרו שמיטה כראוי אז נשמות הצדיקים משתעשעות בגן עדן, וחוזרות חדשות. ועליהם נאמר: "יְקַוְּ ה' יְהַלִּיפוּ כֹחַ" (ישעיהו מ, לא) (על פי זוהר חדש דף סא עמוד א).

טעמי מצווה יקרה זו מלמדים אותנו מה רב כוחה של מצווה זו בחינוכו של היהודי בכל תחומי חייו: בין אדם למקום, בין אדם לחברו, בין אדם לעצמו, בין אדם לארצו ובין אדם לעמו.

אולם לימוד דיני שמיטה בעיני התלמיד הצעיר נראה לא רלוונטי, רחוק, מסובך, מורכב ומשעמם. לצערנו נראה שכך זוכרים רבים מן התלמידים נושא זה משמיטות קודמות. האמת היא שדווקא הלכות שמיטה מעניינים ומרתקים, הבנויים על היגיון ולוגיקה מסוימת לאחר קביעת הנחות בסיס אמוניות.

לימוד נושא זה בלול בכל מכל כל, יש בלימוד דיני שמיטה צלילה למקור בתורה עד כדי שיעור תנ"ך יפה, לימוד גמרא, משנה ותוספתא בשילוב פוסקים ראשונים ואחרונים בני זמננו על בעיות השעה, מתוך התחדשות והתייחסות לחידושים טכנולוגיים בעת החדשה.

יש בלימוד סוגיות אלו נושאים אמוניים מן המעלה הראשונה, עד שהשיעור יכול לקבל אוריינטציה של שיעור מחשבתי ואמוני מרתק ומחזק. בשיעורי שמיטה יש לא מעט כיוונים מחשבתיים ומוסריים המרתקים. מתוך כך אנו מזמינים לתלמיד מחשבות מעשיות על עבודת ה' מוסרית היכולה לשנות את אורחות חייו בהנהגותיו היום יומיות ללא קשר לשנת השמיטה.

ניתן להדגיש במהלך שיעורים אלו את הצד המעשי בהתנהגותנו בשולחן האוכל ביום יום, במטבח, בבית הספר, במרכול ובקניון כמעט בכל מקום.

יש בדינים אלו לא מעט מחלוקות בין מגזרים שונים בעם ישראל דבר שיכול להוסיף עניין והפריה הדדית, הכרת הצד שכנגד באופן מעמיק יותר, בהנחה שהמורה ינחה את הדיון באופן ראוי ומכובד והכול מתוך ראייה הלכתית ושל אמונת חכמים. מתוך כך השיעור יכול להיות מעניין, מרתק מושך ואף יביא ללימוד מעמיק של ההלכות תוך כדי הפנמתן. חובה על המורים העוסקים בנושא יקר זה, להכין את השיעור כדבעי ומתוך כך להשיג הישגים חינוכיים מה שאין ביכולתם להשיג בשיעורים אחרים.

צירפנו בסוף החוברת מילון מושגי שמיטה. מילון שיכול להקל על המורה ועל התלמיד כאחת, הן כהקדמה לנושא מסוים והן כסיכום קצר ותכליתי לשינון החומר הנלמד.

בעזרת רבים וטובים, הרבנים והעורכים השונים השתדלתי בכל מאודי להוציא דבר מתוקן שיוסיף קומה בלימוד דיני שמיטה בקרב ילדי ישראל בפרט ובלימוד ההלכה בכלל.

תפילתי לבורא עולם שלא תצא מכשלה מתחת ידינו, ולימוד בחוברות אלו יוסיף לידיעת ההלכה, לאהבת ההלכה ולקיומה באופן השלם ביותר, מתוך התחזקות באמונה בה'.

בברכת המורה והאיל

עמוס איזן

דרכי ההוראה

רבות הן דרכי הוראת ההלכה, ננסה בקצירת האומר להביא בפניכם יסודות בחינוך, המשולים לאורות המאירים לנו דרכי ההוראה, ויאירו לנו את הדרך שבה נלך בהוראת תלמידינו ובחינוך בנינו נ"י. היה מקום להאריך בכל אחד ואחד מיסודות אלו, אך אין כאן המקום.

1. סיכור החומר ואזור הפנים

על פי רש"י, בפסוק: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁטִים לְפָנֶיהֶם" (שמות כא, א) ה' אמר למשה כי אין די בללמד את ישראל את התורה, אלא עליו להתאמץ להסביר להם את טעמי המצוות ולערוך בפניהם את החומר כשולחן המוכן לאכילה.

2. אחריות התלמידים

עם כל זאת, חשוב להחדיר בלב תלמידינו כי אינם פטורים מאחריות. חובת סידור הלימוד אינה מוטלת על הרב (המורה) בלבד, אלא אף על התלמידים, כפי שמובא בגמרא (תענית ח ע"א): אם התלמידים אינם מבינים את דברי רבם, עליהם להשתדל רבות אצל רבם כדי שיבאר את דבריו שוב ושוב.

3. חִנּוּךְ לַנְּעָר עַל פִּי דַרְכּוֹ

האדמו"ר מפיאסצנה, בעל חובת התלמידים, למד מהפסוק (משלי כב, ו): "חִנּוּךְ לַנְּעָר עַל פִּי דַרְכּוֹ" כמה יסודות ואבני דרך בחינוך:

1. החינוך הוא ההתחלה ומתחיל מינקות.
2. החינוך מינקות ניטע בחניך באופן החזק ביותר.
3. לחנך בדרכי נועם ולא בכפייה.
4. להכיר ולחנך כל נער ונער לפי מידותיו ויכולותיו.
5. על המחנך להכיר במעלותיהם של תלמידיו ובחסרונותיהם.
6. על המחנך להקטין עצמו ולהתנהל עם תלמידיו כביכול כנער.
7. על המחנך להחדיר בתלמידים שעיקר האחריות לחינוכם מוטלת עליהם ולא על המורה.

4. השליחות החינוכית

הרב חייב לחוש בשליחות הגדולה המוטלת על כתפו מחד גיסא, ובענווה גדולה שצריכה להיות חלק מאישיותו בתפקיד זה. כפי שמסביר הראי"ה קוק בעולת ראייה את צמד המילים הראשונות שכל יהודי אומר בבוקר כשהוא קם משנתו: "מודה אני". ראשית מודה ומתבטל קמיה קודשא בריך הוא, אך אסור שענווה והתבטלות זו תביא אותו לחוסר עשייה או לזלזול במעשיו הפשוטים כביכול. ההיפך. לפיכך מיד אחרי ההודאה יש לומר אני. להבין שעצם מציאותו בעולם מכריחה אותו להכיר בערך עצמו וכי עליו למלא את תפקידו. הענווה היא שורש ויסוד העבודה החינוכית עם תלמידינו שיחיו, אך מצד שני עלינו להכיר במעלתנו ובתרומתנו הגדולה לחינוכם של התלמידים.

5. אסירות נפש בחינוך

פעולה זו של ניקוי וסידור החומר לובשת צורה של התעסקות בקטנות, יונקת מכוחו של רבי חייא, שהיה מגדולי ת"ח הנזכרים בש"ס ומסדר התוספתא, ובכל זאת הטריח עצמו לטפל בצורכי תלמידיו בדברים הפשוטים ביותר (הכנת מכשירי האוכל וייצורם, הכנת האוכל, הכנת ספרי הלימוד עד ההדרכה הלימודית), עד שאמר עליו רבי: "כמה גדולים מעשי חייא". כפי שמובא בגמרא (בבא מציעא פה, ע"ב), רבי חייא לא חס על כבודו והתעסק בכל הדרוש לתלמידיו כדי ללמדם תורה ויראה. מי אנו ומה חיינו בהשוואה לרבי חייא ולמעלתו, אולם הנהגתו כנר הוא לדרכנו החינוכית. אשר על כן, חובה מוטלת

על כל מחנך לברר ולמצוא את הדרכים ואת האפשרויות להגיע לליבותיהם של תלמידינו, על מנת להאהיב עליהם את תורת ה'. רק כך נזכה שלא תשתכח תורה מישראל לעולם.

6. להעביר מסר בהתרגשות ובהאחזה

עבודה רבה עומדת בפתחנו, לא רק בבירור הדרכים והאופנים להגיע לליבותיהם של תלמידינו, אלא גם איך להעביר להם יעדים ושיעורים אלו.

מסופר על הרבי מלעלוב שהקשיב לדברי מלמד דרדקי שבעירו. המלמד עסק אז בהסברת רש"י על הפסוק "ויען לבן ובתואל..." (בראשית כד, נ). שאל המלמד: "מדוע כתוב לבן ואחר כך בתואל? מכאן שלבן היה רשע וקפץ להשיב לפני אביו".

פניו של הרבי הפיקו אי שביעות רצון. שאל אותו המלמד: "במה טעית? האם רש"י אינו אומר כן?" ענה לו הרבי: "אכן דברי רש"י הם, אך צריך לקרוא אותם כהלכה".

"כך מלמדים: לבן ובתואל, איך ייתכן?" חבט הרב על השולחן ושאג בקול רם שהרעיד את הבית. "רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו, ר-ש-ע-ה-י-ה!!" - רעד והתרגשות ניכרו בלבות הילדים למשמע הדברים.

כאז כן היום, משימתו העיקרית של המורה היא בהעברת הידע התיאורטי לעולם המעשה בחיי התלמידים, באופן מרגש אשר ישפיע עליהם לקבל ולהפנים את הדברים. ועל אחת כמה וכמה בתחום ההלכה, שאם הדברים אינם נלמדים כדבעי, אזי התלמידים לא יפנימו אותם אל תוכם ולא יתנהגו על פיהם בדרכי חייהם. לא די בסידור החומר שלפניכם, מורים יקרים, עליכם להשתדל בכל האמצעים העומדים לרשותכם להעביר את החומר כדי שיחדור בלב התלמידים. עליכם להשאיר רושם שייחרת בזיכרונם של צעירי הצאן.

שיעורי הלכה מעניינים ומתובלים במדרשי חז"ל, בסיפורים ובהפעלות מאתגרות, לצד התלהבות של המורה החי את שיעורי הדינים ברמ"ח איבריו ובשס"ה גידיו מקרבים את ילדי ישראל אל צור מחצבתם.

לא להירתע מלהמחזיז חלק מן המסרים, בין שתעשו זאת אתם ובין שיעשו זאת תלמידיכם לאחר הכנה מקדימה מצידכם. אשריכם שזכיתם להימנות עם מלמדי תינוקות של בית רבן, ואשרי חלקו של העושה שליחות נאמנה.

7. תאריזים לתלמידים

הרמב"ם בחיבוריו מרבה לכתוב שעלינו לתת לכל גיל לפי מבוקשו וכך למשוך אותם בעבותות של אהבה ללימוד תורה, ומתחיל בלימוד שאינו לשמה עד שיגיע ללימוד לשמה, ילדים באגוזים וקליות, גדולים בלבוש וכן על זו הדרך. עלינו לאמץ דרך זו בחינוך תלמידינו, להמריץ תלמידים בפרסים וכדומה והכול להגדיל תורה ולהאדירה.

8. אמצעים דיזקטיים

חובתנו לגייס את כל האמצעים הטכנולוגיים העומדים לרשותנו כחלק מכלי העבודה בהוראה. יש היום הרבה מצגות ודיסקים והפעלות שונות העוסקים כמעט בכל הנושאים הנלמדים. מכון התורה והארץ הוציא דיסק לומדה המסכם את עיקרי דיני שמיטה באופן חווייתי כסרטון וכמשחק, מומלץ מאוד להקרין דיסק זה או לגלוש באתר של המכון בכיתות חכמות שקיימות לרוב, ולעשות שיעור סיכום או שיעורי פתיחה לפי הצורך.

9. שאלה דוחה וימין מקרבת

חינוך תינוקות של בית רבן, אשר זכו לטוהר ולזכות הנפש מחד גיסא, אולם לקטנות המובילה אותם למעשי נערות מאידך גיסא, חייב להיות מלווה באיזון מתמיד בין הכוחות הפועלים עליהם. על כל תלמיד פועלים כוחות חזקים ופעמים קיצוניים ואפילו הפוכים זה מזה, הפועלים עליו בבת אחת. לפיכך, נדרשות מאיתנו המחנכים עדינות וסבלנות רבה כדי לקיים דברי חכמים: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז ע"ב).

מטרות שיעורי ההלכה

כמורים בתחילת לימודינו עלינו לברר את המטרות אשר עליהן נשליך יהבנו ומגמתנו בלימוד ילדי ישראל. מטרת שיעורי ההלכה סוכמו והוגדרו בחוברת תכנית לימודים של משרד החינוך בשנים תשמ"א/ד. וביארנו במדריכים למורים על חוברת ההלכה, 'הלכה לתלמיד' לכיתות א-ו. ניתן לראות מדריכים למורה אלו באתר הספרים של "הלכה לתלמיד" בקישור למורה.

מה בחוברות?

השתדלנו מאוד בחוברת זו לענות על כל המטרות, הצרכים והקשיים בהוראת הדינים במידת האפשר ולהורות ולהאיר למורה ולתלמיד את הדרך אשר ילכו בה כדלהלן:

- ✓ **סיכום ההלכות בלשון ברורה לתלמידים ובניסוח קצר וענייני.**
- ✓ **בפרקים רבים הראינו את הקשר בין תורה שבכתב לבין תורה שבעל פה, על ידי הבאת המקור מהתורה.**
- ✓ **בחוברות לכיתות א-ב רמת ההיקף והעומק של פרקי המבואות מוגבלת להשגת ילדים רכים בגיל זה.**
- ✓ **מעשה שהיה - סיפורי מעשיות שזורים בפרקי הספר וכל מטרתם לחזק את האמונה בה' בקרב תלמידינו, ולהביאם לראת ה' וליצור דמויות לחיקוי והנהגות שאליהן יש לשאוף. דיון בכיתה- בכיתות א-ב יצרנו פינה לדיון בכיתה על המסרים הנלמדים בסיפור וכן על ההלכות הנלמדות מהנהגות גדולי ישראל.**
- ✓ **מדרשים ואגדות כהקדמה לחלק מפרקי הלימוד כדי לתת לשיעור נופך סיפורי ומעניין (בחוברת או במדריך למורה).**
- ✓ **סיפורי חז"ל מהתלמוד ומהמדרשים וסיפורי צדיקים שזורים בפרקי הספר וכל מטרתם לחזק את האמונה בה' בקרב תלמידינו ולהביאם לראת ה' וליצור דמויות לחיקוי והנהגות שאליהן יש לשאוף (חלק מהסיפורים מובאים במד"ל).**
- ✓ **תרגול על ידי אירועים הקרובים לעולמם של התלמידים וממחישים את יישום ההלכה באופן מעשי.**
- ✓ **שאלות מעניינות ומגוונות, טבלאות ותרשימים להמחשה.**
- ✓ **תרמילון הבוחן הבנת המושגים הנלמדים.**
- ✓ **מושגים: על התלמידים לסכם את המושגים ביהדות שנלמדו בכל פרק.**
- ✓ **תמונות להמחשת המושגים ההלכתיים.**
- ✓ **עבודות כיתה - במדריך למורה בהצעות דידקטיות הבאנו ציטוט מחיבורים רבים (תנ"ך, משנה, מדרשי חז"ל, גמרא, רמב"ם, ספר החינוך, שולחן ערוך) כדי שהתלמידים יכירו וילמדו את מקור ההלכה האותנטי ויראו בחוש את צדדי המחלוקת ואת שינוי המנהגים השונים לפי הפוסקים ולפי עדות ישראל.**
- ✓ **תפוזרות, תשבצים והפעלות שונות (בכיתות הנמוכות).**
- ✓ **הפניות לשאלות רב.**
- ✓ **שאלות חקר, חשיבה ואתגר.**
- ✓ **מדריך למורה *הכלל*: הרחבות בהלכה ובמקורותיה, הצעות לדרכי הוראה וגיוון שיעורי ההלכה.**
- ✓ **גיוון השאלות בחוברות:**
 1. שאלות ידע והבנה
 2. אירועים הקרובים לעולמם של התלמידים
 3. טבלאות ותרשימים
 4. איסוף מתרמילון
 5. שאלות אמריקאיות
 6. שאלות שבהן התלמידים יצטרכו לספר על חייהם הפרטיים ועל מנהגים בביתם או על מעשים שעשו.
 7. עיון בטקסטים מספרים שונים לפיתוח מיומנות הלימוד מספרי פסיקה שונים.
 8. שאלת רב בית הספר, רב בית הכנסת, רב הקהילה כדי להשריש בתלמידים סמכות חכמים, ככל אשר יזרוך ואמונת חכמים.
 9. עבודות סיכום על המושגים ביהדות הנלמדים בפרקים השונים.
 10. עבודות כיתה לעבודה משותפת תוך כדי תהליך למידה בכיתה עם המורה.

בטוחנו בה' כי חוברת זו תקדם את תלמידינו להשגת המטרות הנעלות שהבאנו לעיל, אשר יביאו אותם לראת ה' ולהיות נאמנים לתורת ישראל.

המלצות דידיקטיות וחינוכיות כלליות

על מנת למנוע חזרה בהמלצות הדידיקטיות והחינוכיות, ריכזנו את ההמלצות הכלליות שנכונות לכל הלימוד של דיני שמיטה בכלל ולהרבה מפרקי הלימוד שבחבורות בפרט.

א. כל למידה המלווה בהמחשה מעשית בחיי בית הספר ערובה להפנמה של החומר הנלמד באופן עמוק יותר.

ב. סיורים- אנו טורחים רבות להסביר וללמד את ההלכות, אך אינה דומה ראייה לשמיעה. ראיית הדברים במו עיניהם תוכיח לילדים פי כמה מה פירוש הדבר - שמיטה - נטישה, עזיבת האדמה ועזיבת המלאכות. כך יבינו לליבו של החקלאי ואת גודל הניסיון שעומד לפתחו.

1. סיור בשדה- מומלץ לצאת לסיור בשדה מעובד בתחילת שנת הלימודים, לראות כיצד עובדים בו. לחזור על

סיור כזה לאחר החגים, לשדה שבעליו הפקירו, לראות את השלט של ההפקר, את השדה מושבת ממלאכה. כדאי לתאם עם חקלאי שבסיום הסיור יענה לשאלות התלמידים ויסביר להם כיצד הוא מתמודד עם קיום מצווה זו. ואף יספר על שמיטות קודמות וחוויות.

2. סיור בחנות שמיטה- כדאי להראות לתלמידים כיצד מתבצעת המכירה. תאמו ביקור זה מראש עם בעל

החנות או המשגיח וכך יתפנה לענות על שאלות ויסביר קמעא על התנהלותו השונה בשנת שמיטה בחנות.

- כדאי לתת לתלמידים לרשום לעצמם את ההבדלים שהם הבחינו בהם ביחס לשנים רגילות.
- מומלץ להכין את התלמידים לביקור מעין זה, בהתנהגות נאותה, בשמירה על רכוש בעל החנות ועל הפירות והירקות.
- מומלץ לעשות את ההבחנה בין מרכול המוכר תוצרת המסתמכת על היתר המכירה לחנות של אוצר בית דין וכדומה.

3. סיור בחממות ובמושבים המגדלים גידולי מים ועל מצע מנותק בחממות. יש לשים לב בהבדל בגידול בחממות

במהלך שש השנים לגידול בשנת השמיטה.

ג. מומלץ לעשות סיכום השיעורים הנלמדים בעזרת צפייה בלומדה "עניין שמיטה" בהוצאת מכון התורה

והארץ. בחבורות אנו מכוונים לאיזה שיעור מומלץ לראות לאחר מספר פרקי לימוד.

ד. מומלץ לבקר באתר של מכון התורה והארץ, שבו יהיו משחקים סרטים ועוד הפעלות בדיני שמיטה וערכיה.

אתר שמיטה לילדים:

www.shmita.toraland.org.il

אתר כללי:

www.toraland.org.il

ה. מומלץ לעשות שימוש בהפעלות ובסדנאות המובאות בחוברת "מה עניין שמיטה" שיצא לאור ע"י מינהל

החינוך הדתי ומינהל חברה ונוער בשנת תשנ"ד. ניתן למצוא שם הפעלות, משימות ומאמרים לרוב בנושא

השמיטה.

ו. מומלץ לעשות שימוש בהפעלות ובסדנאות המובאות בחוברת 'בסוד השמיטה' שיצא לאור בשנת

תשס"ז ע"י מינהל החינוך הדתי ומינהל חברה ונוער. הפעלות עוסקות במספר נושאים:

1. אבני יסוד במעגלי השמיטה (סדנה)

2. במעגלי השמיטה

3. "ושבת הארץ"

4. גיבורי כוח עושי דברו

5. על הארץ ועל המזון

6. לא תאמץ לבבך

7. ברוך הנבר אשר יבטח בה'

ז. מפגשי הורים- חובה חינוכית לערב את ההורים בלימוד נושא חשוב זה. יש לשתף פעולה עם כל הגורמים בבית הספר,

מנהל, רב, ומחנכים ולארגן ערב בו ההורים ילמדו את הנושאים האקטואליים להם בדיני שמיטה בבית ובגינה.

ח. מומלץ לערוך מבחן מסכם, חידון בית ספרי נושא פרסים לעידוד התלמידים.

ט. כדאי לשאוף ללמידה כשהמבדק יהיה הגשת עבודה שנתית על הנושא.

- י. **מומלץ לעשות פינת שמיטה בלוח המודעות בבית הספר ובכיתה**, שם יוכלו התלמידים ללמוד מדיני השמיטה ולהתעדכן בהודעות שונות, החל מזמני קדושת שביעית לפירות וירקות, זמן הביעור וכדומה...
- יא. **מומלץ לנצל את כל אמצעי ההוראה העומדים לרשותכם (משחקי קלפים, דיסקי מחשב) כדי לחבב ולקרב את החומר הנלמד לעולמם של התלמידים.**
- יב. **מומלץ לנצל את גינת בית הספר ללמידה וליישום הלכות שמיטה.**
- יג. **מומלץ לנצל את המרחב הכיתתי לצורך ישום מעשי של דיני שמיטה**, כגון: פינת שמיטה והודעות מטעם הרבנות הראשית על זמני קדושת פירות ואיסור ספיחין וכדומה. פח שמיטה בכיתה וכדומה.
- יד. הצעות למורים לפעילות סביב השמיטה:

1. מה עובר בראש של חקלאי, איך מסתדרים עם כל ההכשרים והמונחים של הפירות והירקות.

http://yba.org.il/show.asp?id=23306&big_cat=1511

2. פעילויות לשנת שמיטה - אתר רשת אמי"ת

<http://213.8.150.43/yesodi/shmita/money.html>

טו. באתר מכון התורה והארץ יוכלו המורים למצוא סרטים ומשחקים שיסכמו את החומר הנלמד לפי הנושאים השונים.

להלן הפניות לשיעורים ומשחקים באתר שמיטת הארץ:

1. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' למשחק טעמי השמיטה, משחק זיכרון חוויתי ללימוד הטעמים למצוות השמיטה. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
2. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' למשחק דיני הפקר בשמיטה, משחק קומיקס מהנה ללימוד דיני ההפקר בשמיטה. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
3. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' לשיעור "מלאכות האסורות בשמיטה מהתורה". בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons
4. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' לשיעור "מלאכות האסורות בשמיטה מדברי חכמים". בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons
5. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ' לשיעור "סיכום איסור מלאכות בשמיטה". בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons
6. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעורים: "טיפול בעציצים בגינה" ו"טיפול בעציצים בבית" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק השקיית עציצים לסיכום הלכות טיפול בעציצים בשמיטה. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
7. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "מהם פירות שביעית?" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק שדה התעופה בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
8. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "קדושת פירות שביעית" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק מסעדה צמחונית ללימוד שימוש מותר בפירות שביעית. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
9. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "אוצר בית דין" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק מנהל אוצר בית דין בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
10. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': לשיעור "ביעור פירות שביעית" בכתובת: shmita.toraland.org.il/Lessons ולמשחק זללן הפירות בכתובת: shmita.toraland.org.il/games
11. להעשרה וסיכום עברו לאתר 'שמיטת הארץ': למשחק מלך השמיטה, שעשועון ידע ללימוד על גזירת ספיחין, היתר מכירה, והלכות שמיטה נוספות. בכתובת: shmita.toraland.org.il/games

טז. ברוך ה' כיום הרחבי ה' גבולנו ומקיימים מצוות שמיטה בכמה וכמה אופנים, יש הסומכים על היתר המכירה ויש שלא, יש חנויות מרכזל רגילות ויש חנויות שמיטה- ו'אוצר בית דין'. מומלץ למורים לנהוג בחכמה ובתבונה חינוכית, לתת מקום לכל שיטה ולא להוביל כיוון שיפגע באחרים המשתמשים בשיטה אחרת.

הפניות לחיבורים העוסקים בנושא השמיטה:

- ✓ בדורנו זכינו כי רבים מהרבנים ואנשי החינוך נטלו על עצמם את המשימה להנגיש את הלכות שמיטה לציבור הרחב. אנו מביאים בפניכם חלק מהחומרים הנ"ל לעיון והרחבה ולהעשרת ידיעותיכם בתחום.
1. מקור חיים השלם, חלק ה פרק ערב- פרק רעז- הרב חיים דוד הלוי זצ"ל.
 2. קיצור שו"ע מקור חיים פרק קמג- הרב חיים דוד הלוי זצ"ל.
 3. קטיף שביעית, בהוצאת מכון התורה והארץ.
 4. סוד הארץ, בהוצאת מכון התורה והארץ.
 5. מאמר מרדכי, ושבתה הארץ- הרב מרדכי אליהו, פסקי הלכה תשובות ומאמרים בענייני שביעית, ירושלים, תשס"ח.
 6. שמיטה: תדריך לימודי והלכה למעשה- הרב מנחם בורשטיין, ירושלים תשס"ז.
 7. ספר השביעית והליכותיה, הרב יצחק יוסף ע"פ פסקי הגר"ע יוסף זצ"ל.
 8. שיעורי שביעית, הרב יוסף צבי רימון.
 9. השמיטה לאור המקורות, הרב צבי שינובר.
 10. בסוד השמיטה, בהוצאת משרד החינוך ומינהל החינוך הדתי מלווה בדיסק למחשב.

הרחבות והצעות דידקטיות לפרקי הלימוד השונים

לכיתות ה-ט

שער א

מצוות השמיטה וטעמיה

שבחי הארץ ומצוותיה

הצעות דיסקיות

- ✓ **זכותנו על ארץ ישראל- הבטחת הארץ לאבות-** יש לפתוח בדיון על זכותנו על הארץ, מכוח ההבטחות המפורשות בתורה.
- ✓ **יש להדגיש את משמעותו של הרש"י הראשון בספר בראשית,** כוח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים, סיבת הפתיחה של התורה דווקא בסיפור הבריאה ולא במצווה הראשונה, מדגישה את בעלותו של ה' על העולם כולו. ומתוך כך את נתינת הארץ לנו ולזרענו עד עולם.
- ✓ **ההבטחה על הארץ אצל יעקב מתגלה כהבטחת הארץ לזרעו של יעקב דווקא-** עם ישראל. להוציא הבנה של זרע אחר שיצא מאברהם או מיצחק.
- ✓ **יש להדגיש בעיני התלמידים את מרכזיותה של ארץ ישראל בעם ישראל ובתורת ישראל.** כדברי הגמ' (כתובות קי ע"ב): "שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה.
- ✓ **יש לפתח דיון** סביב השפעה שהיה בפירות הארץ והסגולה לברכה דווקא מפירות הארץ.

מצוות השמיטה מהי?!

הצעות דיסקיות

✓ **'גבורי כח עושי דברו'**

מומלץ ללמוד עם התלמידים את המדרש הבא:

"(תהלים קג) 'גבורי כח עושי דברו' במה הכתוב מדבר? א"ר יצחק: בשומרי שביעית הכתוב מדבר, בנוהג שבעולם אדם עושה מצווה ליום א' לשבת אחת, לחודש א' שמא לשאר ימות השנה, ודין חמי חקליה ביירה כרמיה ביירה ויהבי ארנונא ושתיק (וזה רואה שדהו מופקר ומשלם מס ושותק), יש לך גבור גדול מזה?!" (ויקרא רבה פרשת ויקרא פרשה א)

✓ **יש לערוך עליו דיון כיתתי במשמעויות השונות של הביטחון בה' שמגלים החקלאים בקיום מצווה יקרה זו.**

✓ בכיתות מתקדמות ניתן להעמיק במצוות השבת עבודת האדמה בשנת השמיטה- "וְשִׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ". יש סוברים שמצווה זו מוטלת על גוף הקרקע בארץ ישראל (האיסור על החפצא- הקרקע), לכן בעל השדה עליו לדאוג שאדמתו תושבת ולא תעובד אפילו ע"י גוי. אולם רוב הפוסקים סוברים שמצווה זו חלה על האדם עצמו בעל הקרקע (האיסור הוא על הגברא- בעל הקרקע). לבעל האדמה אסור לעבדה בשנת השמיטה וכן אסור ליתנה בידי יהודי אחר שיעבוד אותה. מהתורה מותר לו להניח גוי שיעבוד את אדמתו, אבל חכמים אסרו זאת.

✓ ניתן להוסיף שאלות נוספות לפי הזמן העומד לרשותכם ולפי רמת הכיתה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. א. איזה מצווה מזכירה לנו שנת השמיטה?
ב. נמקו דבריכם.
2. מי אמור לאכול מפירות ההפקר בשנה זו?
3. עיינו בויקרא כה וכתבו איזה בעיה מעוררת התורה?
4. מה מבטיח ה' כדי לפתור לנו את המבוכה?
5. הסבירו את ציווי התורה בפסוק: "וְהַשְׁבִּיעַת תִּשְׁמָטָנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמֶּךָ".
6. מהי לדעתכם כוונת התורה במצווה זו?
7. "וְשִׁבְתָה הָאָרֶץ שְׁבֹת לָהּ"
א. הסבירו האם האיסור כאן על החפצא או על הגברא? (פרטו לפי השיטות השונות).
ב. כתבו נפקא מינה הלכה למעשה בין השיטות השונות.

שאלות עיון וחקר

8. עיינו במקורות שלפניכם והשלימו את הטבלה במחברת.

מצווה	הסבר
עֲרֵלָה (ויקרא יט, כג-כה)	איסור אכילת פירות שגדלו על העץ בשלוש השנים הראשונות.
תרומה גדולה (דברים יח, ג-ה)	
מעשרות (במדבר יח, כד-כח)	
ביכורים (דברים כו, א-ה)	
שמיטה (ויקרא כה, א-ז)	
לֶקֶט, שכחה ופאה (ויקרא יט, ט-י; דברים כב, יט-כא)	
חלה (במדבר טו, כ)	

”וְעָשָׂתָּ אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים”

”הלו, כאן איש הסוכנות. קרא קול מעבר השני של הקו, כמה ארגזים של פרי הדר רשומים אצלכם בשנה זו?”

”שבע מאות ארגזים” - ענה מזכיר המושב קוממיות לתוך שפופרת הטלפון. זו היתה שיחת טלפון קבועה בכל סוף שנה. בכל ישוב רשמו את כמות היבול, ובסוף השנה הודיעו לאנשי הסוכנות. הסכומים היו חשובים על מנת להודיע אם כדאי להמשיך לטפל בפרדס, או שמא יהיו הפסדים. הפרדס של קוממיות הצליח יפה, ואנשי הסוכנות היו מאד מרוצים. שנה אחת, לפני שנת השמיטה, צלצל הטלפון בחדר המזכירות. ”הלו, כאן איש הסוכנות. כמה ארגזים של פרי הדר הפיק הפרדס במשך השנה?” המזכיר דפדף בפנקס שלפניו והקריא מתוכו: ”למעלה מאלפים ארגזים!”

”הלו, האם אני שומע נכון?” - נשמע הקול מעבר לקו.

”המזכיר עיין שוב ברשימות, וענה לתוך השפופרת - אדוני, שמעת נכון, - אלפים ארגזים!”

”טוב, אין זה מתקבל על הדעת, האם אפשר לבוא לבדוק את הרשימות?” - שאל איש הסוכנות. ”בבקשה, אנו מחכים לכם!” - סיים המזכיר את השיחה, ונתק את הטלפון. קבוצה מאנשי הסוכנות הגיעה למושב, והתכנסה בחדר המזכירות. הפנקס עבר מיד ליד, כל אחד אשר את העובדה בנדנדוד ראש, ואז פנה מנהל הפרדס אל הרב מנדלסון ושאל: ”כיצד קרה שהשנה היו בפרדס פי שלושה פירות מבכל שנה? האם טפלתם יותר טוב בפרדס? או אולי המצאתם שיטה חדשה?”

חיך הרב חיוך רב משמעות. פתח חומש ויקרא בפרשת בהר, והראה לכלם את פרק כה פסוקים כ-כא: ”וְכִי תֹאמְרוּ מָה נֹאכֵל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאֹתֵינוּ: וְצִיִּיתִי אֶת בְּרִכְתֵּי לְכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשָׂתָּ אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים.”

”עם ישראל - הסביר הרב - קבל מהקב”ה הבטחה, בשעה ששומרים שמיטה, הקב”ה משלם בשנה הששית פי שלושה פירות מבכל שנה. ידוע לכלכם ששנה הבאה היא שנת שמיטה, ראה הקב”ה שמושב קוממיות שומר שמיטה, והנה קוימה ההבטחה כפי עיניכם הרואות!”

ויהי הדבר לקידוש ד’!

השמיטה וטעמיה

הרחבות

להלן עוד מטעמי מצוות השמיטה:

1. **חמלה ועזרה לעניים** - "יש מהם חמלה וחינה על כל בני אדם, כמו שנאמר: 'ואכלו אביוני עמיך'... מהם חנינה לעבדים ולעניים, כלומר השמטת כספים והשמטת עבדים" (מורה נבוכים חלק ג, לט).

2. **שיפור איכות האדמה - טעם חקלאי** "וכדי שירבה יבול האדמה ותתחזק בהברתה" (מורה נבוכים חלק ג, לט).

3. **מעין עולם הבא** אדם הראשון לפני החטא חי חיים ללא עמל. הכל היה מוכן לאכילה, הוא היה צריך רק לקטוף מהאילנות מאכלים ומעדנים המוכנים עבורו. ומלאכי השרת היו משרתים אותו. כדברי הגמרא: "אדם הראשון מיסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין" (סנהדרין דף נט, עמוד ב).
בעקבות החטא ה' קלל את האדם ואת האדמה, ככתוב:

"וּלְאָדָם אָמַר... אַרְוֶה הָאָדָמָה בְּעִבְוֶרָהּ בְּעִצְבוֹן תֵּאָכְלֶנָה כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ... בְּזַעַת אַפֶּיךָ תֵּאָכַל לֶחֶם" (בראשית ג, יז),
אחת לשבע שנים התורה מחזירה את האדם לחיים ללא עמל וטורח, כדוגמת החיים שלפני חטא אדם הראשון. מצוות השמיטה מזמנת אותנו לטעום מאותם החיים שלפני החטא. אכילה ללא עמל וטורח ומתוך כך נרצה לחדש ימינו כקדם.

4. **עמל ויגיעה בלימוד התורה בהדרגה** - כשבני ישראל נכנסו לארץ מיד החלו בעבודת האדמה, זה רץ לכרמו וזה לשדהו, כדי שלא יימנעו מלימוד התורה. ה' תיקן להם זמנים שישבתו מהעבודה ויעסקו בתורה. הזמנים ניתנו להם בהדרגה והם:

יום השבת - היום השביעי

החודש תשרי - החודש השביעי (מרוכה בחגים)

שנת שמיטה - השנה השביעית

וזאת כדי שישראל יוכלו לעמול וליגע בתורה ומתוך כך יתחברו לה' בהדרגה, כנגד העמל והטורח מהמלאכה בחיי היום יום, אשר מטבע הדברים מושך אותם לארציות ומנתק אותם מרוחניות (על פי 'עץ הדעת טוב', פרשת בהר).

5. **טעינה רוחנית הדדית בין העם לארצו** - כשם שהשבת תכליתה לחזק אותנו מבחינה רוחנית ולימוד התורה, כך פועלת שנת השמיטה על עם ישראל בכללותו ועוזרת לנו כעם להתקרב לה'. מכאן מובן מדוע מצווה זו מתקיימת רק בארץ ישראל, כי רק בארץ ישראל שהיא ארצו של עם ישראל יכולים אנו להתגלות כעם וכיחידה שלמה הנטועה באדמתה הראויה לה. עם ישראל בחוץ לארץ אינו מגיע לתכליתו ולמילוי שליחותו השלמה. יוצא אפוא שמצוות שבת משפיעה את תרומתה על האדם והקהילה בכל מקום. ואילו מצוות השמיטה עושה את פעולתה על העם רק בארץ ישראל (על פי הראי"ה קוק בהקדמה לשבת הארץ).

6. **לכפר על השבתות שהיא חיללה - מצוות השמיטה תכליתה שהאדמה תשבות ותנוח כנגד כל השבתות שבהן היא הצמיחה צמחים ועשתה מלאכה**. הרי האדמה אינה נחה ותמיד מצמיחה. יוצא, אפוא, שכל שבת האדמה עושה מלאכה ובכך מחללת היא את השבת. שנת השמיטה באה לכפר על כל השבתות שהיא חיללה במשך שבע שנים.

חשבון השבתות האחוללות:

כל שנה מכילה (לפי ימות החמה) 365 ימים, בכל שנה יש 52 שבתות.

יוצא שבמשך שבע שנים האדמה מחללת = 364 שבתות, $364 = 52 * 7$.

לכן שנה שלמה בשנת השמיטה 365 ימים מכפרים על 364 השבתות שהיא חיללה. ובגלל שגם בשנת השמיטה יש 52 שבתות וגם אז מצמיחה האדמה ספיחים ובכך היא שוב מחללת את השבתות, אז לאחר שבע שמיטות יוצא שוב שהיא חיללה 364 שבתות. לכן לאחר שבע שמיטות יש שנת יובל (על פי ספר משה סימן תעג).

• טעמי השביעית לסוגיהם

הרב שאול ישראלי עמד על כך שמצוות השמיטה הינה מצווה כוללת. מצוות התורה נחלקות לשני סוגים:

1. מצוות שבין אדם למקום.

2. מצוות שבין אדם לחברו.

מצוות השמיטה יש בה שני פנים אלו- פועלת לשפר את ביטחוננו בה', לשאיפה לצדק חברתי ושיווין. ומתווסף בה **מימד שלישי והוא בין אדם לעצמו**, בעזרת המצווה האדם משתלם ומעלה בעבודה על המידות וקונה את מידת הוותרנות, הרחמנות ועוד. מימד זה כמבנה המזדקף ומתעלה מעל שתי המימדים הבסיסיים(מתוך ההקדמה לספר 'בצאת השנה').

• יש להדגיש בעיני התלמידים שמצוות השמיטה מזמנת לנו סדרה של מצוות המביאים אותנו לרצף של השתלמויות וניסיונות בהם אנו נאלצים להתמודד, ומתוך כך מתחזקים באמונה בה' ובביטחון בו, מתחזקים בעבודה על המידות ורוכשים את מידות הענווה והוותרנות מתוך דאגה לאחר ולחסר, מצווה המביאה אותנו ליותר שיווין וצדק חברתי. השמיטה מביאה אותו לתיקון חברתי - כללי המבוסס על תיקון האדם הפרטי

• ההשתלמות בלימוד התורה ובעבודה על המידות במהלך שנת השמיטה עד לשיא של קבלת התורה:

תיקון החברה המושג ע"י מצוה זו, קודם לו בעצם תיקון האדם. גדול הוא המבחן אשר המלוה עומד בו בתיתו כספו" על קרן הצבי, גדול הוא הניסיון אשר הקונה מתנסה בו בהחזירו הקרקעות ביובל, וכח רב של "עושי דברו" מתגלה אצל בעל הפרדס והכרם בהפקירו היבול לכל דכפין. והעובר דרך ניסיונות אלה מתעלה ומתרומם, משתפר ומשתלם. הוא הדין העומד בניסיון "וכי תאמרו מה נאכל". המגלה אמונתו ובטחונו בהמנעו מזריעה הוא מתחסן כלפי ימי המעשה. כשיצא לשדה לחרוש...ולזרוע..ידע כי לא כוחו ועוצם ידו עשו לו את החיל הזה. אמונה זה סדר זרעים שמאמין בחיי העולמים וזרוע! הנה כי כן מתגלה כאן התוכן ש"בין אדם לעצמו".

והנה עוד דבר ערך מושג במצוות השמיטה, והוא: שחרורו של האיכר לשנה אחת מהעבודה החקלאית השוטפת ומתן אפשרות להתכנסות בבתי מדרש לשם התרעננות רוחנית.... השתלמות נוספת בלימוד, במחשבה ובמדות....

כוונת התורה בזה באה לידי גילוי בולט במצות "הקהל", "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות". כשכל העם אשר עסק בתורה במשך השנה מתאסף על נשיו וטפו לבית המקדש ושומע מפי האיש המרומם בעם- מלך יש- ראל- את דברי התורה, ורואה עצמו "כאילו עתה נצטווה בה מפי הגבורה שומעה" (רמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ו). שנה של התכוננות רוחנית מעמידה את העם כאילו בפני קבלת התורה מחדש, מחדשת את מעמד הר סיני... אשרי העין ראתה זאת!" (הרב שאול ישראלי, מתוך ההקדמה לספר בצאת השנה, הוצאת הרה"ר לישראל, ירושלים תשי"ט. נדפס גם בספר קטיף שביעית, עמ' 17-27).

העשרה - על דמויות בהלכה

✓ מומלץ לספר לתלמידי על דמותו ואישיותו המיוחדת של הרב ישראל, להלן תמונות מחיי הרב שאול ישראלי זצ"ל.

תמונות אחי"ה הרב שאול ישראלי זצ"ל

הבריחה לארץ ישראל

(סלוצק, כ"ה תמוז תרס"ט - ירושלים, י"ט סיון תשנ"ה)

עלטה. סופת שלג מיללת בישימון הקפוא שעל הנהר פרוות על גבול רוסיה-פולין. קור חודר עצמות. אין נפש חיה.

לפתע, שלוש דמויות לבנות מגיחות, מתקדמות הן אט-אט אל עבר הנהר הקפוא. רק עיניהן הבוהרות בהחלטיות ובאמונה נראות מבעד לחריצים בסדינים הלבנים העוטפים אותם מכף רגל ועד ראש. בידיה של אחת הדמויות חבילה אותה היא נושאת בזהירות, עטופה היא היטב, ספר תורה בה.

מי הם האנשים הללו המסכנים את חייהם בהברחת גבול בלתי חוקית זו? מדוע ישמחו הם כשיתפסו על ידי משטרת הגבולות הפולנית ויושלכו אל הכלא?

מספר שבועות קודם לכן, בתחילת שנת תרצ"ג (1933), נשמעת דפיקה חרישית בדלתו של הרב קלעמעס, רבה של מוסקבה. בפתח עומדים שלושה בחורים. ארשת פניהם מעידה כי בפיהם שאלה הרת גורל. מבקשים הם שהרב יפסוק להם הלכה בדיני נפשות: האם מותר להם לסכן את חיי הגוף למען חיי הנשמה? האם מותר להם לברוח מרוסיה בנגוד לחוק, אף שאם יתפסו אחת דינם לכיתת היורים?

הימים ימי המשטר הקומוניסטי ברוסיה, נחוש הוא למחוק כל שריד של יהדות מן הארץ. אסור ללמוד או ללמד תורה, ומי שנתפס אחת דתו להשלח לסיביר ולקפוא שם למוות. ר' שאול וחבריו עומדים בפני הרב קלעמעס. בדמיונו חוזר ר' שאול אל השנים הארוכות של לימוד תורה בישיבות סתר שונות, בסלוצק ובמינסק, עת היו הבחורים מתחלפים בתורנות של תצפית שתתריע מפני כל שוטר או מלשין. חוזר הוא גם אל החודשים האחרונים במוסקבה, עיר הבריה, אליה הגיעו במטרה להשיג אישור הגירה, המפתח לחירות. שב ונזכר הוא בעמידה בקור המקפא בתורים הארוכים לקבלת אישור הגירה, רק כדי לשמוע שוב ושוב את התשובה 'לא', בעליית הגג, בשני הכסאות המשמשים לו מיטה בתקופה האחרונה, ובסנדלריה בה לומד הוא את מקצוע הסנדלרות כשמחשבותיו עסוקות בהוויות אביו ורבה (לומד הוא סנדלרות, כי רק אם יחשב 'בעל מקצוע' לא יגורש מן העיר). כעת גמלה ההחלטה בלבו: לא עוה, לא ניתן להשאר במחנק הרוסי כשהנשמה שואפת לקבל את מזונה האמיתי? עליו לצאת מכאן ויהי מה, חייב הוא ללמוד תורה. מה יפסוק הרב? חיי הגוף, או חיי הנשמה? מצחו של הרב חרוש קמטים, חיים ומוות עומדים על כף המאזניים. "גורל הגר"א" (פתיחתו של ספר תנ"ך בדרך העוברת בסוד מדור לדור למציאת רמז בפסוקים) הוא לוחש ונועל את דלת חדרו. מקדש הוא עצמו, ובחיל ורעדה עורך את הגורל. "פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי... ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת" זוהרות המילים השחורות מתוך הספר. התרגשות עצומה אוהזת בנוכחים - הכוון ברוו, ואף הדרך רמוזה - הנהר פרוות הוא החוצץ בין רוסיה לפולין, השער אל החירות ואל התורה. בכ"ג שבט תרצ"ג נטלו הבחורים את נפשם בכפם וחצו את הנהר הקפוא עד לגדתו הפולנית.

את חיי יקדיש הרב ישראלי לתורה. על כן, את סיפור בריחתם הנועזת הוא יספר לבני משפחתו שנים לאחר מכן רק בלילי ט' באב. זה הזמן היחיד בו יש זמן לשיחת חולין, כי אין ללמוד בו תורה. הוא יספר כיצד נתפסו בידי משטרת הגבולות הפולנית, כיצד הושלכו לכלא, כיצד את דתם היתה להיות מוסגרים לרוסיה ולמותם הבטוח אם לא יושג עבורם היתר כניסה לארץ אחרת, כיצד פנו במכתב נרגש למרן הראי"ה קוק זצ"ל שיפעל להשגת 'סרטיפיקטים' (אשורי כניסה לארץ מאת המנדט הבריטי) עבורם, וכיצד זכה לעלות לארץ הקודש ולהסתופף בצלו ובצל מרן הרב חרל"פ זצ"ל ב'שיבה המרכזית העולמית'.

רב בכפר הרוא"ה

חנוכה תרצ"ח (1938). ארבעה נרות דולקים בחנוכה שהובאה אל הצריף המשמש בית כנסת. אור ה'לוקס' (מנורת נפט) המשתלשל מן התקרה מאיר את הפנים הנרגשות, את החולצות הלבנות ואת מכנסי החאקי של החברים הגודשים את הצריף. עשרות זוגות עינים נוצצות מופנות אל עבר הגאון הירושלמי הלבוש בבגדיו המסורתיים, הרב יעקב משה חרל"פ, שבא לכבד את הארוע. תלמידו המוערך והאהוב, הרב שאול ישראלי, יוכתר כאן היום לרבו של המושב כפר הרוא"ה. חלוצים הם בני הכפר. חלוצים אף יותר מבני הקבוצים והמושבים בסביבה. בקושי מפרנסים הם עצמם, ועם זאת בונים הם בית לרב. עובדים הם מצאת החמה ועד לשקיעתה, ועם זאת רוצים הם להוסיף וללמוד תורה בשעות הערב. קשה העבודה בפלחה, ברפת ובפרדס, ועם זאת מתעקשים הם לעשותה רק על פי ההלכה - למצוא דרך שהפרות תחלבנה בשבת גם כאשר מסוכן להכניס ערבי לכפר, למצוא "הרכבה" מותרת שתשפר את תנובת השזיפים, להקפיד על המרחק שיש לשמור בין גדולי השדה כך שלא יאסרו בכלאיים, ולודא שהמשק לא יתמוטט גם בעת שמירת השמיטה. רוצים הם חיים מלאים של תורה ועבודה.

חלוץ הוא גם הרב ישראלי. אין לכל השאלות הללו תשובות מן המוכן. בחלקן יש לחזור למקורות ראשוניים, למשנה ולתוספתא. נדרש גם לצאת לשדות, להבין את המציאות, ואף להתייעץ עם אגרונומים מקצועיים. המאמץ הוא אדיר. אולם דמות דיוקנו של אביו, הרב בנימין איזראעליט הי"ד, מלווה אותו ומחזקת את רוחו. שואב הוא ממסירות הנפש הבלתי מוגבלת של אביו, עת שב לאחר מלחמת העולם הראשונה לעיירה קוידנוב ההרוסה והתמסר לשקומה של הקהילה. לימד הוא תורה, אף שאסור היה הדבר, עד שהלשנה הביאה לגרושו לסיביר, שם נעלמו עקבותיו. גם זכר אמו, הרבנית חוה הי"ד, שנרצחה במלחמת העולם השנייה, עומד לפניו בעיני רוחו. את חיי התורה אשר נקטעו שם בנכר בעיירה הרוסית עומד הרב ישראלי להמשיך כאן בכפר הרוא"ה שבעמק חפר.

אמנם כן. במשך השנים, כאן בכפר הרוא"ה גבש הרב ישראלי יחד עם בני הכפר דגם מחודש של חיי תורה קהילתיים בשילוב עבודה חקלאית. בשיעורים קבועים ובדרשות בזמנים מיוחדים רומם הרב את חיי היום-יום בכפר. עם השנים הפך על ידם את החברים ל"כמעט רבנים", תוך שהוא חי אתם את חיי הכפר. לחגים נוסף נופך חדש, ובמיוחד בחגיגות המשותפות ביום העצמאות, שהפכו דגם לישוים רבים אחרים. בשילוב נדיר של נעם הליכות ותקיפות בעמדות הנהיג הרב ישראלי את עדתו, כאשר לצידו הרבנית האהובה בת-שבע, שידעה תמיד למי לעזור ואיך, ולא פעם ישבה סכסוכים עוד טרם הגיעו אל הרב לבירור. האחרים הובאו לדין תורה אצלו, או להרכב מורחב שבראשו עמד, ומעולם לא יצאו את גבולות הכפר. כל רגע פנוי שלו נוצל ללימוד התורה, אף את העצים בגינתו השקה כשגמרא קטנה בידו. אישיותו היא שהניעה את הרב נריה זצ"ל להקים בכפר את ישיבת בני עקיבא הראשונה. בשיעוריו נטע את אהבת התורה ואת הכלים ללמודה ובהנהגתו את הכבוד ללומדיה.

הצורך בפסיקה במצוות התלויות בארץ לבני הכפר דרבן את למודו של הרב ישראלי בהלכות אלו, ועד מהרה הוא הוכר כבר סמכא בנושא להתישבות הדתית כולה. בכפר התקיימו ימי עיון לחקלאים מכל קצות הארץ, והרב ישראלי עצמו נדד בין הקבוצים והמושבים כדי להטמיע הלכות אלו בקרב החקלאים. מאוחר יותר עמד הרב ישראלי במשך שנים רבות בראש הועדה למצוות התלויות בארץ של הרבנות הראשית. הלכות אלו הן גם נושא ספרו הראשון "ארץ חמדה", אותו סיים ביום הקמת המדינה, ה' אייר תש"ח (אף כי ראה אור רק מספר שנים מאוחר יותר).

רב, מורה, מחנך ומרביץ תורה לרבים

קיץ תש"ח, חודשים ספורים לאחר קום המדינה. על מרפסת ביתו של הרב ישראלי בכפר הרא"ה נאספת קבוצה של רבנים, רובם צעירים. רוצים הם שדעת תורה תשפיע על דמותה של המדינה שזה עתה קמה. מקימים הם את 'חבר הרבנים של הפועל המזרחי', התאגדות של רבנים שפעלה רבות לחזוק החיים התורניים בקהילות ובתנועה הציונית דתית. שנים רבות ישפיע גוף זה על חיי הקהילה של הציונות הדתית ועל סדר יומה. הצעתו לנוסח התפילה ליום העצמאות תהפוך נחלת הכלל, ו'ירחי כלה' רבי המשתתפים שינהיג יהפכו דוגמא לחקוי לאחרים. הרב ישראלי ערך את בטאון, 'התורה והמדינה', בו ראו אור עיוני היסוד על יחסה של התורה למדינה היהודית המתחדשת, לסוגיות חברתיות בה ולשאלות שחידושי הטכנולוגיה מעוררים (הבטאון 'תחומין' היוצא לאור עד היום הינו המשכו של מפעל זה). גדולי הרבנים באותה תקופה השתתפו בו, וכל גליון עוטר במאמר מפרי עטו של הרב ישראלי. מאמריו כונסו מאוחר יותר בספרו 'עמוד הימיני'. מהווים הם עד היום את התשתית ההלכתית לכל דיון תורני בנושאים אלו (סמכות הכנסת והממשלה, מינוי נוכרים לכנסת, מפקד אוכלוסין, חוק השבת, פעולות תגמול, המשטרה בשבת, כשרותם של 'בני ישראל' מהודו, הפלה במקרה של מחלה ועוד ועוד). הוא היה גם דוברו ונדבֵרו של 'חבר הרבנים'. קולו הצלול נשמע בכל כינוס ארצי של הפועל המזרחי (לימים מפד"ל), כאשר הוא משריש בסדר יומה של הציונות הדתית ערכי קודש והגיונות של תורה.

עם השנים יצא שמעו למרחוק, והוא נבחר למועצת הרבנות הראשית, בה כהן כמעט ברציפות משנת תשי"ג עד שנת תשנ"ג.

מכפר הרא"ה יצא הרב ישראלי גם ללמד. תחילה בישיבה שבכפר. מאוחר יותר ב'מדרשיה'. שם בסס את 'מחשבת ישראל' כמקצוע בתוכנית הלמודים, כאשר ספרו 'פרקים במחשבת ישראל' התקבל כספר הלימוד למקצוע.

תחילת "זמן" חורף תשי"ט (1959). ישיבת מרכז הרב בבנינה הישן, 'בית הרב'. התרבו הספסלים. צעירים מוכשרים ותוססים, ביכורי הישיבות התיכוניות, נתאספו ובאו. רוצים הם ללמוד, צמאים הם לתורה. הפצירו וחזרו והפצירו בראש הישיבה, הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, לתגבר את המלמדים, והוא שולח אותם לכפר הרא"ה, אל הרב ישראלי. גם בו צריך היה להפציר. "שנים עוסק אני בהלכה, שיעור כללי בישיבה זה משהו אחר, זה למדנות...". אולם לבסוף הוא מסכים. עתה הם דרוכים. מצפים הם לשיעורו הראשון. נעמד הרב על יד העמוד של בעל התפילה ופונה לקהל. "עמוד הרב על הדוכן, ליד ארון הקודש". עולה הרב ישראלי שלוש מדרגות אל ארון הקודש, נושק לפרוכת, ו... יורד מדרגה אחת, "במקום שהרב קוק עמד אינני יכול לעמוד". "ל"ו שנה התמיד הרב ישראלי במסירת שיעור כללי בישיבה. תחילה במעונה הישן, ולאחר מכן בחדש, בקרית משה. תחילה כר"מ, ולאחר פטירתו של הרב צבי יהודה זצ"ל, כראש הישיבה יחד עם הרב אברהם שפירא זצ"ל. אלפי תלמידים שמעו את לקחו, רוב מנינם ובנינם של רבני הקהילות של הציונות הדתית והר"מים בישיבותיה בארץ, ורבים אחרים התופסים עמדות מפתח בחברה. רבים מרבני הקהילות היו מתיעצים אתו ממקום כהונתם, הן בשאלות של הלכה והן על דרכי הנהגה. לא בכדי כינוהו 'רבם של רבנים'.

בשנת תשכ"ה (1965) מונה הרב ישראלי לכהן בבית הדין הגבוה לערעורים בירושלים. על כן עזב את כהונתו בכפר הרא"ה. בן כ"ח הגיע אל הכפר וכ"ח שנה כהן בו. עתה נפתח פרק חדש בפועלו. מאות פסקי דין יצאו מתחת ידו, חלקם פורצי דרך, עת ישב על כס הדיינות יחד עם גדולי הדיינים שבאותו הדור. עשרות מהם כונסו לימים בספריו 'חוות בנימין' ו'משפטי שאול'. גם על הכשרתם של דייני העתיד שקד הרב ישראלי. בשנת תשמ"ז (1987) הוקם מכון 'ארץ חמדה' ללמודי הדיינות והוא היה נשיאו.

פועלו זכה להכרה, ופרסים שונים הוענקו לו, אף שלא היה לו ענין בהם, ביניהם גם 'פרס ישראל' (לספרות תורנית, תשנ"ב).

ליל יום ירושלים. עצרת ההודיה בישיבת מרכז הרב מגיעה לשיאה. אור יקרות מאיר את האולם הצפוף עד אפס מקום, אלפים עומדים מחוצה לו וצופים במתרחש בעזרת מסכים גדולים. הרבנים וחברי הכנסת כבר הגיעו, ולפני מספר דקות אף ראש הממשלה נכנס והתישב ליד השולחן שב'מזרח'. עתה מחכים כולם לדרשה המרכזית של הערב, דרשתו של ראש הישיבה הרב שאול ישראלי. פותח הוא בדבור איטי, שקול ומדוד, אולם עד מהרה קולחים דבריו בהתלהבות סוחפת ובקול מלא עוצמה, כדבר אחד הנביאים. יחד עם ההודיה על שחרורה של ירושלים וחבלי יהודה ושומרון, יתיחס הרב ישראלי, כמדי שנה בשנה, לשאלות המשמעותיות שעל סדר היום הציבורי באותה תקופה. ירומם את השעה ויחזק את הרוח, במיוחד במאבק על שלמות הארץ. יחזור ויתבע באופן חד וברור חיים קדושים בארץ ישראל השלמה "להחזיר עטרה ליושנה, עטרת התורה למדינת התורה, עטרת התורה לארץ ישראל - ארץ התורה". לרבים היה זה 'דבר הציונות התורנית' של אותה השנה.

בשבת קודש פרשת 'שלח לך', י"ט סיון התשנ"ה, התבקש הרב ישראלי לישיבה של מעלה. מעטים זכו לכתרי תורה כה רבים כרב ישראלי. רב מוערך, ראש ישיבה מפורסם, פוסק בשאלות הקשות והמורכבות ביותר ודיין בבית הדין הגדול. בזכות מסירות נפשו לתורה, מרוסיה הקפואה והמסוכנת ועד לירושלים המאוחדת, ובזכות עמלו רב השנים להנחלתה של התורה בחיי הקהילה של הציונות הדתית ובמשנתה על מדינת ישראל המתחדשת, היה הרב ישראלי ממעצבי דרכה התורניים העיקריים של הציונות הדתית בדור הקודם. "שר תורה ומלכות" הספידוהו. על מצבתו חרותות המילים 'גאון בתורה ובמידות'. עולם שלם של חיים, שכל רגע בו מסור היה לתכלית הגדולה, מקופל במלים אלו.

(באדיבות הרב שמואל כ"ץ)

פרטים נוספים על תולדותיו של הרב ישראלי זצ"ל ימצא הקורא בספר 'גאון בתורה ובמידות', הוצאת ארז תשנ"ט.

הצעות דיסקיות

✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (כיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. הסבירו כיצד מצוות השמיטה מחדירה בנו את התובנה שלה' הארץ ומלואה.
2. הסבירו כיצד שנת השמיטה דואגת לשיפור הצדק החברתי בעם ישראל?
3. כיצד רוכש האדם את מידת הוותרנות ואת מידת הענווה בשמירה על מצוות השמיטה?
4. הסבירו כיצד מצוות השמיטה מחזקת את האדמה ומשפרת את יבוליה?
5. הגדירו את גודל הברכה שיהיה בשדות בשנה השישית?
6. הסבירו כיצד ימי המנוחה (שבתות וחגים) משפיעים על שעות לימוד התורה שלנו?
7. מדוע צריך גם שבתות ללימוד תורה ואפילו שנה שלמה כשנת השמיטה?
8. מה ההיגיון בשלושת הציוויים: שמירת השבת, חגי תשרי ושנת השמיטה?
9. הסבירו מה הקשר בין חטא אדם הראשון לבין מצוות השמיטה?
10. כתבו מה המכנה המשותף בין מצוות שמיטה לבין מצוות השבת?
11. כתבו מה ההבדל בין מצוות שמיטה לבין מצוות השבת?
12. מדוע מצוות השמיטה היא מצווה התלויה בארץ?
13. הסבירו את דברי הרב קוק: "שנת שבתון מוכרחת היא לאומה ולארץ".
14. השלימו את הטבלה במחברת.

השוואה בין מצוות השבת לבין מצוות השמיטה

מצוות השמיטה	מצוות השבת	המצווה
"שבת האלי"	שבת קודש	השס
	1. טעם חברתי- מנוחה כללית, ככתוב: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ..." (שמות כג, יב) 2. קביעת עתים ללימוד התורה. 3. אמונה בה' כבורא העולם, ככתוב: "וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַה'... כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (שמות כ, ט-י) 4. _____	הטעם
		הלמן
	39 אבות מלאכה ותולדותיהן. סייגים וגזרות של חכמים	המלאכות האסורות
		מקום חיוב המצווה
		החיובים המצווה
		"תוספת למן"

- ✓ מומלץ לפי רמת הכיתה להפנות את התלמידים לספר שמות כג ולערוך השוואה בין שמירת שבת לבין מצוות שמיטה.
- ✓ ניתן ליצור פלקט שבו יופיעו פסוקים של השמיטה ובמקביל להם פסוקים על השבת לצורך השוואה. ניתן לעשות השוואה זו בלוח חכם בגלישה באינטרנט.
- ✓ תהליך ההשוואה- בתחילה יש לצבוע בצבע דומה את הפסוקים הזחים בין שתי המצוות. אחר כך נגלה את ההבדלים: בשבת אסורות כל המלאכות (ל"ט אבות ותולדות מהתורה) ועוד איסורי חכמים. בשמיטה מהתורה אסורות רק ארבע מלאכות. השבת חלה בכל מקום והשמיטה רק בארץ ישראל. השמיטה שנה ושנים ואילו השבת ימים ויום.
- ✓ ניתן לערוך מעין דו שיח בין שבת הארץ לשבת בראשית.
- ✓ ניתן להרחיב במקרה הצורך בטעמים נוספים שיש למצווה יקרה זו. מתוך כך לפתח דיונים סביב ערכים חשובים. כגון:
 1. ערך לימוד התורה
 2. סגולת האומה
 3. סגולת הארץ
 4. התביעה של התורה מאיתנו לצדק חברתי ושוויון ועוד...
- ✓ ניתן לערוך השוואה בין טעמי השבת לבין טעמי השמיטה (ראו טבלה לעיל).
- ✓ יש לעמוד על טעמי מצוות השמיטה ועל משמעותן לגבי חיינו הלכה למעשה, הן בעבודת ה' -במצוות שבין אדם למקום והן במצוות שבין אדם לחברו והן במצוות בין אדם לעצמו ומידותיו.
- ✓ מומלץ, אם מסגרת הזמן מאפשרת, להביא את דברי 'הכלי יקר' (ויקרא כה,ב) ויענו על השאלות שבדף עבודה המצורף בעמוד הבא.

עבודת כיתה - העשרה (כיתות ז-ט)

קראו את דברי הכלי יקר (ויקרא כה, ב) והשיבו על השאלות.

"ושבתה הארץ שבת לה". בטעם מצווה זו יש דעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כוחה לזרוע, ולדעה זו נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש האדמה למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ יהיה עונשם שלא תוסיף הארץ תת כוחה להם, ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ.... ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצווה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימות עולם וסוף ימי חלדו, וכן כתב מהר"י אברבנאל והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליות" כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושיענו זה הבא לעיתים רחוקים:

וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפרשה אומר אני שטעם מצווה זו היא להשריש את ישראל במידת האמונה והביטחון בה'. כי חשש הקדוש ברוך הוא פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסורו ביטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה, והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך, מידי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כוחה שלא תכחיש. ועוד נס בתוך נס שאחר שזרעת שש שנים אם בשנה השישית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כוח, ואמר ה' אדרבה שבשנה השישית יוסיף לה כוח כל כך עד שנאמר וצוית את ברכתי בשנה השישית ועשת את התבואה לשלוש השנים. ואם היה הנס שתעשה התבואה לשלוש שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלישים על כולו, שהתבואה שתעשה בשנה השישית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה אחת מכל מקום ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלוש שנים, מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה, והיה לו לומר ועשת תבואה לשלוש שנים, אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה השישית, ויוסף ה' כוח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלוש שנים וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם. ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמת בידיך תדע כי לי כל הארץ, ועל ידי זה יהיו עיניך נשואות אל ה', כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד, כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס" (כלי יקר ויקרא כה, ב).

שאלות חזרה

1. מהו טעם מצוות השמיטה לפי הרמב"ם?
2. הסבירו מדוע הכלי יקר דוחה את בדברי הרמב"ם?
3. מהו טעם מצווה זו לפי בעל העקדה - רבי יצחק עראמא?
4. כיצד דוחה הכלי יקר את טעמו של בעל בעקדה?
5. הסבירו את הפתגם "יהודה ועוד לקרא!"
6. מהי דרך האומות להשבחת הקרקע?
7. א. במה שווה הדרך של עם ישראל?
ב. עם איזו בעיה חקלאית הם עלולים להיתקל?
ג. כיצד בעיה זו תיפתר?
8. מהו טעם מצווה זו לשיטת בעל הכלי יקר ומדוע?
9. הסבירו והוכיחו כיצד מוכיח טעמו מן הפסוקים?
10. הסבירו למה התכוון בעל הכלי יקר באומרו: "נס בתוך נס", "מעשה ניסים"?
11. הסבירו כיצד נפתרו קושיות הכלי יקר על פי ההסבר שלו, נמקו דבריכם.

הצעות דיסקיות:

- ✓ **מומלץ לעיין** באריכות הדברים בטוב טעם **במאמרו של הרב שמואל כ"ץ "השמיטה לאור עשרת הדברות"** בתוך **מרחבים**, כרך ה ירושלים תשנ"א עמוד 445.
- ✓ **להלן עקרונות מצוות השמיטה ומכלול ערכיה בטבלה מרוכזת המדגישה את ערכי השמיטה במישורים שונים:** בין אדם למקום, בין אדם לחברו, בין אדם לעצמו, בין אדם לארץ ישראל ובין אדם לעמו- עם ישראל (ע"פ מאמרו של הרב שמואל כ"ץ).

בין אדם לאדם	בין אדם לחברו	בין אדם לעצמו	בין אדם לארצו	בין אדם לעמו
שוויון בין המעמדות (עשיר ועני, אדון ועבד)	ענווה	מנוחת האדמה	השגחה	מצוות ה' ויחזרו
אהבת הרע	הסתפקות במועט	קדושת הארץ	ניסים וברכה	חיזוק העולם
עזרה לזולת ולנזקק	ותרנות ונדיבות	הארץ שייכת לעם ישראל	אחדות	אזנות ה'
	לימוד תורה והתעלות רוחנית	גלות כעונש	גאולה	קבלת עול מצוות שאים
	מנוחה	גילוי סגולת ישראל		השגחה ה'
	גיבוש משפחתי			אמונה וביטחון בה'
				הכרת הטוב
				שכר ועונש

- ✓ יש לשוחח עם התלמידים ולפתח את הרעיון שהשבת באה לעצור אותנו ממרוצת החיים לעשות רגע חושבים. וכשם שהשבת באה להביא אותנו להפסקת מרוצת החיים והעיסוק בעניינים ארציים מחד והתבוננות רוחנית יותר על החיים מאידך במישור הפרטי, כך באה שנת השמיטה להביא אותנו לתכלית זו במישור הכללי, הלאומי והחברתי.
- ✓ להעשרה ולסיכום מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור א': טעמי השמיטה.

מעשה שהיה

'שבת שלום לך אדמה קדושה'

הרב יוסף שלמה כהנמן זצ"ל ייסד ישיבת פונביז' בבני ברק לאחר שניצל מאוד מוצל מאש מהשוואה הנוראה שפקדה את עמנו באירופה. הוא היה אומר: כשם שלקראת השבת יוצאים ואומרים: "שבת שלום", כך בפרוס עלינו שנת השמיטה אנו יוצאים לקראת השדה ואומרים לה: "שבת שלום לך אדמה קדושה".

באחד מביקוריו של הרב בקיבוץ "חפץ חיים" הייתה התרגשות גדולה בין תושבי המקום מביקור הרב במקום מושבם. לפתע במהלך הביקור התכופף הרב כהנמן ורכן על האדמה, נשקה בחום ולחש לה: "שבת שלום לך אדמה קדושה", השובתת השנה בשנת השמיטה.

ראה עוד סיפורים על ביטחון בה' בספר סיפורי חסידים מאת הרב שלמה יוסף זיון פרשת בשלח.

כל השביעין חביבין לעולם

"כל השביעין חביבין לעולם:

- א. **למעלן השביעי חביב:** שמים, ושמי השמים, ורקיע, ושחקים, זבול, ומעון, וערבות, וכתוב (תהלים סח) 'סולו לרוכב בערבות ביה שמו'.
- ב. **בארצות שביעית חביבה:** ארץ, אדמה, ארקא, גיא, ציה, נשיה, תבל, וכתוב (תהלים צו) 'והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים'.
- ג. **בדורות שביעית חביב:** אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, וכתוב (בראשית ה) 'ויתהלך חנוך את האלהים'.
- ד. **באבות שביעי חביב:** אברהם, יצחק, ויעקב, לוי, קהת, עמרם, משה, וכתוב (שמות יט) 'ומשה עלה אל האלהים'.
- ה. **בבנים השביעי חביב:** שנאמר: דוד הוא השביעי.
- ו. **במלכים השביעי חביב:** שאול, איש בושת, דוד, שלמה, רחבעם, אביה, אסא, וכתוב (דברי הימים ב יד) 'ויקרא אסא אל ה'".
- ז. **בשנים שביעי חביב:** שנאמר (שמות כג) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'.
- ח. **בשמיטין שביעי חביב:** שנא' (ויקרא כה) 'וקדשתם את שנת החמשים'.
- ט. **בימים שביעי חביב:** שנאמר (בראשית ב) 'ויברך אלהים את יום השביעי'.
- י. **בחדשים שביעי חביב:** שנא' (ויקרא כג) 'בחדש השביעי באחד לחדש' (ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כט, יא)

שאלות חזרה

1. עיינו בדברי הימים א, ב, טו וכתבו כמה בנים היו לישי אבי דוד?
2. עיינו בשמואל א טז, וכתבו כמה בנים היו לישי אבי דוד?
3. עיינו במצודת דוד שם וכתבו את הסבריו לסתירה המתעוררת בין ספר שמואל לבין ספר דברי הימים?
4. *איזה פירוש הוא דוחה ומדוע?
5. השלימו את הטבלה במחברת לפי המדרש שלעיל.

השם	אספרא הסידור	הראיה שהיא חביב
רקעים		
ארצות		
דורות		
אבות		
בנים		
מלכים		
שנים		
שמיטין		
ימים		
חדשים		

שעתידין לינאל בשביעית

"ומה ראו לומר גאולה בשביעית? - אמר רבא: מתוך שעתידין ליגאל בשביעית, לפיכך קבעוה בשביעית, והאמר מר: בשישית - קולות, בשביעית - מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא. - מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא". (תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב)

6. הסבירו את הקשר שבין ברכת "גואל ישראל" בתפילת העמידה לשנת השמיטה?

"יַעֲנֵךְ ה' בְּיוֹם צָרָה" (תהילים כב)

"ובתלמוד המערב התבאר שתקנו אחר זו בתענית ברכת 'עננו' מפני שכתוב בתהלים 'י' צורי וגואלי', וסמך ליה: 'יענך י' ביום צרה'" (בית הבחירה למאירי מסכת מגילה דף יז עמוד ב)

7. למה התכוון המאירי בכותבו: "ובתלמוד המערב"?

8. למה התכוון המאירי בכותבו: "אחר זו"?

9. הסבירו מהי ברכת 'עננו' ומתי היא נאמרת?

10. עיינו בסידור ומצאו היכן ממוקמת ברכת 'עננו'.

11. היכן תיקנו חכמים לומר את ברכת 'עננו' בתפילת העמידה? מדוע?

המימד השביעי

עולמו של האדם בנוי משלושה מימדים, מימד האורך הרחב והגובה, מכוח מציאות זו ישנם לאדם ששה צדדים הקיימים בעולמו, ימין ושמאל, פנים ואחור, ומעלה מטה. למעשה כל עצם ועצם בעולם מתפשט לעבר ששה פנים אלו, מכיוון שאין עצם בעולמינו שהוא פחות משלושה מימדים-אורך רחב וגובה. את עולמינו מסמל אם כן המספר 6.

המספר 7 לעומתו מסמל את התוכן של הדבר ואת משמעותו, "נשמת" הדבר היא המימד הנוסף שבו. ולדוגמא, ספר מורכב משש פאות מששת צדדיו, אך הוא עצמו מהווה מרכיב נוסף- הוא התוכן הרוחני, משמעות, ומטרה, הוא הרוח הזורמת בינות לדפים. הכתוב בו פורץ הרבה מעבר לגבולותיהם של הדפים האגודים בו. בדומה לכך, האדם הינו ישות חומרית בעלת שלשה מימדים וששה צדדים, כמו כל חפץ אחר בעולם, אך נשמתו היא המרכיב הנוסף בו, היא התוכן והמשמעות שלו, והיא אף פורצת את גבולות החומר ויכולה לראות את מרחבי תבל העצומים ולהתבונן ביופי הבריאה הממלא את חלל העולם. לכן המספר שבע מבטא את מימד של הקדושה שבתוך הטבע הנקודה הפנימית שבתוך המימדים הטבעיים.

המספר שמונה הוא מבטא את מימד הקדושה שמעל הטבע. (על פי דרשת המהר"ל לשבת הגדול)

12. הסבירו את דברי המהר"ל על משמעותם של המספרים 6.7.8.

13. הסבירו על פי המהר"ל את המימד השביעי שיש ביום השבת, בשנת השמיטה ובמלכות בית דוד.

14. הסבירו לפי זה את כוונת חז"ל: "כל השביעין חביבין לעולם".

הרחבות - העשרה

השמיטה, רק בארץ ישראל! מדוע?

לאחר כל ההסברים הנ"ל יש לזכור שמצוות השמיטה שונה ממצוות השבת. **מצוות השמיטה - אינה מתקיימת בכל מקום!** מצווה זו עם כל הטעמים היפים והמועילים שלה לא מתקיימת כלל בחוץ לארץ, ככתוב: "כי תבואו אל הארץ... ושבתה הארץ שבת לה". הדבר תמוה, הלוא אם ראינו שכל כך חשוב לקיים את השמיטה מסיבות רבות: אמונה בה', צדק חברתי, דאגה לעניים, ביטחון בה', ענווה כלפי ה'. מדוע א"כ אין מצווה זו מתקיימת גם בחו"ל? כשם שבארץ ישראל עלינו לזכור את אדנות הבורא, מדוע אין לזכור אותו בחו"ל?! הלוא מצוות השבת מזכירה לנו גם בחו"ל את אדנות הבורא מדוע השמיטה לא יכולה לעשות כן? אם כן חובה עלינו לחפש הסבר נוסף לשמיטה. הסבר זה עליו להניח את דעתנו, מדוע חיונית השמיטה דווקא בא"י. ואולי כך נבין גם את ביטוי התורה כשהיא אומרת "ושבתה הארץ" "שנת שבתון יהיה לארץ" - ביטויים שמרמזים לנו שלא רק אנחנו צריכים לשבות אלא גם הארץ, ולא כל הארץ אלא דווקא א"י. מצוות השמיטה שונה מהשבת גם בכך שהיא מצווה על העם ולא רק על היחיד. מצוות השמיטה לדוגמה מתקיימת רק אשר רוב עם ישראל נמצא בארץ ישראל. כלומר, כאשר יש עם ולא יחידים. אם רק מעט מעם ישראל נמצאים בארץ מצוות השמיטה מתקיימת מדרבנן ולא מדאורייתא. הראי"ה קוק בהקדמה לספרו "שבת הארץ", על דיני שמיטה כותב:

"סגולת האומה, - הטוב האלוקי הטבוע בקרבה, סדר העולם, החיים הישרים והטובים המתאימים אל הצדק והיושר, השקט והשלום... אין חיי החול יכולים להוציאה מן הכוח אל הפועל... (אלא) על ידי נתינת רוח, של הפסקה והתנערות, ממהומות החיים הרגילה".

כדי שעם ישראל יוכל לממש את תפקידו ולהיות עם מוסרי וערכי, עם שדבוק בה' וקשור לתורה, עם שהוא אור לגויים, - הוא צריך לעיתים הפסקה מהעבודה והעמל, כדי לעסוק בתורה, להתקרב לה', לדאוג גם לעניים ולנזקקים, ולאחר ההפסקה - חוזר למסלול הרגיל. כפי שהאדם מפסיק ממלאכה בשבת, כך עם ישראל, מפסיק ממלאכת האדמה בשמיטה. כפי שהשבת עוזרת לאדם להתקרב לה' ולתורה, כך השמיטה עוזרת לעם להתקרב לה' ולתורתו. אבל, היכן הוא המקום היחיד בו עם ישראל יכול באמת להתקרב לה' ולהיות קדוש ועליון? רק בארץ ישראל! מדוע? רק בארץ ישראל אנו מתגלים כעם, כאומה בעלת חיים ציבוריים הכוללים את כל מערכות החיים של עם בארצו. עם ה' מתגלה בשלמותו רק בארץ ה'. לכן מתקיימת השמיטה רק בארץ ישראל! אין בה שום תועלת לעם ישראל כשהוא בחוץ לארץ! ועוד הדגיש יסוד זה הראי"ה קוק זצ"ל בהקדמה לספרו "שבת הארץ":

"את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו... כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלוקי שלה בכל מלוא זהרו, אשר לא ישביתוהו חיי החברה של חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו שהיא. סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד... נשמת האומה והארץ יחדיו פועלות את יסוד הווייתן, תובעות את תפקידן, להוציא אל הפועל את עריגת קדושתן, בשבת שבתון. העם פועל בכוחו הנפשי על הארץ... והארץ פועלת על העם, להכשיר את תכונתו לפי חפץ חיים אלוקיים שלמים בתבניתם. שנת שבתון מוכרחת היא לאומה ולארץ!" (הראי"ה קוק בהקדמתו לשבת הארץ)

שמיטה יובל

הרחבות

מצוות התלויות בארץ - ניתן להרחיב במצוות אלו.
רמז העוזר לזכור את מכלול מצוות אלו, במילים חמשה עשר בשבט (ט"ו בשבט)
חמשה"ה - חלה, חודש, מעשרות ותרומות, שמיטה, שביעית, הנפת העומר.
עש"ר - עורלה, עוללות, שכחה, לקט נטע רבעי.
בשב"ט - ביכורים, שבע שמיטות - יובל, בכור בהמה, טבל.

הצעות דיסקיות

✓ ניתן להרחיב ולסכם את הנלמד בשאלות חזרה אלו (לכיתות ז-ח):

1. הסבירו והדגימו: "מצוות התלויות בארץ"
2. מדוע מצוות השמיטה מוגדרת כמצווה התלויה בארץ?
3. כתבו שתי הלכות מעשיות הנגזרות מכך שמצוות השמיטה הינה מצווה התלויה בארץ?
4. א. מתי מתקיימת מצוות היובל?
ב. למשך כמה זמן מתקיימת מצווה זו?
5. פרטו והסבירו את המצוות שיש לעשות בשנת היובל.
6. מדוע אין מצוות היובל נוהגת כיום?
7. כיצד הכריעו רוב הפוסקים בשאלה האם מצוות שמיטה כיום מהתורה או מדברי רבנן ומדוע?

מחזוריות השמיטה וזמנה

מעשה שהיה

מעלת הארץ וברכת פירותיה

"ת"ר: לעולם ידור אדם בא"י אפ"י בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה... וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים... אמר רב ענן: כל הקבור בארץ ישראל - כאילו קבור תחת המזבח... א"ר חייא בר יוסף: עתידין צדיקים שמבצבצין ועולין בירושלים (בתחיית המתים).... וא"ר חייא בר יוסף: עתידה א"י שתוציא גלוסקאות (עוגות) וכלי מילת (בגדי משי משובחים)... אמרו: עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים; ושמא תאמר, יש צער לקוצרה? תלמוד לומר: (תהלים ע"ב) 'ירעש כלב-נון פרי', הקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו....

אמר ר"ש בן תחליפא: קלח של כרוב הניח לנו אבא, והיינו עולים ויורדים בו בסולם (מרוב גובהו וגודלו של קלח אחת מהכרוב).... כי אתא רב דימי אמר: מאי דכתיב: (בראשית מ"ט) 'אוסרי לגפן עירה'? אין לך כל גפן וגפן שבא"י שאין צריך עיר אחת לבצור (כדי להניח עליו את משא הגפן), (בראשית מ"ט) 'ולשורקה בני אתוננו' - אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות; ושמא תאמר, אין בו יין? ת"ל: (בראשית מ"ט) 'כבס ביין לבושו'; ושמא תאמר, אינו אדום? ת"ל: 'ודם ענב תשתה חמר'; ושמא תאמר, אינו מרוה? ת"ל: 'סותה'; ושמא תאמר, אין בו טעם? ת"ל: 'חכלילי עינים מיין', כל חיך שטועמו אומר: לי, לי; ושמא תאמר, לנערים יפה ולזקנים אינו יפה? ת"ל: 'ולבן שנים מחלב', אל תיקרי לבן שְׁיָנִים אלא לבן שְׁנִיָּים (מבוגר זקן)....

רב חייא בר אדא מקרי דרדקי דר"ל הוה, איפגר תלתא יומי ולא אתא (רב חייא היה מלמד תינוקות של ריש לקיש והתעכב ולא הגיע במהלך שלושה ימים). כי אתא, א"ל: אמאי איפגרת? (כשהגיע שאלו מדוע אחרת כ"כ?) א"ל: דלית אחת הניח לי אבא, ובצרתי ממנה יום ראשון ג' מאות אשכולות אשכול לגרב, יום שני בצרתי ג' מאות אשכולות שתי אשכולות לגרב, יום שלישי בצרתי ממנה ג' מאות אשכולות שלש אשכולות לגרב, והפקרתי יותר מחציה. א"ל: אי לאו דאיפגרת הוה עבדא טפי (אמר לו ריש לקיש: אם לא היית מאחר מללמד התינוקות תורה הייתה עושה יותר פירות בזכות התורה שהיית מלמד בזמן זה).

רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק, חזנהו להנהו עיזי דקאכלן תותי תאיני, וקנטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מנייהו ומיערב בהדי הדדי (כשהגיע לעיר בני ברק ראה עזים שאוכלות מתחת לתאנה וראה שהדבש הנוטף מהתאנה מתערבב עם החלב הנוטף מהעזים), אמר: היינו 'זבת חלב ודבש'.

א"ר יעקב בן דוסתאי: מלוד לאונו (מרחק) שלשה מילין, פעם אחת קדמתי בנשף (בבוקר), והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים. אמר ר"ל: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של צפורי, והוי שיתסר מילין אשיתסר מילין (ראיתי מהו זבת חלב וחלב של העיר ציפורי שבארץ ישראל והוא 16 מילין על 16 מילין). אמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל ארץ ישראל.. רבי חלבו ור' עוירא ור' יוסי בר חנינא איקלעו להווא אתרא, אייתו קמייהו אפרסקא דהוה כאילפס כפר הינו (חכמים אלו נקלעו למקום אחד וכיבדו אותם באפרסק שהיה גודלו כמו סיר-קדירה של כפר הינו), ואילפס כפר הינו כמה הוי? ה' סאין (וגודל קדירה זו 5 סאין= נפח של 8.3 ליטר או 14.3 ליטר), אכלו שלישי והפקירו שלישי ונתנו לפני בהמתן שלישי.

לשנה איקלע ר' אלעזר להתם ואייתו לקמיה, נקטו בידיה ואמר: (תהלים ק"ז) 'ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה' (לשנה אחרת כשהגיע רבי אלעזר לשם החזיק את האפרסק וראה שהיה קטן מאוד, אמר שהשפע הפסיק בגלל חטאי אנשי המקום).

רבי יהושע בן לוי איקלע לגבלא, חזנהו להנהו קטופי דהוו קיימי כי עיגלי, אמר: עגלים בין הגפנים? אמרו ליה: קטופי נינהו (רבי יהושע ראה שאשכולות הענבים בגודל של עגלים, אמר האם עגלים בין הכרמים ואינם חוששים שיזיקו לכרם? אמרו לו: אלה הן האשכולות) (מסכת כתובות קי עמוד ב- קיב עמוד א).

הצעות דיסקיות

✓ **סומלץ להקדים ללמד את התלמידים את המחלוקת בעניין מדרשי אגדה בנמרא, מהי דרך ההבנה. האם להבין את הסיפורים כפשוטם או בדרך משל?**
בכל מקרה ניתן לראות מכאן את מעלתם המיוחדת של ארץ ישראל ופירותיה.

שער ב

המלאכות האסורות בשמיטה מהתורה

הרחבות

- מומלץ במסגרת הזמן לעמוד על חומרת העוון והעונשים שיבואו למי שמפר איסורי שמיטה. מקורות חז"ל רבים מדברים על כך ונביא מעט מהם:

1. עוני ומחסור

- על הפסוק בירמיהו (יז, ה) "פֹּה אָמַר ה' אֲרוּר הַגֵּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בְּשָׂר זָרְעוּ וּמִן ה' יִסּוּר לְבוֹ" כותב רש"י: "אשר יבטח באדם - בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל: ... ומן ה' יסור לבו - שהבטיחו וצוית את ברכתי לכם (שם ויקרא כ"ה) כך שמעת".
- "דתניא, אמר רבי יוסי בר חנינא: בוא וראה כמה קשה אבקה של שביעית וכו', אדם נושא ונותן בפירות שביעית - לסוף מוכר את מטלטליו ואת כליו" (סוכה מ ע"ב)
- "נבהל להון איש רע עין (משלי כח)... אלו סוחרי שביעית, שהם נבהלים להעשיר, ואינן משמרין את השביעית, וסבורים שהם מתעשרין, א"ל הקדוש ברוך הוא: נבהלת להעשיר מן השביעית, חייך חסרון יש לך בדבר... התחילה המארה נכנסת בממונו, והוא מוכר כל מה שיש לו..." (מדרש תנחומא פרשת בהר סימן א)

2. גלות

- מיד לאחר מצוות השמיטה ויובל, כתוב: "וַעֲשִׂיתֶם אֶת הַקִּטְיָה וְאֶת מִשְׁפְּטֵי תִשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וַיִּשְׁבְּתֶם עַל הָאָרֶץ לְבִטָּח" (ויקרא כה, יח). רש"י על אתר מקשר ומסביר את הקשר בין עונש הגלות לחטא אי שמירת שמיטה, וז"ל: "וישבתם על הארץ לבטח - שבעון שמטה ישראל גולים, שנאמר (ויקרא כו לד) אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה, ושבעים שנה של גלות בבל, כנגד שבעים שמשות שבתלו היו".
- "שכן את מוצא בימי ירמיה בשביל שחללו את השביעית נמכרו לנכרים שנאמר (דברי הימים ב לו) ויעל עליהם מלך כשדים ויהרוג בחוריהם בחרב בית מקדשם וגו' הרי ענין ישראל, אמר הקדוש ברוך הוא למשה ראה האיך נמכרין לנכרים בשביל שחללו את השביעית" (מדרש תנחומא ורשא) פרשת בהר סימן א).
- "גלות בא לעולם על עובדי עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכת דמים ועל השמטת הארץ" (אבות ה, ט)

3. דבר ומחלות

- במשנה באבות (ה, ט) מובא שדבר בא לעולם על פירות שביעית.
- המהר"ל מסביר את הקשר בין השניים, מי שלא הפקיר פירות שביעית כמצוות התורה, ה' מסובב מידה כנגד מידה שגופו יהיה מופקר למחלות. (ע"פ מהר"ל דרך חיים על פרקי אבות)

הצעות דיסקיות

- להעשרה ולסיכום מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 3: מלאכות האסורות מהתורה
- ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).

עאלות חזרה

1. מהן ארבע המלאכות האסורות מהתורה בשנת השמיטה לכולי עלמא?
- 2 כתבו מי עבר על איסור? ומהו האיסור? נמקו דבריכם.
 - א. דוד זרע באדמה זירעוני חיטה.
 - ב. משה זמר מענפי הגפן שבגינתו.
 - ג. יוסף חתך חלק מענפי עץ הזית שבגינתו.
 - ד. דניאל חתך חלק מענפי עץ הרימונים שבגינתו.
 - ה. יובל קטף תפוזים מעץ הגינה לצורך אכילתו.
 - ו. רפאל קטף את כל הפירות מהפרדס רימונים שברשותו.
 - ז. דן בצר אשכול ענבים מהגפן ואכלו.
 - ח. אריאל בצר את על כל הענבים מהכרם הסמוך לביתו.
3. הגדירו והסבירו מהם: חרישה ונטיעה.
4. השלימו את הטבלה במחברת.

מה מקור איסור חרישה ונטיעה בשמיטה?

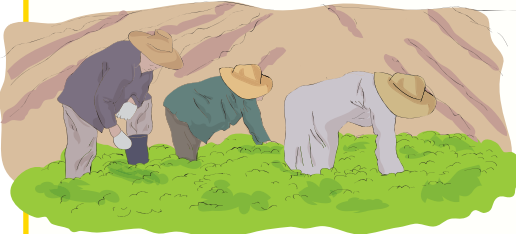
שיטה ב'		שיטה א'		
הטעם	סוג האיסור	הטעם	סוג האיסור	המלאכה
				חרישה- חפירה באדמה בכדי לזרוע
				נטיעה- שתילה של ירקות באדמה

5. דוד שתל עץ צעיר עם גוש עפר סביב שורשיו באדמה. האם דוד עבר על איסור מן התורה או מדרבנן? פרטו לפי השיטות השונות. נמקו דבריכם.
6. באיזה מקרה יהיה מותר לעשות מלאכות האסורות מן התורה בשנת השמיטה? פרטו ונמקו.
7. מדוע אסור לזמור ענף של גפן שיש בו מחלה?

המלאכות האסורות בשמיטה מדרבנן

הצעות דיסקיות

- להעשרה ולסיכום מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 4: מלאכות האסורות מדברי חכמים
- ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. הסבירו מהם תולדות.
 2. מה מקור איסור התולדות בשמיטה? (מהתורה או מדרבנן)
 3. מה משותף לתולדות של זריעה וזמירה?
 4. מה משותף לתולדות של זריעה?
 5. מדוע אין תולדות למלאכות קצירה ובצירה?
 6. הסבירו את המושגים הבאים: אברוי אילנא, אוקמי אילנא.
 7. מתי מלאכות האסורות מדרבנן יהיו מותרות בשנת השמיטה ומתי יהיו אסורות?
 8. מדוע חשוב לדעת מהן המלאכות האסורות מהתורה ומהן התולדות האסורות מדרבנן?
 9. כתבו מי עבר על איסור? ונמקו דבריכם.
- א. מנחם השקה את גינתו הפרטית כשראה שהיא עומדת להתייבש.
ב. יהודה ניכש עשבים מסביב לעצי הפרי בגינתו.
ג. משה עדר מתחת לעץ הזית שבחצר ביתו.
10. הסבירו: לאוקמי פירי
 11. כתבו שתי דוגמאות למלאכה שהיא לאוקמי פירי.
 12. כתבו מי עבר על איסור? פרטו לפי השיטות השונות.
- א. דוד עטף בשקית ניילון את התאנים והרימונים שבעצי גינתו כדי להרחיק מהם מזיקים שונים.
ב. יוסי ריסס את הפירות שבגינתו.

פעולות המותרות בשמיטה

הצעות דיסקיות

- ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. כתבו דוגמה לגיזום המותר בשנת השמיטה.
 2. כתבו דוגמה לחרישה המותרת בשנת השמיטה.
 3. א. הסבירו מהי הסתירה הקיימת בין הפסוקים: "פִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשִׁבְתֶּהּ הָאָרֶץ שִׁבֹּת לַה'";
שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאַסְפֹּתָ אֶת תְּבוּאָתָהּ; וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שִׁבֹּת שִׁבְתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שִׁבֹּת לַה' שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכֶרֶם לֹא תִזְמַר: אֵת סְפִיחַ קִצְיָרְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֵת עֵנְבֵי נִזְיָרְךָ לֹא תִבְצַר שְׁנַת שִׁבְתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ; וְהִיְתָה שִׁבֹּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ" (ויקרא כה, ב-ה).
- ב. כיצד ניתן ליישב קושי זה.

דיני ערב שביעית

הרחבות

הרחבות לאורה

-ניתן להשתמש בהן כפי הצורך לפי רמת כיתתו ולפי רמת הלימוד הנדרשת.

תוספת שביעית מהתורה

א. הלכה למשה מסיני, שאיסור עבודת האדמה מתחיל שלושים יום לפני שנת השמיטה, כלומר: מראש חודש אלול. דין זה נקרא- "תוספת שביעית".

הלכה למשה מסיני - הלכה שאינה כתובה בתורה, אך נאמרה בהר סיני למשה רבנו מפי ה', ועברה במסורת מרב לתלמיד.

תוספת שביעית מדרבנן

ב. חז"ל הוסיפו שאסור לחרוש בשדה תבואה מפסח, ובשדה אילן מחג השבועות, כי נראה שהחרישה נועדה להכין את הקרקע לשנה הבאה. דין זה נקרא- "תוספת שביעית".

ג. דין זה של תוספת שביעית חל רק כשבית המקדש היה קיים, היום כל המלאכות מותרות עד ראש השנה של השמיטה, כלומר א' בתשרי.

ד. חכמים הוסיפו הגבלות נוספות גם היום שאין בית המקדש קיים וללא קשר לתוספת שביעית:

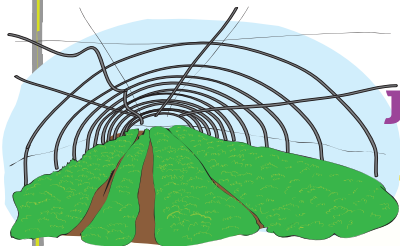
1. **עץ פרי גלוי שורש-** מותר לנטוע אותו רק עד יום ט"ו באב של השנה השישית. כיוון שמי שנטע לאחר ט"ו באב השנה הראשונה לשנות ערלה תתחיל מהשנה הבאה, ולא ייחשבו לו הימים שנטע לפני תחילת השנה (פחות מ-45 ימים לפני השנה הבאה - 30 יום - אלול, 15 יום בחודש אב). לכן מי שנטע בתאריך זה תחשב לו השנה הראשונה לערלה - שנת השמיטה, ויבואו לחשוך בו שהוא נטע בשמיטה. אם עבר ונטע לאחר ט"ו באב- חייב לעקור את העץ. ואם לא עקר וגדלו בעץ פירות, פירותיו מותרים. אולם אם לא ידע כלל שאסור לנטוע לפני השמיטה ונטע- אין עוקרים את העץ.
2. **עץ פרי בנוש אדמה-** אם הוא בעציץ נקוב ומונח על האדמה- מותר לשותלו עד ערב ראש השנה של השמיטה. כי השתילה בגוש האדמה נחשבת לו שתילה זו כשנה וממילא לא יבואו לחשוך בו שנטע בשביעית.
3. **אילני סרק-** מותר לנטוע רק עד ט"ו באלול שלפני השמיטה, כי די שהקליטה של העץ תהיה לפני השמיטה. ולשם קליטת עץ באדמה צריך 14 יום לפני ראש השנה. אך אם לא ניתן לנטוע עד ט"ו באלול- מותרת הנטיעה עד ערב ראש השנה.

הצעות דיסקיות

✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. כמה זמן תוספת שביעית מהתורה?
2. א. ממתי אסרו חכמים לחרוש את האדמה בשדה תבואה ובשדה אילן? מדוע?
ב. מדוע אין דין זה חל היום?
3. א. עד מתי מותר לנטוע עץ פרי גלוי שורש ומדוע?
ב. מה יהיה הדין אם נטע לאחר הזמן המותר? (פרטו הדין ביחס לפירות)
ג. מה הדין אם לא ידע שאסור לנטוע בזמן זה?

גידולים בתוך בית ובחממות

הצעות דיסקטיות

- ✓ לפעמים רווחת הדעה כי קיים ניתוק ואולי אפילו ניגוד בין המחקר והמדע המתקדם לבין עולם ההלכה. גידולי המים המשוכללים, וכן השמיטון (ראה בהצעות הדיסקטיות בפרק העוסק בהיתר המ-כירה), מוכיחים ההפך. כאן אנו רואים כי תלמידי חכמים ומומחים לחקלאות, אנשי הלכה ומדענים, פועלים שכם אחד כדי שלא נעבור על איסורי שמיטה ומוצאים פתרונות יצירתיים ומעניינים הנותנים מענה לדרישה הציבורית.
- ✓ מומלץ לערוך סיור בחממות ובמתקנים של גידולי מים לראות ולחוות את הפתרונות ההלכתיים תוך כדי שימוש בפיתוחים טכנולוגיים באופן מעשי ולא רק התיאורטי.
- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. דוד גידל פירות בעציץ שאינו נקוב בתוך ביתו. מה דין הפירות הללו?
2. כתבו מהם שלושת התנאים הדרושים כדי להתיר גידול בחממות?
3. מדוע המצע המנותק צריך להיות רחב דיו כדי שלא יבלטו ממנו הצמחים החוצה?

הטיפול בגינת נוי

הצעות דיסקטיות

- ✓ פרק זה חייב להיות משמעותי ומרכזי במהלך לימוד הלכות שמיטה, משתי סיבות:
 - א. תלמידינו אינם חשים את השמיטה למעשה, לא כחקלאים ולא כצרכנים של פירות וירקות. אולם גינת הבית או גינת בית הספר מוחשית וקרובה לעולמם ולחיייהם.
 - ב. גינות הנוי אינן נמכרות במסגרת 'היתר המכירה', וכולנו מצווים לשמור בהם דיני שביעית קלה כבחמורה.
- ✓ איננו יכולים להבטיח שבכל הגנים הציבוריים או הפרטיים ישמרו שמיטה כדבעי, אך בגינת בית הספר, אפילו כשהיא קטנה ומזערית של ערוגות בודדות או עציצים בודדים, חייבים להפגין ולשתף את כלל תלמידי בית הספר בקיום המצווה: "ושבת הארץ שבת לה".
- כבר בסוף השנה או בחודש אלול נעורר את השאלות- האם אנו יכולים עוד לטעת שתילים אילנות פרי ואילנות סרק? מה עלינו להקדים ולעשות כדי להתכונן כדבעי לשנת השמיטה המתקרבת. אם יש מדשאות בבית הספר מומלץ לצאת עם התלמידים ולבחון האם הדשא הוא מלא וצפוף או יש בו חללים. מתוך כך נקבע מסמרות וכללים האם יהיה מותר לכסח אותו בשנת השמיטה וכל כמה זמן. יש לשתף את התלמידים בהתייעצויות אלו עם האחראים על הגינון מטעם המועצה וכדו-מה.
- ✓ מומלץ לערוך פלקט שיקל על הלומד הצעיר מה הן ההכנות הנדרשות לגינת נוי? מה הן הפעולות המותרות ומה האסורות? בדרך כלל הרבנות הראשית מפרסמת דפי הסבר מעין אלו כהכנה לטיפול בגינה. כדאי להשיג עבור תלמידכם וללמוד אותם. חשוב להדגיש שניתן לשמור על גינה יפה גם אם שומרים את הלכות שמיטה ואין חובה להזניחה ולהכין גינה חדשה אחרי השמיטה.
- ✓ להלן חלק מהסעיפים המרכזיים מתוך ההוראות המנחות בקשר לגינת נוי מטעם הרבנות הראשית:
 - א. גיזום עצים- יש להקפיד לבצע גיזום בעצים ובשיחים בשנה השישית באופן מדויק כדי לאפשר דילוג

בשביעית.

ב. דישון וריסוס- יש לבצע פעולות אלו לפני ראש השנה כדי למנוע טיפולים אלו בשמיטה.
ג. נטיעת עצי פרי ושיחי פרי רב שנתיים- מותר לנטוע או לשתול אותם עד ט"ו באב לפני ראש השנה של השמיטה.

ד. נטיעת עצי סרק- עצי סרק אפשר לשתול או לנטוע עד ט"ו באלול לפני השמיטה.
ה. תמיכה וקשירה בעצים צעירים- יש לבצע לפני השמיטה.

- ✓ **מומלץ לדון בטעם ובסיבה של כל הוראה כדי שההלכות יובנו ויופנמו לפי הצורך ולפי רמת הכיתה.**
- ✓ **להעשרה ולסיכום מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 5: טיפול בעציצים בשמיטה.**

הטיפול בעציצים בשמיטה

הרחבות

- א.** יש עציצים הנחשבים כמו קרקע וכל איסורי שביעית חלים עליהם. ויש עציצים שאפשר להקל בהם דיני שביעית.
- ב.** שלושה תנאים המתירים לעשות מלאכות בעציץ ואין על גידוליו קדושת שביעית:
1. ניתוק העציץ מהקרקע: יש להניח את העציץ הנקוב על גבי משטח אטום, או לעבוד על עציץ שאינו נקוב אלא אטום לגמרי בתחתיתו.
 2. עציץ קטן (נפחו פחות מ330 ליטר): עציץ שנפחו גדול מ330 ליטר אינו נחשב לעציץ אלא לקרקע וחלים עליו כל איסורי המלאכות בשביעית.
 3. מונח בתוך הבית: כדי שיהיה מותר לטפל בעציץ עליו להיות מונח בבית, ולא תחת כיפת השמים.
- ג.** על אף ההיתר בסעיף ב', מן הראוי להימנע מזריעה ומשתילה אף בעציץ כזה, משום שיש האומרים שהיתר זה הוא רק לצורך פרנסה ולצורך פרטי אין להקל בזה.
- ד.** אם אחד מן התנאים הרשומים בסעיף ב' לא מתקיים אז נוהגים בעציץ כל דיני שביעית.
- ה.** עציץ נקוב שעומד על רצפה של בית- דינו כעציץ שאינו נקוב.
- ו.** בשנת השמיטה אסור להוציא עציץ מהבית לאוויר הפתוח (למרפסת או לפרגולה אפילו אם היא מקורה), אם המטרה להועיל לו בצמיחה ע"י השמש או האוויר. אולם אם הוצאתו נעשית משום ניקיון או צורך במקומו אזי מותר להוציאו.
- ז.** מותר לשים פרחים באגרטל, גם אם הענפים משרישים.

הצעות דיוקניות

✓ **ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).**

שאלות חזרה

1. כתבו מהם התנאים הנדרשים כדי שנוכל לטפל ללא הגבלה בעציצים בשמיטה?
2. מה דין פירות הגדלים בעציץ קטן (נפחו פחות מ330 ליטר), הנמצא בתוך הבית על הרצפה? פרטו ונמקו.
3. דוד טיפל בעציצים המונחים בפרגולה המקורה ללא כל הגבלה.
א. האם דוד נהג כדין?

- ב. נמקו דבריכם.
4. איילה הוציאה את כל העציצים שבסלון למרפסת, לפני השטיפה שהיא רגילה לעשות בכל ערב שבת. טליה העירה לה שעברה על איסור.
- א. מי צודקת?
- ב. נמקו דבריכם.
5. דביר החל להוציא עציץ נקוב שהיה מונח על הרצפה בבית לפרגולה המקורה שבחצר הבית. מאיר מנע זאת ממנו. התוכלו להסביר מדוע?
6. דבורה הניחה פרחים בתוך האגרטל, מיכל טענה שאם הענפים ישרישו דבורה תעבור על איסור.
- א. מי צודקת?
- ב. נמקו דבריכם.

חשוד על השביעית

הרחבות

- א. אדם שעושה מלאכה באיסור בשביעית, נקרא 'חשוד על השביעית'. האדם נקרא 'חשוד' רק אם יש עדות של שני אנשים שעשה דבר אסור.
- ב. מי שעושה פעולה או מלאכה בשביעית שיש פוסקים האוסרים אותה ויש המתירים אותה- אינו נחשב 'חשוד על השביעית', כי אפשר לומר שהוא מסתמך על הפוסקים המתירים.
- ג. מי שחשוד על השביעית אסור לקנות ממנו תוצרת חקלאית.
- ד. יהודי העובד בשמיטה באיסור- אין לאחל לו 'בהצלחה' ויש מתירים לשאול בשלומו, מפני דרכי שלום.
- ה. מותר למכור עציצים לכל אדם, כיון שיתכן שישתמש בהם בהיתר.
- ו. מותר למכור כלי המיוחדים למלאכה אסורה בשמיטה, למי שאינו חשוד על השביעית, כי ייתכן שקונה אותם לצורך עבודה בשנה הבאה. אולם אם ברור שבכוונתו לעשות בהם מלאכה האסורה בשנת השמיטה- אין למכור לו.

הצעות דיסקיות

- ✓ מומלץ לנצל שיעור זה ליחס ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות, המסר צריך להיות מסר של קרבה ואהבה. אי הקפדתו על תורה ומצוות אינה באה ממקום של שנאה חלילה אלא שכך גדל ועלינו לעשות הכול כדי לקרבו באהבה ובחיבה.
- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

- הגדירו בלשונכם מי הוא "חשוד על השביעית".
- יוסי ביקש מדוד שישאיל לו את המכסחת דשא. דוד התלבט כיצד להגיב, כי יודע הוא שיוסי שכנו מוגדר 'חשוד על השביעית'.
 - כתבו כיצד דוד צריך לנהוג.
 - נמקו דבריכם.
- מדוע אסור לסייע או לקנות פירות מחשוד על השביעית?
- מדוע יש מתירים לשאול בשלומו של חשוד על השביעית?

שער ג

פירות שביעית

קדושת פירות שביעית

הרחבות

1. מצוות ביעור- חכמים למדו זאת מהפסוק: "וּלְבַקְמֶתָהּ וְלַחֲתֶיהָ אֲשֶׁר בְּאֶרְצָהּ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאֹתֶיהָ לְאָכֹל" (ויקרא כה, ז)- כל זמן שהפרי מצוי לחיות השדה, אזי מותר לנו לאכול ולהאכיל את בהמות הבית, אך כשנגמר הפרי לחיות שבשדה, עלינו להפקיר את הפירות שבבית.
2. פטורים מתרומות ומעשרות.

הצעות דיסקיות

- ✓ במצוות ההפקר בשמיטה נעמוד על הטעם הסוציאלי בשמיטה, כי האדם אינו אדון ליבולו. אלא כולם שווים העשיר והעני ולכולם זכות שווה ביבול האדמה שהיא אדמת ה'.
- ✓ מומלץ לחנך את תלמידנו להכין כלי יפה ולכתוב עליו "קדושת שביעית" (ויש הכותבים "פח שמיטה"). שם להניח בתוך שקית את שאריות האוכל הקדוש בקדושת שביעית. באופן זה לא יהיו שני סוגי פחי אשפה (אחד רגיל ואחד של שמיטה), אלא בכך אנו מחזקים ומשרישים את ההבנה שזכינו לאכול מאכלים הקדושים בקדושת שביעית ואנו נזהרים בכבודם של שאריות אלו. מתוך כך אנו מחזקים בלבנו את התחושה של הקדושה בארץ ובפירותיה.
- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. מהיכן לומד הרמב"ן שיש מצווה לאכול מפירות שביעית?
2. מהיכן למדים שכל אדם יכול לקחת פירות שביעית ללא תשלום?
3. מהיכן למדים שאסור לסחור בפירות שביעית?
4. מה למדו חכמים מהפסוק: "וּלְבַקְמֶתָהּ וְלַחֲתֶיהָ אֲשֶׁר בְּאֶרְצָהּ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאֹתֶיהָ לְאָכֹל"?

על מי ועל מה חלה קדושת שביעית?

הצעות דיסקיות

- ✓ להעשרה ולסיכום מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 6: מהם פירות שביעית?
- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. מדוע צמחים המיועדים רק לתרופה או רק לכביסה אינם קדושים בקדושת שביעית?
2. הסבירו מדוע יש קדושת שביעית באתרוגים של ארבעת המינים?
3. כתבו את הכללים שצריכים להתקיים בצומח כדי שתחול עליו קדושת שביעית.
4. כתבו ארבע דוגמאות לדברים שיש בהם קדושת שביעית וארבע דוגמאות לדברים שאין בהם קדושת שביעית.
5. על מה חלה קדושת שביעית מספק?
6. מדוע נחלקו הפוסקים לגבי הדסים של ארבעת המינים אם יש בהם קדושת שביעית? הסבירו את הצדדים השונים.

השלב בגידול הקובע לקדושת שביעית

הצעות דיסקיות

- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. הסבירו כיצד ייתכן שפרי שנקטף בשנה השמינית לאחר השמיטה ובכל זאת יש בו קדושת שביעית?
2. הסבירו כיצד יכול להיות ששני ירקות שנשתלו באותו זמן וגדלו יחד, אך על אחד תחול קדושת שביעית ועל השני לא תחול?
3. העתיקו את הטבלה והשלימו את החסר למחברת.

סוג הגידול	השלב הקובע לחלוקת קדושת שביעית
פירות	
ירקות	
תבואה/קטניות	
פרחים	

היכן חלה קדושת שביעית?

הרחבות

• תבשיל שאחד ממרכיביו קדוש בקדושת שביעית והכמות שלו מספיק גדולה עד שאינו בטל בשישים (כלומר אין פי 60 משאר התבשיל כנגד הירק הקדוש בקדושת שביעית). כגון: מרק שיש בו ירק של שביעית. יש לנהוג במרק קדושה.

הצעות דיקטיות

✓ להעשרה ולסיכום מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 7: קדושת פירות שביעית?
ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. הסבירו את המושג: 'בטל בשישים'.
2. כתבו באלו מקרים יש בפירות קדושת שביעית ובאלו לא? מדוע?
 - א. מרק ירקות שמחציתו ירקות משנה השמינית ומחציתו ירק של שמיטה.
 - ב. מרק ירקות שרק 10% מהירקות הם של שמיטה.
 - ג. מטבעות כסף שנקנו בהם פירות של שביעית.
 - ד. דוד קנה ירקות מהכפר הערבי הסמוך ליישובם.
 - ה. משה קנה פירות מהמרכול המוכר תוצרת חקלאית המסתמכת על היתר המכירה.
 - ו. יוסי קנה ירקות מחנות של 'אוצר בית דין' בעירו.
 - ז. מרדכי קנה ירקות הגדלים בחממה על מצע מנותק.
 - ח. משה קטף פירות מחצר הבית בשנת שמיטה.
 - ט. דניאל קטף ירקות מגינת הירק שבחצר הבית בשנה השמינית.
3. * כיצד יתכן שבשר בתוך תבשיל יהיה קדוש בקדושת שביעית?
4. מדוע יבול הגדל בחממה על מצע מנותק אינו קדוש בקדושת שביעית.
5. מה הם שני המקורות העיקריים בהם ניתן למצוא היום פירות או ירקות הקדושים בקדושת שביעית ומדוע?

איסור ספיחין

הרחבות

- א. ירקות האסורים באיסור ספיחין אסורים בלקיטה ובאכילה, אך לא נאסרו בהנאה.
- ב. ירקות האסורים באיסור ספיחין ונקטפו יש בהם קדושת שביעית. לכן אין לעשות בהם פעולות האסורות בגידולי שביעית (כגון: השחתה, שימוש לא ראוי וכדומה).

הצעות דיקטיות:

- ✓ לביזור המושגים 'רב שנתי' ו'חד שנתי' רצוי להיעזר במורה לטבע.
- ✓ עצים רב שנתיים אלו העצים העומדים במקומם שנים רבות ומלווים את חיינו, בכל סתיו עצים אלו משירים את עליהם, ובסוף החורף צומחים עליהם פרחים חדשים ומתחילה שוב ההתחדשות, לאחר הפרח מופיע הפרי. לעומת זאת, את השיבולים זורעים בכל שנה מחדש ולאחר הקציר לא נשאר מאומה באדמה. גם הנזר, הצנון ועוד צומחים במשך שנה ובשנה הבאה יש לזרוע אותם מחדש. אלו הם צמחים חד שנתיים.
- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. הסבירו מהם 'ספיחין'.

2. א. מה דינם של ה'ספיחין' מדאורייתא?
ב. נמקו דבריכם.
3. א. מהם הגידולים שלא נוהג בהם איסור ספיחין?
ב. מה המכנה המשותף לכולם?
4. א. מהם המקומות שלא גזרו בהם איסור ספיחין?
ב. מה המכנה המשותף לכולם?
5. א. הסבירו מהו 'גבול עולי בבל'.
ב. מדוע אין איסור 'ספיחין' בתוצרת חקלאית מהגיעה מהערבה?
6. מה דינם של ירקות האסורים באיסור ספיחין?

באיזה מקומות חלים איסורי שביעית

הרחבות

גבולות הארץ למצוות שביעית

גבולות ההבטחה של ארץ ישראל הם המקומות בהם חלה מצוות יישוב ארץ ישראל. אך באשר לחובת המצוות התלויות בארץ כמו שמיטה, תרומות ומעשרות יש כללים אחרים. בתוך גבולות ההבטחה יש גבולות פנימיים:

גבול עולי מצרים

אלו המקומות שכבשו בני ישראל בני יוצאי מצרים מתקופת יהושע בן נון, ובהם חי עם ישראל עד חורבן הבית הראשון. לשיא הכיבוש הגיעו בני ישראל בימי שלמה המלך, כשהגבול הצפוני היה חלקו הצפוני של נחל הפרת- 'לבוא חמת', והגבול הדרומי היה 'נחל מצרים' - הנילוס או נחל אל עריש.

גבול עולי בבל

לאחר חורבן בית ראשון גלו היהודים לבבל. בתקופת עזרא הסופר ונחמיה הם עלו לארץ ובנו את בית המקדש השני. הם התיישבו רק בחלק מהמקומות שכבשו אבותיהם בזמן יהושע. הגבול הצפוני שכבשו עולי בבל הוא עכו, והגבול הדרומי הוא אשקלון.

קדושה ראשונה וקדושה שנייה

ארץ ישראל התקדשה פעמיים ונקבעו לה גבולות:

קדושה ראשונה - התקדשה הארץ לאחר כיבושה ע"י יהושע בן נון לאחר יציאת מצריים, קדושה זו נמשכה כל אותם ימים ועד הכיבושים של דוד המלך. קדושה זו בטלה בזמן חורבן הבית הראשון ע"י נבוכדנצר מלך בבל. קדושה שנייה - התקדשה שוב הארץ בקדושה עם עלייתם של עולי בבל ובראשם עזרה ונחמיה, כאשר שבו לארץ לאחר 70 שנות גלות בבל. הם לא כבשו את הארץ אלא קיבלו אישור מכורש מלך פרס להחזיק בארץ.

✓ לדעת רוב הפוסקים קדושת עולי בבל - קדושה שנייה לא בטלה והיא תקפה גם בימינו.

✓ חז"ל קבעו שכל דיני השמיטה חלים בגבול עולי בבל, אך בגבול עולי מצרים יש הקלות מסוימות.

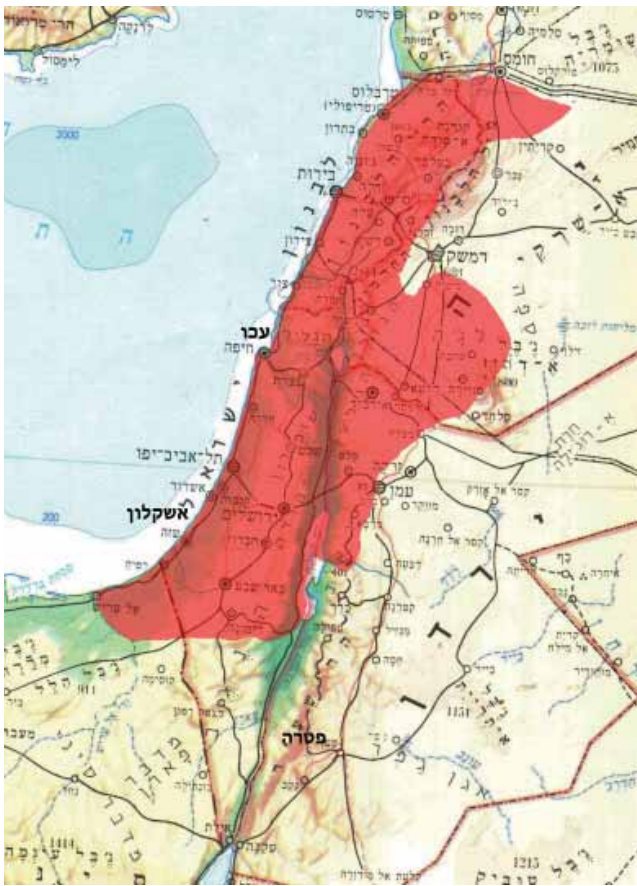
"כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל לא נאכל (הכוונה לאיסור ספיחין) ולא נעבד (איסור עבודת האדמה). כל שהחזיקו עולי מצרים נאכל (אין איסור אכילת ספיחין), אבל לא נעבד (איסור עבודת האדמה)" (ספרי דברים יא, כד).

הצעות דיסקיות

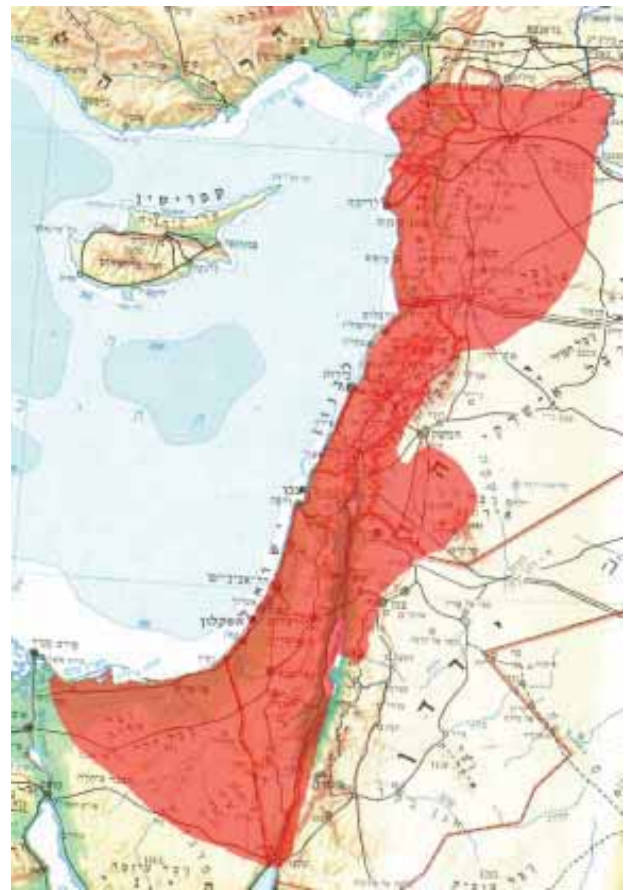
- ✓ להעשרה ולסיכום מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 10: איסור ספיחין
- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

1. הסבירו מהם 'גבול עולי מצרים' ו'גבול עולי בבל'.
2. הסבירו את ההקבלה ואת הקשר בין המושגים הבאים: 'גבול עולי מצרים', 'גבול עולי בבל', 'קדושה ראשונה' ו'קדושה שנייה'.
3. כתבו אלו איסורים משנת השמיטה חלים בכל אחד מהגבולות שלעיל.
4. מדוע איסור ספיחין אינו נוהג בכיבוש עולי מצרים?

גבול עולי מצרים שיטה מצמצמת

גבול עולי מצרים שיטה מרחיבה

גבול עולי בבל

מעלת הארץ, מצוות השמיטה וחומרתה

עבודת כיתה

ע"ינן בדברי הרב שלמה אלקבץ בספרו 'ברית הלוי', והשיבו על השאלות הבאות:

מקור מעלת קדושת הארץ

"ורבים חשבו כי מעלת ארץ ישראל היא בהיות עם רב מבני ישראל בתוכה. ושתעדר מעלתה בהעדרם. ונמשך להם (דעה זו) כמה שחשבו כי ענינה (של מעלת ארץ ישראל) אינה אלא מפני שמירת בני ישראל המצוות בה, ולא שתהיה שמירת המצוות בתוכה נמשכת למעלתה וזה טעות בידם. אבל דע כי שלמות ארץ ישראל בעצמותה ממש, כי היא הנקודה הראשונה בבריאה...עד שנשתוקקו אליה האבות גם בעת היותה מלאה גילולים, וזה הוראה רבה כי שלמותה בעצמותה..."

1. הסבירו ממה נובעת מעלתה של ארץ ישראל? ומה נובע ממעלה זו?
2. איזה דעה ביחס למקור מעלת ארץ ישראל פסל הרב בדבריו? מדוע?

ע"ינן בדברי הרא"ה קוק, והשיבו על השאלות הבאות:

מצוות השמיטה מוציאה את סגולת האומה

"סגולת האומה - הטוב האלוקי הטבוע בקרבה, סדר העולם, החיים הישרים והטובים המתאימים אל הצדק והיושר, השקט והשלום... אין חיי החול יכולים להוציאה מן הכוח אל הפועל...אלא על ידי נתינת רְנוּח של הפסקה והתנערות, ממהומת החיים הרגילה"
"הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת על מכוונה, לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התוכן האלו-קי שבהם, העומד למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי, והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם" (הקדמה לשבת הארץ, הרא"ה קוק)

3. מהי 'סגולת האומה'?
4. כיצד ניתן להוציא מן הכוח אל הפועל את 'סגולת האומה' שבקרבתנו?
5. מדוע השביתה ממלאכה מסייעת בגילוי הסגולה הטמונה בעם ישראל?
6. *מדוע מצוות השמיטה אינה מתקיימת בחוץ לארץ?

ע"ינן בגאראו שלפניכם והשיבו על השאלות הבאות:

"דתניא: מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. אמרו: כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה, ומוצאי שביעית היתה... וכן בשנייה" (מסכת תענית דף כט עמוד א).

7. מתי נחרבו שני בתי המקדש?
8. מה לדעתכם הקשר בין עונש הגלות והחורבן לבין חטא של אי שמירת שמיטה?

ע"ן בפסוק התוכחה שבפרשת בחוקותי והשיבו על השאלות הבאות:

"וְהַשְׁמוּתִי אֶנִּי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֲבִיכֶם הַיְשָׁבִים בָּהּ: וְאַתְּכֶם אֲזָרָה בְּגוֹיִם וְהָרִיקְתִּי אֶתְרִיכֶם תָּרֵב וְהָיְתָה אֶרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יְהִיוּ חָרְבָה: אִזּו תִרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה וְאַתֶּם בְּאָרֶץ אֲבִיכֶם אִזּו תִשָּׁבֵת הָאָרֶץ וְהָרְצַת אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ: כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה תִשָּׁבֵת אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׁבַתָּה בְּשַׁבַּתְתֶּיכֶם בְּשַׁבַּתְכֶם עָלֶיךָ... וְהָאָרֶץ תִּעְזֹב מֵהֶם וְתִרְץ אֶת שְׁבַתְתֶּיךָ בְּהַשְׁמָה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנֵם יַעַן וּבִיעַן בְּמִשְׁפָּטִי מֵאֲסוּ וְאֶת חֻקְתִּי גָעְלָה נַפְשָׁם" (ויקרא פרק כו, לב-לה, מג)

9. באיזה עבירה תולה התורה את עונש הגלות והיציאה מן הארץ?

ע"ן ברש"י שלפניכם והשיבו על השאלות הבאות:

"אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׁבַתָּה - שבעים שנה של גלות בבל הן כנגד שבעים שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום.... ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים. וכן הוא אומר בדברי הימים (דברי הימים ב, לו כא) 'עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאות שבעים שנה'."

10. הסבירו מדוע גלו בני ישראל לבבל לאחר חורבן בית ראשון למשך שבעים שנה דווקא?

11. לאור דברי הרב אלקבץ והרב קוק שלמדם לעיל, נסו למצוא את הקשר שבין השמיטה לבין הגלות?

הפקר פירות שביעית

הרחבות

- נחלקו הפוסקים, האם ההפקר נעשה מעצמו כתוצאה מציווי התורה או שההפקר נעשה רק לאחר שהבעלים הפקיר. למעשה, מצוות ההפקר אינה דורשת הפקר מפורש באמצעות דיבור או בכתב, אלא כוונתה שאין לנהוג בפירות כדרך בעלים.
- הקוטף פירות לא יקטוף בכמויות גדולות אלא רק לפי הצריכה המשפחתית שלו, ובכך מגלה שאינו רואה עצמו כבעלים על תנובת השדה.
- מותר לגדור כדי למנוע כניסת גויים לשדה כי ההפקר הוא רק ליהודים.
- הרוצה לקטוף מפירות ההפקר, עדיף שיבקש תחילה רשות מבעל הבית, וזאת כדי שלא יתרגל לאכול מפירות חברו בלי רשות בשאר השנים. בכל מקרה אין לבעל הבית רשות למנוע זאת ממנו.
- מותר לקטוף פירות גם בפרדס שנמצא באחריות 'אוצר בית דין', אולם יש לשלם לבית הדין עבור ההוצאות בטיפול באותם פירות.

הצעות דיקטיות

✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).

שאלות חזרה

- מהי המצווה הנלמדת מהפסוק: "וְהִטְבִּיעַת תְּשִׁמְטֶנָּה וְנִטְשָׁתָּה"?
- הסבירו מהי מחלוקת הפוסקים בעניין הפקר פירות שביעית?
- כיצד אנו מקיימים 'הלכה למעשה' מצוות הפקר פירות שביעית?
- העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר.

המקרה	הדין	הנימוק
לגדר כדי למנוע כניסת בעלי חיים		
לגדר כדי למנוע כניסת אנשים		
לגדר כדי למנוע כניסת גויים		
לגדר כדי לשמור על הציד		
הנמצא בפרדס		
לגדר כדי לשמור על השטח והעצים		
לגדר ולהודיע היכן נמצא האפתח		

5. את מי מותר למנוע מלהיכנס לשדה ומדוע?
6. לדבורה פרדס מגודר. כשהגיעה שנת השמיטה הסתפקה האם עליה להוריד את הגדר כדי להוכיח שהיא מקיימת מצוות 'הפקר פירות'?
- א. כתבו כיצד עליה לנהוג.
ב. נמקו דבריכם.
7. דוד שמר את כל הפירות שקטף משדהו בשמיטה בביתו. לאחר שנתברר לו האיסור שעבר, הסתפק האם מותרים הפירות הללו באכילה. עזרו לדוד להתיר את ספקו.
8. במהלך טיול בשנת השמיטה אביחי עבר ליד פרדס רימונים הוא רצה להיכנס ולקטוף מספר רימונים. כתבו כיצד עליו לנהוג?
9. מיכל וטליה עברו ליד כרם ענבים הנמצא באחריות 'אוצר בית דין'. מיכל רצתה להיכנס לפרדס ולקטוף מעט ענבים, טליה מנעה ממנה בטענה שכל ההיתר לקטוף בשנת השמיטה הוא על שטחים פרטיים ולא על שטחים באחריות 'אוצר בית דין'.
- א. מי צודקת?
ב. נמקו דבריכם.

איסור סחורה פירות שביעית

הרחבות

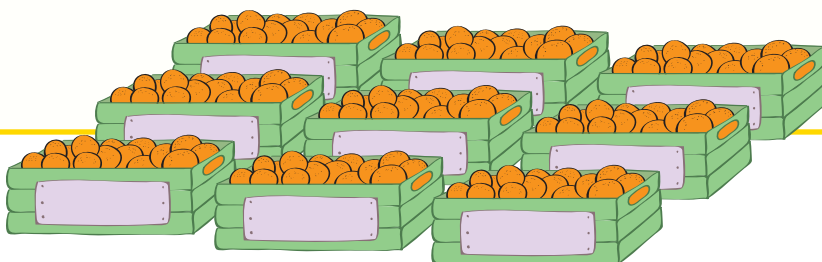
- א. כשמוכרים פירות שביעית (בהיתר או באיסור) אז חלה קדושה גם על הכסף שניתן תמורת הפירות. הקדושה אינה עוברת מהפירות לכסף, אלא היא נוספת גם על הכסף.
- ב. מי שמחליף פירות שביעית בפירות רגילים, אזי גם על הפירות הרגילים חלה קדושת שביעית.
- ג. בכסף הניתן עבור פירות שביעית ניתן לקנות אך ורק דברי מאכל. ואף דברי המאכל שנקנו בכסף זה קדושים בקדושת שביעית, גם אם אינם פירות או ירקות.
- ד. מי שנהג שלא כדין וקנה בכסף הקדוש בקדושת שביעית דברים שאינם דברי מאכל - יתקן חטאו בכך שייקח מאכל שאין בו קדושת שביעית ויאכל אותו בהתאם לדיני קדושת שביעית.

הצעות דיוקטיות

✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. מניין לומדים שיש איסור לסחור בפירות שביעית?
2. מדוע אסור לקנות פירות שביעית ממי שמוכרם באיסור?
3. מיכל מכרה פירות שביעית בהיתר. כיצד עליה להשתמש בכסף שקיבלה?
4. אסתר החליפה את הפרי שקטפה מחצר ביתה לארוחת עשר בפרי של חברתה שאינו קדוש בקדושת שביעית. עזרו לאסתר ולחברתה כיצד עליהן לנהוג בפירות?
5. שרה קנתה בגדים בכסף שקיבלה עבור פירות הקדושים בקדושת שביעית..
 - א. מה הבעיה במעשה של שרה?
 - ב. כיצד תוכל לתקן זאת?
6. כיצד יכול אדם שנותרו לו בביתו פירות שביעית למכרם בהיתר?
7. כשמותר למכור פירות שביעית על מה יש להקפיד?
8. יובל קנה פלאפל. תוך כדי אכילה נודע לו שהירקות הן ירקות של שביעית. הוא ניגש למוכר ושאלו מדוע הוא סוחר בפירות שביעית?
 - א. כתבו מי צודק?
 - ב. נמקו דבריכם.
9. מותר לתת פירות שביעית במתנה - הסבירו מדוע?
10. "מותר למכור פירות שביעית בהבלעה" - הסבירו והדגמו למה הכוונה.

הפסד פירות שביעית

הצעות דיסקיות

✓ להעשרה מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 7: קדושת שביעית

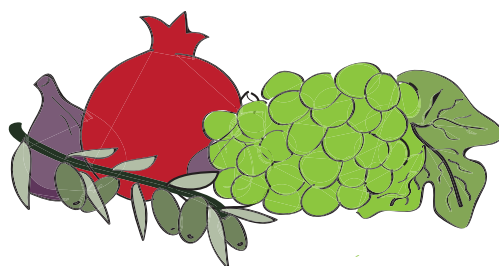
✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי הלמידה (לכיתות ז-ט)

שאלות חזרה

1. מניין למדו חז"ל שאסור להפסיד פירות שביעית?
2. איילה לקחה מהמקור חסה הקדושה בקדושת שביעית ונתנה אותה לצב, שהיא מגדלת בחצר ביתה.
 - א. על איזה איסור עברה איילה?
 - ב. נמקו דבריכם.
3. כיצד יש לנהוג עם שאריות של סלט ירקות או פירות הקדושים בקדושת שביעית?
4. למשפחת כהן יש פירות שביעית שנוקבו.
 - א. כיצד עליהם לנהוג בהם?
 - ב. נמקו דבריכם.
5. כיצד יש לנהוג עם שאריות מזון הדבוקות בצלחת? פרטו.
6. גלית נתנה לבנה התינוק לאכול בננה הקדושה בקדושת שביעית, הוא קלקל את הבננה תוך כדי אכילתו. גלית חששה שמא עברה על איסור השחתת פרי שביעית. הסבירו לגלית את הדין במקרה זה.
7. השלימו את הטבלה במחברת.

כיצד עלינו לנהוג עם...?

המקרה	הדין	הנימוק
קליפות של גזר		
קליפות תפוזים		
קליפות קלמנטינה		
גרעיני אבטיח		
קליפות גרעינים		
קליפות אגוז		
גרעיני אפרסק		
גרעיני אשכול		

האופנים שבהם מותר לאכול פירות שביעית

הצעות דיסקטיות

✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. הגדירו והדגימו את האופן בו מותר לעבד פירות שביעית ומהו האופן האסור?
2. כיצד יתכן שאופן עיבוד שהיה אסור בשמיטה הקודמת יהיה מותר בשמיטה הנוכחית?
3. העתיקו את הטבלה למחברת והשלימו את החסר.

המקרה	הדין	הניאוק
דוד בישל תפוחים		
אשה אכל קישואים חיים		
אייל בישלה אבוקדו		
יוסי אכל גזר חי		
אייל אכלה בוטנים חיים		
שרה שמה שקדים בתוך התבשיל כתבלין		
רבקה הניחה חתיכת לימון בכוס התה		

4. כתבו מתי מותר ומתי אסור לרסק או לסחוט פירות? הדגימו.
5. באלו אופנים מותר לכבוש פירות או ירקות ולעשות מהם שימורים?
6. באיזה תנאי מותר להקפיא מזון?

עבודת כיתה

אופני ההיתר לשימוש בגידולי שמיטה

לימדו את המקורות שלפניכם והשיבו על השאלות במחברת.

משנה מסכת שביעית פרק ח משנה ב
"שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה, לאכול דבר שדרכו לאכול, ולסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן..."

1. הסבירו את הכלל המובא במשנה ביחס לשימוש בפירות וירקות בשמיטה.

פירוש הרמב"ם למשנה:
"אמר ה' בשנה שביעית ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל, ואמרו בספרא תהיה אף להדלקת הנר אף לצבוע בה צבע".

2. איזה לימוד מהספרא הזכיר הרמב"ם בפירושו למשנה?

3. כתבו מהי הספרא?

ביאור רבי עובדיה מברטנורא:
"לאכול דבר שדרכו לאכול - אף על גב דאמרה תורה לאכלה ולא להפסד, אין מחייבים אותו לאכול דבר שאין דרך בנ"א לאכול כגון תבשיל שנתקלקל, ולא חיישינן אם הולך לאבוד. וכן דבר שאין דרך בנ"א לאכול כלו אלא ע"י תיקון ובא הוא לאכול כמות שהוא בלא תיקון, כגון לאכול תרדין חיין או לכוס חטין חיות אין שומעין לו"

4. באלו מקרים לא מחייבים אדם לאכול גידולי שביעית למרות הציווי לאכול ולא להפסיד את האוכל בשביעית?

משנה מסכת שביעית פרק ח משנה א
"כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא לאדם, ואין צריך לומר לבהמה. וכל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה"

5. הסבירו את הכלל הגדול המובא במשנה.

ביאור רבי עובדיה מברטנורא:
"מלוגמא - תחבושת ורטיה, ופירוש מלוגמא מלא לוגמא שדרך אדם ללעוס מלא לוגמיו חטים או תאנים ונותן על גבי מכתו/
אין עושין ממנו מלוגמא - דכתיב (ויקרא כה) 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', מה שהוא מיוחד לכם, דהיינו למאכל אדם, יהיה לאכלה ולא למלוגמא, אבל מה שאינו מיוחד לכם, יהיה בין לאכלה בין למלוגמא, הלכך כל שאינו מאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם.
עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה - דכתיב (שם) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, דבר הראוי לחיה ולבהמה תהיה לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא"

6. א. הסבירו מהי "מלוגמא".

ב. מדוע נקראת כך?

7. מנין למדים שאסור לעשות תרופות מפירות שביעית?
8. כיצד ניתן לעשות דברי רפואה מפירות שביעית בשמיטה?
9. דוד הכין מלוגמא מירק הראוי לבהמה ואינו ראוי לאדם עבור בהמתו.
א. האם דוד נהג כדין?
ב. נמקו דבריכם.

*רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה הלכה יא.

"כלל גדול אמרו בפירות שביעית, כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו אפילו לאדם, שנאמר לכם לאכלה כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה, וכל שאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה....".

10. * סכמו בקצרה את הכרעת הרמב"ם הלכה למעשה מתי מותר להכין מגידולים רפואה לאדם?
11. * סכמו בקצרה על הרמב"ם ועל רבי עובדיה ברטנורא.

שימושים נוספים בפירות שביעית

הרחבות

- א. מהפסוק: "וְהִיְתָה שְׂפַת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָה" למדו חכמים שכוונת המילה: "לְכֶם" הוא לכל צרכיכם. לכן כל שימוש בפירות שביעית, שהוא לצורך האדם והוא דומה לאכילה- מותר. וכל שימוש שאינו דומה לאכילה אסור.
- ב. השימוש המותר כש"הנאתו וביעורו שווה", כלומר ההנאה מהפרי וְכְלִיזוֹ מן העולם מתרחשים בו זמנית.
- ג. צביעה- מותר לאדם לצבוע את גופו, שערו, כליו ודברי מאכל בפירות שביעית המיועדים לכן.
- ד. הכנת הצבע מותרת, גם אם בשלבי ההכנה, יש צורך לסחוט או לבשל את הפרי.
- ה. רפואה- מהמילה: "לְאֶכְלָה" חכמים למדו- 'לאוכלה ולא מלוגמא-לרפואה', לכן יש להתיר הכנת רפואה לאדם- רק מגידולים שאינם ראויים למאכל אדם.
- ו. מותר להשתמש בפירות שביעית לרפואה אם משתמש בהם באופן שמשתמשים בהם גם אנשים בריאים. לכן מותר לשים משקה חריף בפה כדי לשכך כאבי שיניים בתאי שבולע המשקה לבסוף.
- ז. הדלקת הנר- מותר להדליק נרות שבת משמן הנעשה מפירות שביעית, היות ונועדו להנאת האדם, וכשנהנים מהאור השמן מתכלה. ויש אוסרים שימוש בשמן של שביעית להדלקה שאיננה למאור ולהנאת האדם. כגון: נרות חנוכה, נר זיכרון שאסור ליהנות מאורם. ויש המתירים להדליק אפילו נרות חנוכה משמן זה מכיוון שזהו שימוש ראוי ואינו משחית את השמן.
- ח. כביסה- רק הגידולים שנועדו לכביסה מותרים לשימוש בכביסה.
- ט. אוכל לבהמה- גידולי שביעית הראויים למאכל אדם, אסור לתת מהם לבהמה. לפיכך ייתן לבהמתו רק דברים שאינם ראויים למאכל אדם.

הצעות דיסקיות

✓ ניתן לתת מדגם שאלות חזרה נוסף לפי רמת הכיתה והלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. מותר להשתמש בפירות שביעית שימוש שהנאתו וביעורו שווים- הסבירו מה הכוונה, ומניין למדו חז"ל דין זה?
2. באלו גידולים הותר לייצר צבע ולצבוע גופו או שערו של האדם?
3. מניין למדו חכמים שאסור להכין דברי רפואה מפירות שביעית?
4. דוד לגם קצת משקה חריף הנעשה מפירות שביעית כדי לשכך את כאבי שיניו.
 - א. האם דוד נהג כדין?
 - ב. נמקו דבריכם.
5. כתבו את השיטות השונות ביחס להדלקת נר שבת או נר חנוכה בשמן שביעית.
6. באלו גידולים התירו לעשות כביסה בשמיטה?
7. מאלו גידולי שביעית ניתן לתת לבהמה לאכול?

עבודת כיתה

שימוש בפירות שביעית- "לְכֶם" - לכל צרכיכם

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה:
 "א. פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה, מפי השמועה (דין או פירוש זה עבר במסורת ממושה רבנו) למדו תהיה אף להדלקת נר ולצבוע בה צבע...
 ג. ולא ישנה פירות מברייתן... דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי....
 ה. פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות, הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותנו להחזירה שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול....
 ט. לצביעה כיצד, דברים שדרכן לצבוע בהן אף ע"פ שהן מאכלי אדם צובעין בהן לאדם, אבל אין צובעין לבהמה מפירות שביעית אפילו מאכלי בהמה, שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה.
 י. מיני כבוסים, כגון: בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן ומכבסין בהן שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לכל צרכיכם, אבל אין מכבסין בפירות שביעית ואין עושין מהם מלוגמא שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה ולא לכביסה".

עיינו בדברי הראב"ם והשיבו על השאלות הבאות:

1. הסבירו מה פירוש: "מפי השמועה".
2. מה למדו מפי השמועה בביאור הפסוק: "וְהִיְתָה שְׂבִיַת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֲכֹלָה"?
3. הסבירו מדוע אם הבהמה אוכלת מאוכל הראוי לאדם אינו חייב להפרישה?
4. באלו דברים מותר לצבוע בשמיטה?
5. מדוע מותר לכבס בבורית בשמיטה?
6. מדוע אין מכבסין בפירות שביעית?

מצוות ביעור פירות שביעית

הרחבות

מבוא

אופן קיום המצווה:

הראשונים נחלקו מה הוא הביעור אליו התכוונה התורה.

1. הרמב"ם: ביעור= כלוי הפרי.

2. הרמב"ן: ביעור= הפקרת הפירות.

המנהג המקובל בארץ ישראל, כדעת הרמב"ן ובקיום מצוות 'ביעור' רק מפקירים את הפירות. לכן כל פעם שמגיע זמן ביעור של פרי מסוים (כשהוא כלה מלהימצא אצל חיות השדה), מוציא האדם את הפירות ממין זה מרשותו ומפקירם לעניים ולכל אדם. מקור הדין הוא בתוספתא:

"מי שיש לו פירות שביעית, והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו ומוציא ומניח על ביתו, ואומר: אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו" (תוספתא מסכת שביעית פרק ח הלכה ב).

החייבים בביעור

- א. חובת הביעור חלה על כל דבר שיש בו קדושת שביעית. כגון: מאכל אדם, מאכל בהמה, חומרי צביעה, פרחים ריחניים. וכן על כל המוצרים המופקים מפירות שביעית. כגון: יין, שמן, מיצים וריבות.
- ב. יש לבער גם דברים שנעשו תוך כדי איסור הפסד פירות שביעית.
- ג. יש לבער גם כסף שהתקבל תמורת מכירת פירות שביעית, כשמגיע זמן ביעור הפירות שנמכרו.
- ד. יש לבער גם קליפות וגרעינים של שמיטה העומדים למאכל אדם או בהמה.

זמן קיום מצוות ביעור

- ה. זמן הביעור משתנה מפרי לפרי, היות וזמן כליו של כל פרי מן השדה שונה מחברו.
- ו. יש לעקוב אחרי הפרסומים של הרבנות על זמני הביעור לכל אחד מסוגי הגידולים.
- ז. חכמים קבעו על פי הניסיון החקלאי וההיסטורי של התפתחותם של פירות מסוימים אלו זמן לביעור. תאנים - בחנוכה, תמרים - בפורים, ענבים - בפסח, זיתים - בשבועות.

על מי חלה חובת הביעור?

- ח. חובת הביעור על מי שיש לו ברשותו פירות שביעית בכמות גדולה יותר ממה שנצרך לכל אחד מבני ביתו 'מזון לשלוש סעודות'.
- ט. 'מזון שלוש סעודות' - כמות שאדם אוכל בשלוש סעודות. המחזיק פירות אלו ('מזון שלוש סעודות') אינו חייב לאוכלם בשלוש הסעודות הקרובות, אלא בכל עת שירצה.

כיצד מבערים?

- י. הביעור מתבצע על ידי הבעלים כשהוא מפקיר פירותיו ליד שלושה מחבריו, על אף שיודע שהם לא ייקחו מהפירות לאחר ההפקר. ומיד לאחר ההפקר יכול לחזור ולהכניסם לביתו.
- יא. הפירות נשארים בקדושתם - קדושת שביעית ויש לנהוג בהם כפי שלמדנו בפרקים הקודמים.
- יב. אין צורך להכשיר כלי שבישלו בו פירות שביעית כשמגיע זמן הביעור.

מה הדין אם לא ביער?

- יג. מי שלא ביער פירותיו בזמן - הפירות נאסרו באכילה.
- יד. מי שקיבל פירות מחברו ואינו יודע אם הופקרו בזמנם - יכול לקיים בהם מצוות ביעור מיד ולאוכלם.
- טו. מי שלא קיים מצוות ביעור מאונס, הפירות לא נאסרו, ועליו להפקירם מיד כשיוכל.

הצעות דיסקטיות

- ✓ להעשרה מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 9: ביעור שביעית.
- ✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. מניין למדו חכמים את מצוות ביעור?
2. מדוע חכמים קשרו מצווה זו בהימצאותם של הפירות לחיות השדה?
3. א. הסבירו את מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ביחס לאופן קיום מצוות ביעור?
ב. כפי מי אנו נוהגים כיום?
4. פרטו על מה חלה חובת ביעור?
5. כתבו מתי הוא זמן הביעור?
6. חפשו באתר של מכון הארץ ורשמו אילו פירות זמן ביעורם הוא בשנה השמינית.
7. כתבו על מי חלה החובה לקיים את מצוות ביעור?
8. כתבו כיצד מבערים?
9. כיצד יש לנהוג בפירות לאחר ביעורם?
10. משה ביער את פירותיו בפני שלושה מחבריו אך חשש לקחת את הפירות לתוך ביתו. עזרו למשה להכריע.
11. יוסף שכח לבער פירותיו בזמן. מה דינם של הפירות?
12. מרדכי קיבל מחברו פירות לאחר זמן ביעורם, אך הוא הסתפק האם מרדכי ביערם בזמן. מה דין הפירות?
13. מה דינו של מי שלא ביער בזמן מחמת אונס כלשהו?

אוצר בית דין

הרחבות

דין כותמי

למדנו שיש איסור למכור פירות שביעית. כיצד נוכל להשיג פירות וירקות בשמיטה?

- א. חכמים למדו שהתורה אסרה לסחור בפירות שביעית ולנהוג בהם מנהג בעלים, לכן אסור לאגור פירות בבית פרטי.
- ב. חכמים הבינו שאיסור אגירת פירות בבית רק כשאדם אוסף לעצמו כדי למוכרם, אבל אם הפירות נשארים כרכוש הציבור מותר לאוספם למחסן ציבורי.
- ג. מכאן התפתחה התקנה לפיה בית הדין היה שוכר פועלים שיאספו את הפירות והירקות מהשדות והפרדסים למחסנים. ובית הדין היה דואג לחלוקה שווה והוגנת של כלל היבול.
- ד. כך הבעיה נפתרה בעזרת הקמת המוסד הנקרא: 'אוצר בית דין', אוצר - מחסן בו היו אוגרים אל כל היבול מהשדות בשמיטה, וכל אחד יכול לגשת לשם ולקחת לצריכה פרטית.

אוצר בית דין בתקופת חז"ל

"בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו ונותן לו מהן מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר. הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין עודרין אותן ועושין אותן דבילה וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלין בוצרין אותן ודורכין אותן בגת וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן זתים שלוחי בית דין שוכרין פועלין ומוסקין אותן ועוטנין אותן בית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלקין מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו" (תוספתא מסכת שביעית פרק ח הלכה א).

אוצר בית דין בימינו

כיום מושבים רבים משווקים את יבולי השמיטה של אדמותיהם באמצעות 'אוצר בית דין' ואינם מוכרים את שדותיהם לגוי בהסתמך על 'היתר המכירה' (שנרחיב עליו בהמשך). בניגוד לתקופת חז"ל שהעבודה באדמה הייתה נעשית ע"י פועלים שבית הדין שכר לצורך כך. היום הרבנים הממונים על אוצר בית דין ממנים את החקלאים בעלי השדות כפועלים בשדה, והתשלום שהם מקבלים מאוצר בית דין הוא עבור העבודה בלבד ולא תמורת שווי הפירות. חקלאי המעוניין למסור את המטע לרשות בית הדין, חותם על שטר הפקר ומתחייב לפעול לפי הוראות בית הדין.

- ה. שליחי בית הדין מחלקים את הפירות לציבור ללא תשלום, אולם גובים כסף עבור הוצאות הטיפול בפירות, ההובלה, האחסון והקירור וכדומה.
- ו. מותר לאוצר בית דין לארוז את הפירות אך אין לשקול אותם, ויש המתירים אף לשקול כיוון שאין כאן מכירה כלל של הפירות.
- ז. אסור למכור פירות מאוצר בית דין לגוי מפאת קדושתם.
- ח. כל מי שקונה מחנות של אוצר בית דין עליו לנהוג בפירות בקדושת שביעית.
- ט. מומלץ לשים תווית על האריזה ובה יצויין שהפירות קדושים בקדושת שביעית ולצרף הנחיות כיצד לנהוג בפירות.
- י. פירות הנמצאים ברשות 'אוצר בית דין' אין צורך לבערם (להפקירם) כשיגיע זמן הביעור למין הפירות הללו. כיוון שהפירות מופקרים מתחילה ואין הם נמצאים ברשות הבעלים.

הצעות דיסקיות

✓ מומלץ לחשוף את התלמידים ליישובים השונים שהקימו בתי דין לשמיטה ויסוד 'אוצר בית דין' ומינו את הקוצרים והבוצרים לשליחי בית הדין. להלן קטע מתוך ביטאון הקיבוץ הדתי "עמודים", המתאר את ההתארגנות הזאת:

"כל הפירות יעברו לרשות אוצר בית דין, אשר יהיה מורכב מנציגי הקיבוץ הדתי. יו"ר בית הדין יהיה אדם הבקי בדיני שביעית... בית הדין ישקוד בפירות אלו על קיום: "ואכלו אביוני עמך" - פשוטו כמשמעו - על ידי זיכוי היבול לטובת נצרכים.

✓ ניתן לתת מדגם נוסף שלשאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. כתבו כיצד אדם שאינו חקלאי יכול לרכוש פירות וירקות בשמיטה בלי לעבור על האיסור: 'לאכלה ולא לסחורה'?
2. א. מדוע אסור למכור פירות שביעית במשקל?
ב. על מה מסתמכים המתירים לשקול פירות הנמצאים ברשות 'אוצר בית דין'?
3. אלו דברים אסור לעשות בפירות של 'אוצר בית דין'?

היתר מכירה

הרחבות

מבוא

✓ ההיגיון שבהיתר:

ההיתר הוא בעצם, מכירת אדמות הארץ לגוי למשך שנתיים. ומרגע שהאדמה שייכת לגוי הרי פוקעת ממנה קדושת ארץ ישראל לעניין המצוות התלויות בארץ, ואז מותר לעבוד בה בשנת השמיטה. אולם קדושתה העצמית נשאר לעד.

✓ דוגמאות זהות של אופן ההיתר:

1. מכירת חמץ: לפני חג הפסח אנו מוכרים את החמץ שברשותנו לגוי, בכך אין אנו צריכים לבערו ולהשמידו. ולאחר הפסח קונים אנו בחזרה מהגוי את החמץ, בכך חמץ זה אינו נחשב כ'חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה', היות ובזמן הפסח הוא היה בבעלותו של הגוי בעזרת המכירה שביצענו בערב החג.
2. יהודי וגוי השותפים בקרקע, היהודי מוכר חלקו לגוי וכל הרווחים הבאים באופן ישיר או עקיף מהאדמה בשבתות הולך לכיסו של הגוי. ואין היהודי נהנה מכך.
3. בכור זכר הנולד לבהמה של יהודי - יש להביאו כקרבן ובשרו נאכל על ידי הכהנים בתחומי ירושלים. זהו הקרבן היחיד שקדושתו חלה באופן אוטומטי, מעצם היותו הנולד ראשון, גם אם בעליו לא ביצע פעולה של הקדשה. מכיוון שכך, גם בכורות הנולדים בימינו נחשבים כהקדש ואסור להשתמש בהם. לפיכך, הנוהג המקובל כיום הוא למכור לפני הלידה את הבכור או חלק ממנו, לגוי, בכך פוקעת הקדושה מן הבכור שייולד.

יסודות היתר המכירה

א. טענות המצדדים בהיתר המכירה:

1. לפי רוב הפוסקים, מצוות השמיטה נוהגת כיום מדרבנן בלבד, ויש אפילו הסוברים שאין מצווה אפילו מדרבנן היום.
2. האיסור למכור קרקע בארץ ישראל לגוי נובע מכך שבעזרת המכירה אנו מסייעים לו להיאחז בארץ. לכן כשהמכירה היא זמנית, ועוד שעוזרת לישוב היהודי להיאחז בארץ - אין איסור כלל במכירה זו. ועוד יש אומרים שאיסור מכירה לגוי הוא רק לעובדי עבודה זרה.
3. לפי רוב הפוסקים, בקרקע של גוי אין חיוב מצוות התלויות בארץ, לכן יהיה מותר לעבוד את האדמה שנמכרה ולא תהיה קדושת פירות על גידולה.
4. המכירה יש לה תוקף משפטי ומצד חוקי המדינה, ויש כאן גמירות דעת מלאה של קניין ולא אחיזת עיניים.

5. כל עוד המצב הכלכלי ימנע מהם מלקיים מצווה זו, יכולים להשתמש בהיתר זה. ומי שיכול אכן אינו משתמש בהיתר זה.

ב. טענות המתנגדים להיתר המכירה:

1. יש שיטות הסוברות ששמיטה היום היא מדאורייתא ואין בנו כוח להפקיע חיוב מהתורה.
2. איסור 'לא תִּחְגַּם' - מהפסוק: "וְלֹא תִּחְגַּם" (דברים ז, ב) למדו חז"ל איסור מכירת קרקע לגוי בארץ ובכך למנוע ממנו חניה בארץ ישראל.
3. פוסקים רבים סוברים שמעשה המכירה אינו מפקיע מהאדמה את קדושת הארץ ואת מצוות התלויות בה. לכן גם לאחר המכירה יש איסור לעבוד את האדמה ויש קדושה בכל היבול היוצא מהקרקע.
4. היות והמכירה אינה נרשמת בספרי רישום המקרקעין ונעשית לצורך דתי בלבד הרי שאין כאן גמירות דעת של קונה ומקנה, לכן אין לה תוקף של מכירה ממש.
5. קיים חשש שההיתר ירגיל את החקלאים להימנע מקיום המצווה גם כשמצבם הכלכלי ישתפר.

הרב אברהם שפירא הרב הראשי לישראל וראש ישיבת מרכז הרב בהקדמה למדריך שמיטה שיצא מטעם הרבנות הראשית לישראל בשנת תשמ"ז (פורסם גם בספר קטיף שביעית עמ' 10-13), כתב לקיים את היתר המכירה ודחה את סברות המתנגדים, וזה תורף דבריו:

" כאמור, קו בולט בנידון הוא, שאם כי רבו חכמי התורה שנטו לחומרא, הרבנים מארי דארעא שנשאו בעול ההוראה של הציבור, הורו למעשה כפי הוראות הגאונים הנ"ל, שסמכו על היתר המכירה. וכפי שכתב הגרא"ד תאומים עוד בשמיטות הקודמות, שבזמן שהיה בחו"ל היה נוטה לאיסור, אבל כשעלה לארץ, נתמנה כרבה של ירושלים וראה את המצב כפי שהוא, שינה באמת דעתו להיתר. גם היום, למעשה, לא נראה מנוס מאשר לסדר את היתר המכירה לשנת השמיטה הבעל"ט. אם כי יש שינוי בתקופות האחרונות, שקיבוצים ומושבים חקלאיים אימצו להם אפשרות מחיה לא רק מחקלאות אלא גם מחרושת, אבל לדעת הכל, בדרך כלל, אין עוד אפשרות של מחיה רק מאמצעים אלו של חרושת, ובלי עבודה חקלאית המשק יתמוטט.

נוסף לכך, יש מספר גדול מאוד של משקים, שאינם מתחבטים כלל אם להיות 'גיבורי כוח עושי דברו', ואם לא יעשו בהיתר יעשו באיסור, ונמצא הם נכשלים ומכשילים את הרבים באיסור שמיטה. ע"כ יש הכרח, גם לשנה זו לסדר את המכירה....

אין כל יסוד לומר, שעם הקמת המדינה נשתנו יסודות ההיתר. דין שמיטה בזה"ז הוא גם כיום מדרבנן.... מה שבזמן חז"ל לא תקנו כזו למכור לעכו"ם, יש על זה הרבה הסברים. הסבר אחד הוא, שבזמן חז"ל, תחת שלטון הרומאים, היתה סכנה גדולה בהכנסת גורם של עכו"ם בכפרים היהודיים, ואפילו סכנה לעצם קיומם, מה שאין לומר בזמנינו.

עצם פעולות של הערמה שנעשו לפי הדין, נקבע שמועילות, ובדבר הזה כבר דנו ושו"ט, ונהגו כל ישראל כן למעשה גם באיסור דאורייתא. וגם בזמן חז"ל רבי טרפון קידש 300 נשים כדי שיוכלו עי"ז לאכול תרומה בשנות בצורת, ואכמ"ל....".

יש להדגיש לתלמידים שמאז ההיתר של הראי"ה קוק מייסד הרבנות הראשית ועד היום הרבנות הראשית לישראל לפני כל שמיטה דנה בשאלה זו והכריעה תמיד שיש להמשיך להשתמש בהיתר כהוראת שעה בשל הנסיבות השונות.

הצעות דיסקיות:

- ✓ מומלץ ללמוד פרק זה באופן יסודי עם בירור הטענות של המצדדים והמתנגדים להיתר.
- ✓ **ניתן לעשות הצגה** של הנושא טענות המתנגדים והמצדדים בעד היתר המכירה כהצגה ולערוך דיון על ההצגה והשלכותיה המעשיות.
- ✓ **מומלץ לספר על הדמויות והרבנים המוזכרים**, לתת לתלמידים להכיר אותם דרך הסיפורים הידועים עליהם, באהבת התורה העם והארץ.
- ✓ ישנה משימה לדוגמה שאפשר להעצים אותה ביחס לדמויות של הרב קוק והחזון איש.
- ✓ **רצוי להדגיש כי היתר המכירה הינו תמיד תקנת שעה. ויש לחדשו בכל שמיטה לפי הצורך.**
- ✓ יש להדגיש בעיני התלמידים שיש כיום עשרות חקלאים שהחליטו לשמור שמיטה מתוך מסירות נפש. ועומדים בניסיונות גדולים ומקיימים את מצוות התורה: "ושבתה הארץ שבת לה" כפשוטה על אף הסיכונים.
- ✓ יש להדגיש שגם הסומכים על 'היתר המכירה' מסתייגים נמרצות מכך שיהודים יעשו מלאכות האסורות בשמיטה מהתורה, כמו חרישה, זריעה וזמירה. הפתרון שהוצע על ידי רבנים שמלאכות אלו יבוצעו ע"י גויים. אולם לא תמיד העסקת גוי הייתה נוחה. להעסקת גוי במשק הייתה מאז ומתמיד התנגדות אידיאולוגית וביטחוניית כאחת. מכון 'צומת' ייצר מתקן הנקרא "השמיטון" מתקן זה הוא מתקן השהייה היוצר התערבות ומרווח זמן בין פעולת האדם לבין פעולת המכשיר החקלאי. באמצעות מתקן זה הטרקטור אינו מופעל ישירות ע"י האדם אלא בדרך עקיפה. המונח ההלכתי לפתרון זה הוא: "גרמא". כאשר הטרקטוריסט היהודי יוצא לחרוש או לזרוע בשדות שנמכרו במסגרת 'היתר המכירה', הוא מניע את הטרקטור שבו מותקן 'השמיטון'. הטרקטור אינו פועל מיד, אלא מתערב כאן גורם נוסף, הגורם להפעלת המכשיר לאחר השהייה מסויימת, ובכך מאפשר חרישה וזריעה ע"י גרמא ובכך האיסור אינו יותר איסור תורה.
- ✓ מתקן דומה ניתן להתקין על המזמרה ובכך מבטל חומרת איסור תורה על הזמירה.
- ✓ **להעשרה מומלץ לצפות בתקליטור 'עניין שמיטה', הנמצא גם באתר של מכון התורה והארץ, שיעור 11: היתר המכירה**
- ✓ **ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ח).**

שאלות חזרה

1. מתי קיימו לראשונה את מצוות השמיטה בארץ במאתיים שנה האחרונות?
2. מה הייתה דעתם של רבני ירושלים בשאלת השמיטה?
3. מי ניסה למצוא היתר להימנע מקיום המצווה ככתבה וכלשונה ומדוע?
4. הסבירו כיצד 'היתר המכירה' עוקף את מצוות השמיטה?
5. כיצד הכריע הרב הראשי הראשון לישראל? מדוע?
6. איזה דרך הייתה מועדפת בעיני הרב קוק ליישוב היהודי?
7. העתיקו את הטבלה למחברת וסכמו את הטענות של המצדדים ושל המתנגדים ל'היתר המכירה'.

טענות המצדדים ל'היתר המכירה'	טענות המתנגדים ל'היתר המכירה'

אלו איסורים מאיסורי שמיטה חלים על היבול שנדל בשדה זו?

ע"ן בברי הרב קוק בהקדמתו לספר 'שבת הארץ' והשיבו על השאלות הבאות:

"והנה עתה הגיעה שנת השמיטה... מרוב דלות מצב ישובנו בארץ הכרח הוא... להסתפק בהוראת שעה, כאשר הוסכם מאז ע"פ גדולי הדור. אשר נכנסו לתוך עמק מצב הישוב החדש בארצנו הקדושה, ובהרגשה נאמנה חדרו אל ערכו בעתיד, בחוש שלא לבזו ליום קטנות ולדעת כי מאת ה' היתה זאת, לתת ניר לעמו על אדמת קודשו להיות לפתח תקוה וצמיחת קרן ישועה, שגדולה היא חובתנו לישר מסילתה, לבלי תפגע מכשולים מצד המצוות התלויות בארץ ככל האפשרי. ואין הקב"ה בא בטרוניא עם ביריותיו, וכל הנאמר להקל במקום מצווה דרבים ובמקום הפסד מרובה ושעת הדוחק... אבל למרות הפקעת המצווה... ישנם כמה גופי הלכות הנדרשים לשמור ולעשות בפועל.

גם נמצאים יראי ה' החרדים לדברו מאוד, אשר מפני קדושת חובת המצוות התלויות בארץ ומצוות השביעית, שעיני כל ישראל נשואות לקיומה בארץ חמדה, אינם חסים על הפסד וטורחי, והם נכונים לקימה בכל כח- כדין וכמשפט. ברוכים יהיו לה' ולעמו".

א. הסבירו את הטיעונים שבגללם הרב קיבל את 'היתר המכירה'.

ב. למה התכוון הרב באומרו 'הוראת שעה'?

ג. למי ולמה התכוון הרב באומרו: "כאשר הוסכם מאז ע"פ גדולי הדור"?

ד. * כתבו איזה הלכות אליהם התכוון הרב שיש לשמור על אף השימוש בהיתר המכירה?

ה. למי התכוון הרב באומרו: 'יראי ה' החרדים אל דברו מאוד'?

ו. הסבירו כיצד אותם 'יראים' מקיימים מצווה זו?

"וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לְכֶם"

ה' מבטיח למי שישמור שמיטה ולא יעבוד את אדמתו- יהיה לו מה לאכול. וזאת בזכות הברכה שתהיה ביבול של השנה השישית, אשר יספיק לשלוש שנים (שישית, שביעית ושמינית), ככתוב:

"וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאָתָנוּ: וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לְכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעִשְׂתֵּי אֶת הַתְּבוּאָה לְשִׁלֵּשׁ הַשָּׁנִים: וְזָרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וְאָכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשֹׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹאכְלוּ יָשֹׁן" (ויקרא כה, כ-כב)

אם כן נשאלת השאלה על המצדדים בהיתר המכירה מהטעם של שעת הדחק, הרי ה' הבטיח את ברכתו אם נשמור שמיטה. לכאורה זהו הניסיון להיות בדחק ולבטוח בה? היעזרו ברב בית הספר!

תשובות:

א. הברכה הכתובה בתורה מתקיימת רק אם מצוות השמיטה נוהגת מהתורה, מה שאין כן כשנוהגת רק מדרבנן (ע"פ הספר מאיר עיניים בחושן משפט סז, סעיף קטן א).

ב. הברכה חלה על כלל ישראל ולא על אנשים פרטיים, כי יחיד יכול להיות שייענש בגלל חטא שחטא (בשם החזון איש).

ג. במציאות של ימינו כמעט מן הנמנע שכל בית ישראל יקיימו את מצוות השמיטה כמאמרה, לכן סכמו גדולי ישראל על היתר המכירה (הרב פראנק בכרם ציון אוצר השביעית עמוד לד).

הצעה להעברת השיעור העוסק בנושא היתר המכירה:

א. סיפור קישון על היתר המכירה

ב. סיפור ר' יצחק לוי

ג. סיכום הטענות

ד. תוספת הסברה (הקדמת הגר"ש ישראלי לבצאת השנה)

ה. המניע והאילוץ להתיר את המכירה בימינו

ו. יסודות ההיתר

ז. טענות המתירים

ח. טענות המתנגדים

ט. אלטרנטיבות להיתר ומגבלותיהן

הסיפורים וההמחזות לצורך האנשה בלבד. יש להדגיש בעיני תלמידינו שהכול נעשה כאן כדי שאנו נבין יותר. בורא עולם חותמו אמת ושמו שלום.

א. סיפור קישון על הימך האכירה:

מה חושב הקב"ה על היתר המכירה ?

חוקית, הכול בסדר...

"העולמות העליונים מזהירים בזוהר הרקיע והשכינה שוכנת על כסא הכבוד. מלך מלכי המלכים מרוצה כראוי למי שהכול נעשה כרצונו. פתאום נכנס אחד מפקידיו הבכירים ומבקש להתקבל.

הפקיד - ריבון העולם! זה טוב בקשר לעם-ישראל.

ה' - עוד סיפור של בשר מארגנטינה שאינו כשר?

הפקיד - יותר גרוע! דע לך שהם מעבדים את האדמה גם בקיבוצים הדתיים.

ה' - אז מה? זה לא יכול להזיק, לא?

הפקיד - אבל ריבון כל העולמות! השנה היא שנת שמיטה ורצונך הוא שתשבות הארץ מכל מלאכה.

(אחרי דקה של דממה מדאיגה, עונה המלך):

ה' - אני מבין. ובכן, הם עובדים את האדמה. בקיצור הם עושים זאת טוב. איפה פרידמן?

(מיד רצים המלאכים ומחפשים את נציגם של המפלגות הדתיות. אברהם פרידמן, הוא מגיע בריצה, עטוף בטלית).

פרידמן באי-נוחות בולטת, עונה בגמגום: רבונו של עולם, אנחנו לא עובדים את אדמותינו. אין לנו יותר אדמות בארץ-ישראל.

ה' - מה זאת אומרת? מה קרה לאדמותיכם?

פרידמן - הרבנות מכרה אותן לערבי. כל הארץ. אין יותר אדמה יהודית בארץ ולכן מותר לעבד אותה.

ה' - מכורות לערבי? כל אדמות ארץ ישראל?! איפה היועץ המשפטי?

(פרופ' בנימיני נמצא כבר ליד כסא הכבוד)

בנימיני - מלך כל הארץ, המצב כדלהלן: משרד הדתות שקיבל ייפוי-כח ממשרד החקלאות וממנהל מקרקעי ישראל, מכר דרך הרבנות הראשית, את כל אדמות ישראל לערבי לזמן מוגבל. החוזה נחתם בירושלים בנוכחות נציגי הממשלה והרבנות. החוזה נחתם כחוק והונח בכספת.

חוקית אני לא רואה שום פגם בנושא.

ה' - האם חתמו עליו עדים כשרים?

פרידמן - בוודאי, בוודאי.

אבל ריבון העולמים אינו נרגע לגמרי: כל זה נראה לי מוזר. שהארץ תשבות בשנה השביעית, ציזיתי, וברור שגם החקלאי חייב היה לשבות. לא אמרתי אף פעם שהאיסור לא חל על השטחים הנמכרים!

פרידמן משתחוה אפיים ומתערב: אני מצטער, אבל אני זוכר היטב את מה שכתבת. מצוותיך ברורות ביותר בעיניי.

ה' - מצוותי? איפה הספרים?

משה רבינו מגיע. בזרועותיו חמשת חומשי התורה:

ה' - בני, תקרא לי כל מה שנאמר בנושא.

ויקרא כה ב': "דבר אל בני-ישראל ואמרת אליהם, כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם... שש שנים תזרע שדך

ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה"
פרידמן - אתה רואה, אמרת "שדך" ולא שדותיהם של אחרים.
המלך שותק וחושב. ליתר בטחון הוא שואל אם אכן העדים שחתמו על החוזה הם כשרים.
פרידמן - כמובן, כמובן.
כולם נאנחים לרווחה. לכאורה הצדיק הקב"ה למפרע את ההסדר.
המלאכים והנביאים נרגעים. והנה שוב נסערות פניו של הקב"ה: אתם יכולים להגיד מה שאתם רוצים, לא תשכנעו אותי. אתם "עובדים" עלי. אני עוד לא רואה איפה ואיך, אבל אתם "עובדים" עלי. בטוח!
רבון העולמים, ממלמל פרידמן, רבון העולמים...
ה' - שקט! אז אתה אומר שמשרד הדתות קיבל ייפו-כוח ממשרד-החקלאות?
פרידמן - בכתב, רבון העולמים, בכתב.
ה' - לא משנה! אני עדיין לא מבין איך סתם שר יכול להרשות לעצמו למכור את הארץ שלי לערבי! ובכמה מכר אותה, אפשר לדעת?
כמה מאות שקל, לוחש פרופ' בנימיני.
ה' - לא יאומן! הנשמע כדבר הזה? הארץ אשר נשבעתי לאברהם, ליצחק וליעקב? ארץ-ישראל שנתתי לבני בניהם לדורות עולם? והם מכרו אותה? ועוד בטח על-ידי שר שכלל איננו מאמין בערכה ובקדושתה...
שר החקלאות, אתה צודק, אבל שר הדתות הוא מהמפד"ל... לוחש פרידמן בזירות.
אבל זה כבר לא עוזר! הקול הולך וגדל מאוד. שופרות הרקיע נשמעים בכל העולמות - ברעש גדול קם המלך ואמר: "אני אפרסם מחאה רשמית".

ה. סיפור הרה יצחק לוי

מה חושב הקב"ה על היתר המכירה ? במחשבה שניה...

פתאום נכנס אחד מפקידי הבכירים ומבקש להתקבל -
ריבון העולם, שוב בקשר לעם ישראל. עוד סיפור על בשר מארגנטינה שאינו כשר?
פקיד - יותר גרוע! דע לך שהם מעבדים את האדמה גם בקיבוצים הדתיים!!!
ה' - אז מה?
פקיד - אבל רבוננו של עולם - השנה היא שנת שמיטה!
ה' - אך הרי לא ציוויתי כלל לשמור שמיטה כשארין בית-המקדש קיים וכשרוב עם-ישראל לא בארצו. אז מה הבהלה?
מבוכה אצל הפקיד - לאחר רגע של היסוס
פקיד - אך חכמי ישראל ציוו לשמור שמיטה גם בזמן הזה.
ה' - אכן, קביעת חכמי ישראל תורה היא, אך "הפה שאסר הוא הפה שהתיר" וביכולתם להתיר היתרים כפי הנראה להם.
פקיד - אבל יש מחכמי הדור הזה המתנגדים להיתרים ומכנים את הסומכים עליהם כאוכלי נבלות וטרפות.
ה' - לא יתכן. הבא לפני את ר' דב-בר.
מגיע ר' דב-בר, נציג הציבור החרדי וכתב לענייני שמיטה בעיתון "יתד נאמן", ועומד בפיק-ברכיים
ה' - ר' דב-בר האם אכן פרסמתם שהסומכים על ההיתר הם אוכלי נבלות וטרפות?
ר' דב-בר מוריד את ראשו בבושה
ה' - והיכן, ידידי דב-בר איסור רכילות ולשון הרע ושנאת ישראל? הרי הם איסורים מן התורה וחלים בכל מקום ובכל זמן - האם איסורים אלו יותר קלים בעיניך ממצוות שמיטה דרבנן?
ר' דב-בר - אבל, אבל... הם מוכרים את אדמת ארץ ישראל לגוי.
ה' - וכי אתה עצמך, אין אתה מוכר את רכושך, כליך ומזונך לגוי, לפני פסח?
ר' דב-בר - אבל רבש"ע, מדובר כאן בארץ הקודש שעליה כתבת בתורתך הקדושה "לא תחנם-

לא תיתן להם חנייה בקרקע.

ה' - ומי התיר להם זאת?

ר' דב-בר - הרבנות הראשית בהסתמך על היתרו של הרב קוק.

ה' - קראו לפני את הרב קוק.

מגיע הרב, עטור בטלית ותפילין, כולו אומר כבוד ועונה.

ה' - בני היקר, האם התרת למכור את אדמות א"י לגוי בשנות שמיטה?

אוסף הרב את מחשבותיו ולאחר רגע קט הוא משיב: רבש"ע, בני-ישראל עבדיך, בני אברהם יצחק ויעקב, מוסרים את נפשם יום-יום למען שמך הגדול ולמען הארץ אשר הבטחת להם (דממה של התרגשות מורגשת בהיכל) והנה בראותי מצוקתם כי גדולה היא עד כדי תלות גדולה מאד באומות העולם, לא יכולתי לחשות, אזרתי כגבר חלצי וחיפשתי היתר למכירת הקרקע ועבודתה בזמן הזה (וכאן הוא מפרט את נימוקיו ההלכתיים), אבינו שבשמים, הכול מבוסס על דברי רבותינו ראשונים ואחרונים. אנא, אם אכן טעיתי וחסאו בניך בני רחומיך, העבר חטאתם מלפניך והענש אותי, כי עלי הם סמכו.

דברי הרב עשו רושם עז וכולם מצפים להכרעת הדין - והנה קול אדיר ונורא, מזעזע עולמות - יישר כוח, בני הצדיק. יפה עשית שמידת אהבת ישראל שבך הביאתך ל"כח דהיתרא" ועל-כן הנני סומך ידי על ההיתר והרוצה להחמיר - תבוא עליו ברכה.

ועקב מצוקתם הקשה של העם בישראל, הנני מצווה על שר הגשם להוסיף השנה עוד 300 מ"מ והחיטה שתגדל השנה תהיה בה ברכה ויאכלו ענווים וישבעו.

ולעיתון המכפיש את הסומכים על ההיתר ורבניו אצווה להסיר מהם ההכשר ממנו כל זמן שאינו חדל להפיץ דברי רכילות ולשון הרע.

ג. סיכום הטענות

* אפרים קישון טוען שתי טענות עיקריות:

1. "אתה עובד עלי", דהיינו שאני בעצם מנצל פרצה כדי לעשות ולממש את הרצון שלי, בעוד שאנו אמורים לעשות את רצונו של הקב"ה.
2. לא יתכן למכור את הקרקע של הקב"ה לגוי.

* ר' יצחק לוי טוען גם הוא שתי טענות עיקריות:

1. שביעית אינה דאורייתא, אלא מדרבנן, הפה שאסר הוא הפה שהתיר.
2. ההיתר הוא עפ"י פסק הלכתי מבוסס.

ד. תוספת הסברה

1. **מכירת הקרקע היא לתקופה של שנתיים**, ולא מדובר במכירה עולמית. כיון שדרישות ההלכה חשובות לאדם שומר המצוות, לפחות כמו צרכים אחרים, לכן באמת אותו אדם מעוניין למכור את הקרקע שלו לגוי, מתוך ידיעה שללא מכירתה - אסור לו לעבוד בה.

2. הנקודה הבסיסית היא שגם דרכי ההוראה בשעת הדחק כפופים לגדרים הלכתיים.

הבעייתיות של החיפוש אחרי הפרצה היא שבעצם אני עושה מה שאני רוצה, וכדי לממש את הרצון שלי אני מנצל פרצה, בעוד שעפ"י ההבנה הבסיסית, אני אמור לעשות את רצונו של הקב"ה בתורה. כאשר נקודת המוצא היא אלוקית אזי כל הנאמר בתורה, כולל פרטיה ודקדוקיה בתורה שבכתב ושבע"פ - הם אלקיים. לכן באמת מצוות השמיטה היא רק כאשר היובל נוהג, ובאמת מותרות העבודות כשבעלות הקרקע היא של הגוי, ובאמת מכירה לזמן לגוי אינה בכלל "לא תחנם". אותם פגמים רוחניים הנובעים מעבודה בשנת השמיטה בקרקע של ישראל אינם קיימים באופן הזה שמותר עפ"י הלכה.

3. **לטווח ארוך עדיפה עקיפה של המצווה בדרך של היתר המכירה מאשר עקירתה.** הוכחה לדבר מתקנת פרוזבול שבפועל הפקיעו שמיטת כספים - אך רק למי שמסר שטרותיו לבי"ד. המגמה היא לשמור את ההלכה לזמן שלא תהיה שעת הדחק. גם הזה"ז אחרי כל העקיפות והפרצות, עדיין יש זכר לשמיטה בגן הנוי וכדו'.

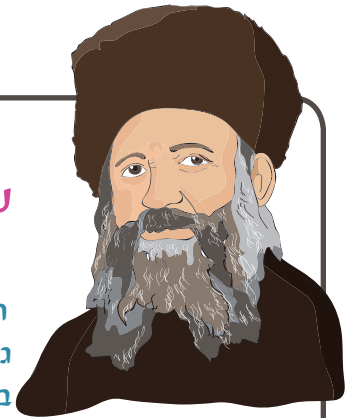
4. **אפשר לראות משמיטה לשמיטה התקדמות בתודעה של הציבור לנושא השמיטה בפרט ומצוות התלויות בארץ בכלל.** ואנו מצפים לזמן שהשמיטה לא תהיה בעיה אלא שנוכל להרגיש את ההארה ואת האידיאלים הצומחים מכל פרט מפרטי המצווה הגדולה הזו. וזה יתממש כאשר עם ישראל יתקבץ בארצו (וממילא החזרת הנהגת היובל) נהיה בעז"ה ברי קיבול לקבלת כל אותן האורות.

✓ **סימפוזיון בנושא היתר המכירה**

חכמי ישראל בפסיקה שונה

העשרה - עבודת כיתה

(כמות ה-1)

עמודי ההלכה - הרב אברהם יצחק הכהן קוק

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, נולד ביום ט' אלול תרכ"ה (1865), בעיירה גריבה שבבלטביה. בנערותו למד בישיבת זולז'ין, ועד מהרה התפרסם כעילוי. בשנת תרמ"ח הוזמן לכהן ברבנות בעיירה זיימל שבליטא, ובשנת תרנ"ה נבחר לרבה של קהילת בויסק.

בשנת תרס"א פרסם מאמר על "תעודת ישראל ולאומיותו" שבו הסביר לראשונה את משנתו הציונית דתית. הרב היה שוקד על לימוד התורה יומם ולילה כשהוא מעוטר בתפילין כל שעות היום. הרב הירבה לעיין בספר הזוהר ובספרי הקבלה, בספרי חכמי הביניים ובספרי המהר"ל מפראג. ויחד עם זאת היה ער וקשוב לכל העניינים והתופעות שהעסיקו את בני דורו, ולא היה ספר או מאמר חשוב שלא קרא.

הרב שאף תמיד לעלות לארץ ישראל ולהשתתף במפעל התחייה וההתיישבות, לכן כשקהילת יפו פנתה אליו בהזמנה לכהן בה ברבנות, נענה בשמחה להזמנה. הוא הגיע ליפו ביום כ"ח אייר תרס"ד (1904) ואת נאומו בהופעתו הפומבית הראשונה נשא בעברית. הרב קירב את אנשי הישוב החדש אל האמונה והתורה, הוא ביקר תכופות במושבות ועמד מקרוב על בעיותיהן הרוחניות והחומריות. עם התקרב שנת השמיטה, בשנת תר"ע חיווה את דעתו, כי הישוב עלול ליהרס אם יקיימו באותה שנה את מצוות השמיטה במלואה, לכן קבע לקבל - "בהוראת שעה ומצד ההכרח הגדול והעצום" - את הכרעת הרבנים שהתירו בנסיבות כאלה למכור את הקרקעות והנטיעות לגוי, כדי להפקיע את דיני שביעית (היתר מכירה).

הכרעתו עוררה התנגדות חריפה אצל חלק מרבני ארץ ישראל, הרב פרסם את הספר "שבת הארץ" שבו הסביר את שיטתו בהלכה ותפיסתו ההגותית על מצוות השמיטה וקיזמה בדורנו.

בקיץ תרע"ד (1914) יצא הרב לאירופה להשתתף בוועידה עולמית של "אגודת ישראל", וכשהגיע לאירופה פרצה מלחמת העולם הראשונה, הוועידה התבטלה אבל הרב לא היה יכול לשוב לארץ ישראל.

בחודש אלול תרע"ט (1919) חזר הרב לארץ ישראל, וראשי ירושלים הכתירו אותו כרבה של ירושלים.

באב תרפ"א (1921) נוסדה הרבנות הראשית לארץ ישראל, והרב נבחר לרב הראשי מטעם האשכנזים, והרב יעקב מאיר לרב ראשי וראשון לציון מטעם הספרדים. בשנת תרפ"ד (1924) ייסד הרב את הישיבה המרכזית בירושלים, שנודעה לאחר מכן כישיבת "מרכז הרב".

בקיץ תרפ"ט (1929) פרצו התנכלויות ומהומות דמים, כשהערבים ניסו לשלול מן היהודים את אפשרות הגישה אל הכותל המערבי, הרב התייצב בראש המערכה נגד ניסיונות השלטונות הבריטיים והמנהיגים הערביים לנשל את העם היהודי מזכויותיו בא"י.

בשנת תר"ץ (1930) פרסמה ממשלת בריטניה "ספר לבן" שבו הכריזה על בלימת ההתיישבות היהודית בא"י. הרב פרסם כרוז תגובה בעיתונות היומית ובו הוקיע את הספר הלבן.

עם תחילת רדיפות היהודים בגרמניה הנאצית בשנת תרצ"ג דרש הרב לפעול למען עלייתם ארצה ועוד.

יחד עם פעילותו הציבורית הענפה, הצטיין הרב בכל תקופות חייו בפוריות רבה בעבודתו הספרותית בהלכה ובהגות. כמה מחיבוריו נתפרסמו בחייו, אבל חלקים מרובים מכתביו ראו אור רק לאחר פטירתו, ועדיין לא פורסמו כל כתביו.

בצעירותו למד הרב הרבה ש"ס ופוסקים, השיב אלפי תשובות לשואליו ועליו הייתה מוטלת אחריות הפסיקה בדור. הרב כתב ספרי שו"ת, כגון: שו"ת דעת כהן משפט כהן, עזרת כהן אורח משפט כהן.

חלק מספריו בתחום ההגות שנדפסו הם: אגרות הראיה (3 כרכים), אדר היקר, אורות הקודש (3 כרכים), אורות, אורות הראיה, אורות התורה, אורות התשובה, המחשבה הישראלית, חזון הנאולה, חזון הצמחונות והשלום, מדות הראיה, מוסר אביך, עולת ראיה (2 כרכים), עקבי הצאן, ערפלי טוהר, קובץ מאמרים, ראש מילין.

הרב קוק חיבר פירוש לאגדות התלמוד, 'עין אי"ה' קטעים מחיבור זה כבר נתפרסמו אבל הספר כולו עודנו בכתב יד.

בשנותיו האחרונות כתב הרב את ספרו 'הלכה ברורה' על התלמוד, וזאת כדי להחדיר ללומדים את הלימוד אשר יחבר ויאחד בין התלמוד והפוסקים. אחרי מותו פורסמו קבצי תשובותיו בשאלות הלכה, (משפט כהן, אורח משפט, עזרת כהן, מצות ראיה ועוד). בשנתו האחרונה חלה הרב במחלה שממנה לא קם, בראש חודש אלול הביא אליו תלמידו הרב דוד הכהן את גיליונות "אורות הקודש" שנדפסו אז, הרב ציווה לא לכתוב עליו בשערי ספריו שום תארים ושבחים. "לא רבנו ולא הרב הראשי לארץ ישראל מלבד הרב". הרב נפטר ביום ג' אלול תרצ"ה (1935). (עפ"י הספר "משנתו של הרב קוק" - צבי ירון)

* עיניו בעמודי ההלכה על הרב קוק וענין על השאלות הבאות:

1. השלימו את החסר!

הרב קוק נולד בעיירה _____ שבלטביה בשנת _____.

נפטר בארץ הקודש בשנת _____.

בשנת _____ הוכתר הרב כרבה של יפו והמושבות.

בשנת _____ הוכתר _____ של ירושלים.

בשנת _____ הוכתר הרב כרב הראשי של _____ מטעם ה _____.

2. כתבו שמות של עשרה ספרים מתוך עשרות החיבורים של הרב!

3. מה שמו של החיבור, אשר בו מבאר הרב את שיטתו על מצוות שמיטה בא"י בדורנו?

4. מהו הטיעון העיקרי ל'היתר המכירה' לפי הרב קוק?

5. עיינו בעמודי ההלכה על ה'חזון איש' וכתבו במה הם חולקים?

עמודי ההלכה - החזון איש

הרב אברהם ישעיהו קרליץ מגדולי התורה וגדולי הפוסקים בדורנו.

נולד בקוסוב שבליטא בשנת תרל"ט (1878). נפטר בארץ הקודש בבני ברק בט"ו במרחשוון תשי"ד (1953).

כשנעשה בר מצווה נדר שילמד כל חייו תורה לשמה, בגיל 14 נסע לבריסק ללמוד תורה מר' חיים סולובייצ'יק. כל אחיו וגיסיו היו תלמידי חכמים וגדולי תורה. עד עלייתו ארצה היה ה'חזון איש' בחזקת נסתר. את כל ספריו הוציא לאור בעילום שם. החזון איש תמיד למד תורה ביגיעה עצומה וחי חיי פרישות וחסידות.

לאחר נישואיו התפרנס מחנות שניהלה אשתו. גיסו הרב יעקב ישראל קנייבסקי בעל "קהילות יעקב" העיד עליו שהש"ס היה מסודר במוחו.

בשנת תרע"א (1911) הדפיס את ספרו הראשון, במשך חייו חיבר 23 חיבורים בהלכה.

לכל ספריו קרא "חזון איש" מבלי להזכיר את שמו. רק מעטים ידעו שהמילה אי"ש היא ראשי תיבות של שמו אברהם ישעיהו.

הוא התמחה בכל מקצועות התורה, עסק באסטרונומיה (בענייני קידוש החודש), בבוטניקה (בענייני סדר זרעים), במתמטיקה (חישובים הלכתיים שונים כגון: שיעורי תורה) ברפואה (יעוץ לכל הפונים אליו בשאלות).

סגנונו בהלכה הינו תמציתי ומנוסח בקיצור. אחרי מלחמת העולם הראשונה עבר לוויילנה, גדולי וויילנה הכירו בגדלותו, ובמיוחד העריכו הרב חיים עוזר גרודז'נסקי, שהיה מנהיג היהדות בדורו ורבה של וילנה.

כמו כן הוא היה בקשר אמיץ עם "החפץ חיים" (ר' ישראל מאיר הכהן מראדין).

בשנת תרצ"ג (1933) עלה ה'חזון איש' לארץ ישראל ונתיישב בבני ברק.

ר' חיים עוזר כתב עליו לרבני ארץ ישראל את המילים "ארי עלה מבבל".

עם עלייתו ארצה חל מפנה בחייו ויצא מאלמוניותו והפך למנהיג היהדות החרדית. החזון איש עסק רבות במצוות התלויות בארץ, עודד מאוד את שמירת השמיטה כהלכתה והתנגד ל"היתר המכירה" שהיה נוהג בישוב החדש. (עפ"י אינציקלופדיה לבית ישראל)

סייגו בעמודי ההלכה על החזון איש, וענין על השאלות הבאות:

1. השלימו את החסר!

כינויו של הרב אברהם ישעיהו קרליץ הוא _____ על שם _____.

החזון איש נולד בשנת _____ ב _____.

נפטר ב _____ בשנת _____.

2. א. כמה חיבורים חיבר החזון איש בכל שנות חייו?

ב. כיצד קרא לחיבוריו?

3. מתי הדפיס את ספרו הראשון?

4. הסבירו- 'ארי עלה מבבל'. על מי זה נאמר?

שימוש וצריכה מעשית בשמיטה

הצוות דיסקיוס:

- ✓ יש להציג בפני התלמידים שיטות שונות של שומרי שביעית, מבלי לבקר או להעדיף שיטה אחת על חברתה. המשותף לכולם הכוונה להישמר מאיסורי שמיטה בדרך שהורו לנו חכמים.
- ✓ כאשר תלמידי הישוב הם בני ישוב חקלאי חשוב ליצור מצב שהילדים יזדהו עם בני יישובם בדרך שהם בחרו לקיים מצווה זו.
- ✓ לצורך כך חשוב להפגיש אותם עם רב הישוב שיספר להם את הדרך להחלטה והמניעים ההלכתיים שהובילו לבחירת שיטה זו.
- ✓ מומלץ שהילדים ישוחחו ויראינו מרכזי ענפים בקיבוץ או המושב וידווחו לכך בכיתה. מומלץ לתעד ראיונות אלו בלוח הכיתה העוסק בשמיטה והלכותיה.
- ✓ יש להדגיש את הצורך בחיזוק הישוב היהודי גם היום אפילו לאחר שנים רבות של עצמאות.
- ✓ יש להדגיש את המורכבות והבעייתיות בקנייה מגויים וההשלכות הכלכליות והביטחוניות לכלל ישראל מכך.

מעשה שהיה

קדושת יבול ארץ ישראל

הצדיק רבי אברהם דב מאברין עלה לארץ ישראל והתיישב בעיר הקודש צפת. מיום שעלה לארץ נהג שלא לאכול עוד מפירות חוץ לארץ. שנה אחת היתה בצורת. תושבי העיר צפת נאלצו ליבא קמח מחוץ לארץ. רבי אברהם עמד במנהגו ולא טעם מלחם זה. הוא הרעיב את עצמו עד שהשיג מפירות הארץ. כששאלוהו מדוע אינך אוכל מיבול חוץ לארץ? השיב רבי אברהם: התורה מתייחסת לשאלת בני ישראל בשנת השמיטה: "מה נאכל בשנת השמיטה?" ועונה שהארץ תתן בשנה השישית יבול שיספיק עבור שלוש שנים, לשנה השישית לשנה השביעית- שנת השמיטה ולשנה השמינית. לכאורה, מדוע אין התורה מדריכה אותנו לייבא מזון מחו"ל בשנה זו, ובכך נפתור בעיות רבות? מכאן למדים שאין זו דרכה של התורה ולא רצונה שנאכל מיבולי חוץ לארץ.

שער ד מוצאי שנת שמיטה

שמיטת כספים

הרחבות

מכ/א

מה בין שמיטת קרקעות לשמיטת כספים?

- איסורי המלאכה במצוות השמיטה שהם איסורי התורה העיקריים במצווה זו, נוגעים בעיקר לחקלאים ולבעלי גינות פרטיות. שאר האנשים מרגישים את מצוות השמיטה בדיני הפקר וקדושת שביעית בלבד. מה שאין כן בשמיטת כספים, בקיום מצווה זו מעגל עושי החסד מתרחב לכלל הציבור. כל מי שיש לו בעל חוב, מצווה עליו לוותר לבעל חובו על החוב. והטעם לכך בכדי לעזור לאחייך שנקלע למצוקה שבעטיה נאלץ ללוות כסף.
- מצוות שמיטת כספים נוהגת בכל מקום בעולם ולא רק בארץ ישראל.

המצווה מהתורה ומדרבנן

- א. מהתורה מצווה זו נוהגת בכל מקום, בזמן שמתקיימת מצוות יובל בארץ ישראל. אך כשאין היובל נוהג, לא חייבים במצווה זו מהתורה.
- ב. חכמים חייבו אותנו במצוות שמיטת כספים גם היום שאין בית המקדש קיים ואין מצוות 'יובל' נוהגת, וזאת כדי שלא תשתכח מצווה זו מישראל.

מתי נשטט החוב?

- ג. מי שמשאיל מחברו פירות או מצרכי אוכל שונים, היות ואין המשאיל מחזיר את עצם הדבר שהשאיל אלא מוצר דומה, הרי זה נחשב כהלוואה כספית והשביעית משמטתו. לפיכך אשה המשאילה משכנתה ככר לחם או בקבוק שמן או יין וכדומה, ועברה עליהם שביעית, אינה יכולה לתבוע ממנה דבר, שהשביעית משמטת.

הצעות דיזקטיות

- ניתן לתת מודגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט).

שאלות חזרה

1. כתבו שני הבדלים בין שמיטת כספים לשמיטת קרקעות והסבירו אותם.
2. מדוע אפילו מצרכים שמשאילים משכנים השמיטה משמטת?

פרוזבול

הצעות דיזקטיות

ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט). ✓

שאלות חזרה

1. מי תיקן את הפרוזבול ומדוע תיקנו?
2. הסבירו את ביאור המילה: "פרוזבול".
3. כיצד פועל הפרוזבול? מה החידוש בתקנת הפרוזבול של הלל?
4. מדוע הפרוזבול אינו תקף אם מצוות שמיטת כספים הייתה מדאורייתא?
5. עד מתי ניתן לעשות פרוזבול, מדוע?
6. מי יכול לעשות פרוזבול?

ארבעת המינים של שמיטה

- א.** ארבעת המינים שגדלו בפרדסים של ישראל שנמכרו לנוכרים על יד הרבנות הראשית לישראל במסגרת היתר המכירה אין בהם קדושת שביעית.
- ב.** ארבעת המינים שגדלו בפרדסים של ישראל ולא נמכרו לנוכרי בהיתר המכירה אלא טיפלו בהם במסגרת אוצר בית דין או שגדלו בפרדס פרטי בהיתר, דין חלות קדושת שביעית עליהם כדלהלן:

אתרוג

- ג.** אתרוג חלה עליו קדושת שביעית מאחר והוא פרי ואפילו שנטעו לשם מצווה שם פרי עליו, לכן יש לנהוג בו קדושת שביעית.

הדסים

- ד.** הדסים יש אומרים שדינם תלוי במטרה שבשבילה לקטו אותם, אם להריח בהם הרי שיש להם קדושת שביעית ואם למצווה או לנוי אין בהם קדושת שביעית. ויש המחמירים בכל אופן לנהוג בהם קדושת שביעית כי מכל מקום יש ריח בהדס. אולם למעשה רוב הפוסקים הקלו שלא לנהוג בהדסים קדושת שביעית כי עיקרם גדלים ועומדים למצווה בלבד.

לולב

- ה.** בגמרא (מסכת סוכה דף מ עמוד א) נאמר שבעצים אין קדושת שביעית משום שהנאתן היא אחר ביעורם (אין ההנאה והכילוי קורים בו זמנית).
- ו.** יש פוסקים שהכריעו שיש קדושת שביעית בלולב משום שרגילים לטאטא בו את הרצפה ואז חל הכלל שהנאתו וכילוי שוים. אולם פוסקים רבים הכריעו שאין קדושת שביעית בלולב והרי הוא בגדר עץ בעלמא ואין היום רגילות לטאטא בו את הרצפה.

ערבה

- ז.** בענפי הערבה אין קדושת שביעית, כי הן חלק מענפי העץ ובעץ אין קדושת שביעית, מפני שאין הנאתו ובעורו באים כאחת. לכן אין לקטוף ערבה בשנת שמיטה מעץ השייך לאדם אחר אם לא שבקש רשות ממנו, שהרי אינו הפקר.
- ח.** לסיכום:
1. לגבי הלולב, ההדסים והערבות לא חלה עליהם קדושת שביעית.
 2. לגבי האתרוג הרי הוא כפרי לכל דבר וחלה עליו קדושת שביעית.
- ט.** לפיכך ניתן לברך על אתרוג שגדל בפרדס שהשתמש בהיתר המכירה ואין נוהגים בו קדושת שביעית.
- י.** מותר להשתמש לשם ארבעת המינים באתרוג של שביעית, אלא שבתהליך המכירה שלו יכולות להיות מספר בעיות. לכן מומלץ לקנות אתרוגים של "אוצר בית דין".
- יא.** באתרוג הולכים לחומרא והשלב הקובע לחלות קדושת שביעית בו אחר הלקיטה כמו ירקות וגם אחר תחילת הגידול כמו פירות אילן. לכן אם היה אחד משני השלבים הללו בשמיטה - יש לנהוג בו קדושת שביעית ולהפריש ממנו תרומות ומעשרות.
- יב.** גם לאחר חג הסוכות יש לנהוג בקדושת שביעית באתרוג. דהיינו, אין לזרוק את האתרוג לאשפה, אלא לאוכלו או לשים אותו בשקית סגורה היטיב ואח"כ באשפה.

יצוא אתרוגים לחו"ל

- יג.** אתרוגים שיש בהם קדושת שביעית אין להוציאם לחו"ל. אולם יש שהתירו להוציאם לחו"ל במקרה ואם לא יוציאם לחו"ל יתבטל שם קיום. ויש שהתירו להוציא אתרוגי אוצר בית דין ויש שהתירו להוציאם בתנאי שיאכלו את האתרוג אחר הסוכות לפני זמן הביעור ויש שהתירו לשווק אתרוגים לחו"ל בתנאי שיבליעו את מחיר האתרוג בהדסים.

✓ **להרחבה ועיון בשיטות השונות ראה בחזון עובדיה, סוכות, עמ' רפה, סעיף יח, הערה כה; עמוד שב סעיף ט הערה י ועמוד שטו סעיף י הערה ט ובקטיף שביעית בהוצאת מכון התורה והארץ.**

מצוות הקהל

הרחבות

קיום המצווה במקדש:

"שנצטוונו שיקהל עם ישראל כולו אנשים ונשים וטף במוצאי שנת השמטה בחג הסוכות ביום שני בחג ולקרוא קצת מספר משנה תורה באזניהם שהוא אלה הדברים, ועל זה נאמר [דברים ל"א, י"ב], 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו'... שאמרו זכרונם לברכה שהמלך הוא היה המחויב לקרוא באזניהם. ובעזרת הנשים היה קורא, וקורא כשהוא יושב ואם קרא מעומד הרי זה משובח. ומהיכן הוא קורא מתחלת ספר אלה הדברים עד סוף פרשת שמע ישראל... וכיצד הוא קורא?

תוקעין בחצוצרות בכל ירושלים, ומביאין בימה גדולה, ושל עץ הייתה, ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים, והמלך הולך ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצים סביביו. וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול והכהן גדול נותנו למלך כדי להדרו ברוב בני אדם. והמלך מקבלו כשהוא עומד ואם רצה יושב, ופותח ומברך כדרך שמברך כל קורא בתורה בבית הכנסת וקורא הפרשיות שאמרנו ומברך לאחריה כדרך שמברכין בבתי כנסיות..." (ספר החינוך מצוה תריב).

מעין מעמד קבלת התורה:

מצווה זו מביאה אותנו פעם בשבע שנים למעין מעמד הר סיני, וכך רמוז בדברי הרמב"ם: "מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת.... אימתי היו קורין, במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות שהוא תחילת ימי חולו של מועד של שנה שמינית, והמלך הוא שיקרא באזניהם, ובעזרת הנשים היו קורין, וקורא כשהוא יושב ואם קרא מעומד הרי זה משובח, מהיכן הוא קורא מתחילת חומש אלה הדברים עד סוף פרשת שמע.... הקריאה והברכות בלשון הקדש.... אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה, ומי שאינו יכול לשמוע מכיון לבו לקריאה זו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל" (רמב"ם הלכות חגיגה פרק ג הלכות א-ו).

ההשתלמות בלימוד התורה ובעבודה על המידות במהלך שנת השמיטה עד לשיא של קבלת התורה:

"תיקון החברה המושג ע"י מצוה זו, קודם לו בעצם תיקון האדם. גדול הוא המבחן אשר המלוה עומד בו בתינו כספו על קרן הצבי, גדול הוא הניסיון אשר הקונה מתנסה בו בהחזירו הקרקעות ביובל, וכח רב של "עושי דברו" מתגלה אצל בעל הפרדס והכרם בהפקירו היבול לכל דכפין. והעובר דרך ניסיונות אלה מתעלה ומתרומם, משתפר ומשתלם. הוא הדין העומד בניסיון "וכי תאמרו מה נאכל". המגלה אמונתו ובטחונו בהמנעו מזריעה הוא מתחסן כלפי ימי המעשה. כשיצא לשדה לחרוש... ולזרוע... ידע כי לא כוחו ועוצם ידו עשו לו את החיל הזה. אמונה זה סדר זרעים שמאמין בחיי העולמים וזרוע! הנה כי כן מתגלה כאן התוכן ש"בין אדם לעצמו". והנה עוד דבר ערך מושג במצות השמיטה, והוא: שחרורו של האיכר לשנה אחת מהעבודה החקלאית השוטפת ומתן אפשרות להתכנסות בבתי מדרש לשם התרעננות רוחנית.... השתלמות נוספת בלימוד, במחשבה ובמדות....

כוונת התורה בזה באה לידי גילוי בולט במצות "הקהל", "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות". כשכל העם אשר עסק בתורה במשך השנה מתאסף על נשיו וטפו לבית המקדש ושומע מפי האיש המרומם בעם- מלך ישראל- את דברי התורה, ורואה עצמו "כאילו עתה נצטווה בה מפי הגבורה שומעה" (רמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ו). שנה של התכוננות רוחנית מעמידה את העם כאילו בפני קבלת התורה מחדש, מחדשת את מעמד הר סיני... אשרי העין ראתה זאת!" (הרב שאול ישראלי, מתוך הקדמה לספר בצאת השנה, הוצאת הרה"ר לישראל, ירושלים, תשי"ט).

הצעות דיסקיות

✓ ניתן לתת מדגם נוסף של שאלות חזרה לפי רמת הכיתה ולפי רמת הלמידה (לכיתות ז-ט-).

שאלות חזרה

1. הסבירו מתי וכיצד קיימו מצווה זו בזמן שבית המקדש היה קיים?
2. מהו טעם מצווה זו?
3. מדוע אין מצווה זו נוהגת כיום?
4. מה נוהגים היום כתחליף למצווה זו ומדוע?

סליחה התלבלבני...

לפניכם סיפור. בכל סעיף מופיעה טעות אחת או יותר.

- א. עליכם לקרוא את הטקסט.
- ב. הקיפו בעיגול את הטעויות.
- ג. העתיקו לטבלה את המשפט שהקפתם והסבירו מהי הטעות.
- ד. כתבו את הסיפור מחדש ללא טעויות.

במושב קטן במרכז הארץ גרה משפחת ישראלי, אבא - יצחק, אמא - רבקה והילדים - מאיר ורעות. למשפחת ישראלי היה שטח חקלאי ממנו התפרנסה המשפחה.

- לקראת שנת השמיטה ידע אבא יצחק כי עליו להשקיע בשדה שלו: עליו להוסיף ולזבל בשנה השישית, להשקות יותר ויותר, כי בשנה השביעית אסור מדאורייתא להשקות, ומדברנן גם לחרוש, לזרוע ולקצור.
- אבא ידע שבשנת השמיטה חל איסור להשאיר את המטע מגודר, ויש צורך לעקור את הגדרות, לכן החליט אבא לשכור פועלים שיעקרו את הגדרות המקיפות את מטע הבנות שלו.
- יצחק היה זקוק להלוואה. הוא התקשר לגיסו חיים וביקש: "אולי תוכל להלוות לי קצת כסף? בית הדין שבכפר עציון מינה אותי להיות שליח לקטוף את כל היבול, למכור אותו ולהרוויח המון המון כסף, וחלק מהכסף עלי לשלם לבית הדין. עכשיו אני זקוק לכסף שלך כדי להכין הרבה ארגזים לאיסוף היבול. תוכל להלוות לי?" נאלץ חיים להלוות לגיסו ובלבד חשב, אקווה שיצחק אינו יודע על דין "שמיטת כספים", אם יציע לפרוע לי בחזרה את החוב, אקח את הכסף ולא אומר לו מאומה.
- כל אנשי המושב התכוננו לשנת השמיטה. גם דוד חיים הכין את הגינה לשנת השמיטה. הוא קרא למאיר ורעות לעזור לו. הוא אמר: "תראו ילדים, אין לנו הרבה זמן. את כל פעולות הגיזום המסייעות לעצים לגדול נשאיר לשנה הבאה. בכל אופן מה שאסור הוא דישון העצים, את זה כדאי לעשות עכשיו. מאיר - תן לי בבקשה את הצינור שאוכל להשקות המון עכשיו, מתחילת השמיטה לא נוכל להשקות. כמה חבל, אלו טיפות המים האחרונות שעצים אלה יקבלו עד השנה השמינית ...".
- רעות חזרה מבית הספר וסיפרה לאבא מה למדה בכיתה: "למדנו שאחת המטרות של מצוות השמיטה היא לזכור שכל מה שגדל בארץ - כולו ברכת ה'. הוא ודאי ייתן לנו גשמים רבים בשנה הבאה, כדי שנוכל לאכול מפירות הארץ בלי להשקותם".
- "נכון", הצטרפה אמא רבקה לשיחה, "השמיטה מלמדת אותנו לוותר, וגם להקדיש זמן לעסקים. תחשבו על אבא, השנה הוא פנוי מעבודת האדמה ואז הוא יוכל להתפנות לעבוד בבנין ובעסקים. כך הוא יהיה עשיר יותר ...".
- לאחר החגים, התפרץ יום אחד מאיר הביתה בקריאה: "לא תאמינו מה ראיתי! השכן ממול תלה שלט על הכניסה לשדה התותים שלו: 'הפקר!!!' את רוצה, מירי, לקחת תותים משלו ולאכול? בואי! אני אביא את החבית מחצר ביתנו, נמלא אותה בתותים ונוכל למכור לילדים בבית הספר!!!".
- "אבל הרב אמר לנו בכיתה שיש קדושת שביעית ליבול שגדל בארץ ישראל בשנת השמיטה. נצטרך להסביר לכל הילדים שיקנו מאתנו כיצד עליהם לנהוג בתותים", אמרה רעות.
- "נכון", אמר מאיר, "אני יודע: כל הבעיה היא כאשר אדם אוכל מפירות אלה. אבל מותר לנו לתת מהתותים לכל בעלי החיים בפינת החי, ואם רוצים מותר להכין תמיסה מיוחדת מהתותים".
- "אם כך, מצויין" אמרה רעות "טוב בוא נרוץ לשדה התותים ...".
- לפני חג הפסח הזמינו בני המשפחה את הדוד חיים ומשפחתו להתארח אצלם בליל הסדר. דוד חיים הביא איתו ארגז שלם של "יין ביתי" שהוא ייצר מענבים שגדלו אצלו בגינה לבד מאליהם.
- "אוי", אמרה רעות, "אסור לשתות מהיין הזה, כי יש איסור 'ספיחין'".
- "מה זה איסור 'ספיחין'?" שאל דוד חיים.
- "המורה הסבירה לנו שכל דבר שיש חשש שאנשים יגדלו בעצמם בשנת השמיטה ואחר כך יאמרו שהוא גדל לבד - חכמים אסרו אותו כדין 'ספיחין'. התירו רק צמחי נוי וצמחי ריח כמו פרחים וורדים".

”באמת?“, התפלא דוד חיים, אבל זה יין ולא ענבים !!”.

הסבר הטעות	המשפט

שערה מושגים

- א** 1. **אוצר בית דין** - חקלאים יכולים למסור את אדמותיהם לבית הדין, ובית דין יכול למנות פועלים לעבוד את האדמה בהיתר בשנת השמיטה. הפירות נחשבים כהפקה, ומטעם 'אוצר בית דין' הם מחולקים לציבור ללא תשלום. אולם 'אוצר בית דין' גובה ממקבלי הפירות תשלום עבור ההוצאות הכרוכות בטיפול, באחסון ובחלוקת היבול ולא על הפירות, לכן הם מחולקים ללא שקילה.
2. **אברויי אילנא** - פירוש: להשביח את האילן. אפילו מלאכות האסורות רק מדרבנן אם מטרותן להשביח את האילן אסורות בשמיטה.
3. **אוקמי אילנא** - פירוש: לקיים את האילן. כל המלאכות האסורות רק מדרבנן מותרות לעשייה באם תכליתן שהאילן יחיה יתקיים ולא ימות.
4. **איסור ספיחין** - פירוש: צמחים נספחים שגדלו מעצמם ללא התערבות החקלאי. מהתורה הספיחין מותרים, אולם חכמים אסרו את הספיחין, כדי שלא יבואו עוברי עבירה ויזרעו בסתר את שדותיהם בשמיטה, ויאמרו: "גידולים אלו ספיחין הם שגדלו מעצמם". איסור זה אינו נוהג בפירות האילן, כי אין חשש שאדם יצליח לטעת אילן ועוד באותה שנה יתן פירות. הזמן הקובע לאיסור ספיחין הוא נביטת הצמח מן האדמה, צמח שנבט לפני השמיטה אין בו איסור ספיחין.
5. **אכילת פירות שביעית** - פירות שביעית יש לאוכלם כדרכם ואין לעשות בהם שימוש שונה באופן שימושם הרגיל, כמו לבשל אבטיח. לפי הרמב"ן יש מצווה לאכול פירות שביעית.
6. **ארבע שדות** - ארבעה סוגי שדות שאין רגילים לזרוע בהם, לכן לא חלה עליהם "גזירת ספיחין". והם:
 1. **שדה בור** - שדה שאין מעבדים אותו בגלל הקשיים המצויים בו.
 2. **שדה ניר** - שדה המיועד לחרישה כדי להשביחו. כל מה שגדל בו בעל הבית אינו חפץ בו ועוקרו.
 3. **שדה כרם** - בעל הבית אינו חפץ בצמחים שיגדלו שם כי יעבור על איסור כלאיים (תבואה+כרם).
 4. **שדה זרע** - שדה זרוע והספיח מפריע לצמחים העיקריים שכבר נשתלו בו.
- ב** 7. **ביעור פירות שביעית** - חובה לבער את פירות שביעית מביתו בדרך של הפקה. זמן הביעור - כאשר נגמר סוג זה של פרי בשדות לחיות השדה.
- ג** 8. **גבול עולי בבל** - אלו גבולות הארץ שבה התיישבו אבותינו שעלו מבבל בזמן עזרא ונחמיה בתחילת ימי בית שני. גבולות אלו התקדשו ונקראו "קדושה שניה". מצוות שמיטה נוהגת בגבולות עולי בבל.
9. **גבול עולי מצרים** - גבולות ארץ ישראל שנכבשו על ידי יהושע והשבטים לאחר יציאת מצרים ועד ימי דוד המלך. גבולות אלו היו רחבים וגדולים יותר מאשר בזמן בית שני (עולי בבל), בגבולות אלו התחייבו אבותינו בכל המצוות בארץ עד גלותם. גבולות אלו נקראים "קדושה ראשונה".
10. **גידולי מים** - צמחים הגדלים ללא תלות בקרקע, כגון: במכלי חצץ עם מים, בריכות מים כשמעליהם יש תקרה והם מנותקים מהאדמה על ידי יריעות פלסטיק חזקות או משטחי בטון. מותר לזרוע ולגדל בהם בשביעית.
- ד** 11. **דמי שביעית** - אם קונים פירות שביעית בכסף מזומן, הכסף שנותנים למוכר הופך לקדוש בקדושת שביעית. ובכסף זה ניתן לקנות רק דברי מאכל. הקדושה מהכסף פוקעת רק כאשר קונים בו דבר מאכל שאין בו קדושת שביעית, או כאשר מחללים אותו על מאכל שווה ערך לדמי שביעית.

ישנם מספר מצבים בהם הכסף אינו קדוש בקדושת שביעית :

1. בקניית פירות מאוצר בית דין, כיוון שהכסף ניתן על העבודה ולא על הפירות.
2. בקניית פירות מיבוא או פירות שנה שישית או ירקות ממצע מנותק, כיוון שגידולים אלו אינם קדושים בקדושת שביעית.
3. בקניית גידולי נוכרים כיוון שאין בהם קדושת שביעית (מלבד לנוהגים לפי החזון איש להחמיר ולנהוג קדושת שביעית ביבול נוכרי).
4. בקניית גדולים מהיתר המכירה, כי אין בגידולים אלו קדושה. לפי זה יוצא, בדרך כלל כשקונים פירות וירקות בשמיטה, הכסף איננו נתפס בקדושת שביעית.

12. הַבְּרָכָה - לקיחת זמורה של גפן המחוברת לגפן - האם, כפיפתה וכיסוי חלקה האמצעי באדמה, כדי שתוציא שורשים ותצמח. לאחר גדילת הגפן החדשה מנתקים אותה מהגפן - האם. פעולה זו אסורה בשמיטה מדרבנן.

13. היתר המכירה - היתר שהתאפשר ע"י חלק מהרבנים למכור את האדמות בשמיטה לגוי ובכך יהא ניתן לעבוד את האדמות בשמיטה בתנאים מסוימים. כי במכירה לגוי פקעה מהאדמה קדושת שביעית. עיקר ההיתר כהוראת שעה לעזור לישוב היהודי בארץ להתבסס ולהתיישב. כיום ממשיכים בהיתר מטעם הרבנות הראשית לישראל מסיבות נוספות. יש רבנים שהתנגדו להיתר עוד לפני 130 שנה עד היום ולא סומכים על היתר זה, בטענות שונות, כגון: שבמעשה המכירה עוברים על איסור 'לא תחנם' ואין תוקף למכירה שלא רשומה במסודות הרשמיים המנהלים את הקרקעות.

14. הלכה למשה מסיני - הלכה שאינה כתובה בתורה, אך נאמרה בהר סיני למשה רבנו מפי ה', ועברה במסורת מרב לתלמיד.

15. הפסד פירות שביעית - אסור להשחית או להפסיד גידולי שביעית. חכמים למדו זאת מהפסוק: "וְהִיְתָה שְׂפַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֵכְלָהּ" (ויקרא כה,ו)- 'לאכלה ולא להפסד'. איסור זה חל אפילו על כמות מועטה של פרי. האיסור הוא כשמשחיתים את הפרי או שאריות ממנו בידיים. ולכן מותר להניח פירות שביעית במקום נקי, גם אם בוודאי במשך הזמן ירקבו שם, כי אינו משחית באופן ישיר בידיים - רק גרם הפסד. לכן נוהגים להחזיק - 'פח שמיטה', שבו שמים את שאריות האוכל הקדוש בקדושת שביעית עד שמרקיב ולאחר מכן זורקים אותו באשפה הרגילה.

16. הפקר פירות שביעית - מצווה עשה בשנת שמיטה, היא להפקיר היבול שגדל בשנת השמיטה, ככתוב: "וְהִשְׁבִּיעַתָּ תְּשֻׁמְטוֹנָה וְנִשְׁטְתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְךָ" (שמות כג, יא). אין צורך להפקיר באמצעות דיבור או בכתב, אלא הכוונה שאין לנהוג בפירות כדרך בעלים. לפיכך, אסור לגדר שטח כדי למנוע מאחרים להיכנס לשדה או לפרדס. אולם אם היו גדרות למקום לפני שנת שמיטה - אין צורך להוריד.

17. הקהל - בשנה השמינית לאחר שנת השמיטה ביום השני של חג סוכות אנו מצווים להקהיל את כל ישראל בעזרת הנשים שבבית המקדש, והמלך היה קורא בתורה בציבור מספר דברים. מטרת המצווה לזרז את בני ישראל בקיום המצוות, בלימוד התורה ובאמונה בה' יתברך. כיום לא מקיימים מצוה זו היות ובית המקדש חרב, אולם נהגו לעשות כינוסים ברחבת הכותל ובהם רבני ישראל קוראים בתורה לציבור הרחב, זכר למצוות הקהל.

18. הרכבה - החדרת ענף (רוכב) של עץ מסוים לתוך עץ מאותו סוג (כנה), כדי שמענף וחיבור זה יצמחו פירות נוספים. פעולה זו אסורה בשמיטה מדרבנן.

19. חנטה - הזמן בו נושרים עלי הפרח ומתחילה היווצרות הפרי. בפירות האילן אנו הולכים לפי שלב החנטה. ועל פיו נקבע אם פרי זה קדוש בקדושת שביעית. לכן פירות שחנטו לאחר א' בתשרי של השמיטה יש בהם קדושת שביעית.

20. יובל - לאחר מנין של שבע שמיטות (49 שנים), מגיעה שנת יובל, ככתוב: "וְסִפַּרְתָּ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים... וְקִדְשְׁתָּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתָם דְּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל יִשְׂרָאֵל... יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סִפְחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נִזְרֶיהָ" (ויקרא כה, ח-יא). שנת היובל היא שנת החמישים, ואחריה מתחילים לספור מחדש שבע שמיטות. שנת היובל גם היא שנת שמיטה, ויש לקיים את כל מצוות השמיטה במשך שנתיים רצופות. מצוות יובל חלה רק כשכל יושביה עליה - שעם ישראל יושב בארץ לפי נחלות השבטים. מאז גלות עשרת השבטים לפני חורבן הבית הראשון בטלה מצוות היובל. מאז לא סופרים את שנת החמישים כשנת יובל, ולא מקיימים אותה כלל.

כ

21. **כינויים לשנת השמיטה** - שביעית, שנת השבע, שבת לה', שבת הארץ ושבת שבתון.

ל

22. **לקיטה** - הזמן בו אוספים ומלקטים את הירקות מהשדה. זמן זה הוא הקובע לעניין קדושת שביעית. לכן כל הירקות שנלקטו לאחר א' בתשרי של השמיטה, גם אם רוב גידולם וצמיחתם הייתה בשנה השישית הרי הם קדושים בקדושת שביעית. וכן אם הירק גדל כולו בשמיטה אולם נלקט בשנה השמינית אין בו קדושת שביעית.

מ

23. **מלאכות האסורות מהתורה בשמיטה** - זריעה, קצירה, זמירה ובצירה ויש אומרים גם חרישה ונטיעה.

מלאכות האסורות מדרבנן - אלו מלאכות חקלאיות שמותרות מהתורה אולם חכמים גזרו עליהם ואסרו ביצועם בשמיטה, כגון: סיקול אבנים, עידור, זיבול, ישור הקרקע וחפירה לצורך נטיעה, אם הם נעשו להשביח את האילן או את הקרקע לצמיחה טובה יותר - "לאברויי אילנא". אבל אם הם נעשים בכדי לקיים את האילן בכדי שלא ימות "לאוקמי אילנא" - מותרות.

24. **מצוות שמיטה** - שמיטה פירושה - עזיבה, נטישה הפקרה. בשנה השביעית כתוב בתורה (ויקרא כה, ד-ה) שאסור לעבד את האדמה, והבעלים חייבים להפקיר את פירות האילן ותבואת השדה לעניים. מהתורה אסורות המלאכות: זריעה, זמירה קצירה ובצירה, שאר העבודות אסורות מדרבנן. מצווה זו נקראת "שבת הארץ" (ע"פ ויקרא כה, ו).

25. **מצוות התלויות בארץ** - מצוות שהן חובת הקרקע והגדל בה. רוב מצוות אלו נוהגות רק בארץ ישראל. דוגמאות למצוות אלו: שמיטה, יובל, תרומות ומעשרות (מעשר) וכן מתנות עניים לסוגיהן (לקט שכחה ופאה).

26. **מצע מנותק** - מותר לעשות מלאכות חקלאיות כמו לזרוע ולשתול בגידולים הגדלים בעציץ מנותק מן האדמה הנמצא בתוך בית או חממה. מותר לעשות את כל הנדרש לגידול הירקות, כולל גיזום ודילול הפרי. על כן יש המגדלים ירקות על מצע מנותק ובתוך חממות. ואין לגידולים אלו שם גידולי שביעית.

נ

27. **נביטה** - זהו השלב הראשוני בו הזרע צומח ובוקע מן האדמה. שלב זה הוא הקובע לחלות 'איסור ספיחין', צמח שנבט לפני השמיטה אין עליו איסור ספיחין. אולם הוא קדוש בקדושת שביעית אם לוקטים אותו בשנת השמיטה.

ע

28. **עציץ נקוב** - עציץ שיש נקב בקרקעיתו. מכיוון שיש לו נקב הוא נחשב כקרקע כי תמיד הוא יונק ומחובר לקרקע דרך הנקב. לכן אסור לעשות בו את המלאכות האסורות בשמיטה.

29. **עציץ שאינו נקוב** - עציץ שאין בתחתיתו נקב, או יש בו נקב אך הוא מונח על יריעה מפלסטיק קשיח. עציץ כזה הנמצא בבית או מרפסת מקורה אין עליו דיני שביעית ומותר לעשות בו מלאכות.

פ

30. **פח שמיטה** - שאריות של מזון שהיה בהם קדושת שביעית, יש להניח בשקית מיוחדת. את השקית המיוחדת מכנים: "פח שמיטה". השאריות יהיו מונחים שם עד שלא יהיה ראויים למאכל אדם. אחר כך יש לסגור היטב את השקית שהיתה בפח השמיטה ולהניח אותה בפח האשפה הרגיל. בשנת השמיטה, מומלץ שיהיה בכל מטבח "פח שמיטה". הדבר מזכיר לאורך כל השנה שהשנה היא שנת שמיטה.

31. **פירות נוכרי / גוי** - פירות או ירקות שגדלו במטע או שדה של גוי (בארץ ישראל) בעיבודו ובעלותו. על היבול הזה לא חלה קדושת שביעית. אולם יש הסוברים שיש קדושת שביעית בפירות נוכרים.

32. **פרוזבול** - היא מילה ביוונית שפירושה הוא: "מסירה אל...". חכמים פירשו מילה זו גם במשמעות עברית. פרוז - תקנה, בולי - עשירים, בוטי - עניים, כלומר תקנה שנועדה לטובת העניים והעשירים. הלל הזקן תיקן תקנה זו כדי להפקיע את החובה של השמטת המלווה. ובכך מנע את המצב בו נמנעו עשירים מלהלוות לעניים בגלל שחששו שהשמיטה תשמט את חובם ולא יקבלו את כספם. בגלל שחובת השמטת חוב חלה על אדם פרטי שהלווה כסף לחבר, אך על בית דין אין חובה כזו. אם אדם פנה לבית דין שיגבו את חובו, הדבר מותר. הלל תיקן תקנה שהמלווה ימסור את חובותיו לבית הדין ועל ידי כך ייפטר מחיוב השמטת כספים.

33. **פרחים** - פרחים המיועדים לנוי אין בהם קדושת שביעית. פרחים המיועדים לריח (ורדים וכדומה) יש בהם קדושת שביעית.

ק

34. **קדושה ראשונה וקדושה שניה** - ארץ ישראל התקדשה פעמיים ונקבעו לה גבולות. **קדושה ראשונה** - התקדשה הארץ לאחר כיבושה ע"י יהושע בן נון לאחר יציאת מצרים, קדושה זו נמשכה כל אותם ימים ועד הכיבושים של דוד המלך. קדושה זו בטלה בזמן חורבן הבית הראשון ע"י נבוכדנצר מלך בבל. **קדושה שניה** - התקדשה שוב הארץ בקדושה עם עלייתם של עולי בבל ובראשם עזרה ונחמיה, כאשר שבו

- לארץ לאחר 70 שנות גלות בבל. הם לא כבשו את הארץ אלא קיבלו אישור מכורש מלך פרס להחזיק בארץ.
35. **קדושת שביעית** - פירות או ירקות שחלה עליהם קדושת שביעית, חייב הבעלים להפקירם, אין לסחור בהם, אין לשלם עליהם במזומן, אסור להפסידם, או לתת אותם לבהמה באם הם מאכל אדם, אסור להוציאם לחו"ל ואין מפרישים מהם תרומות ומעשרות היות והם הפקו. יש להפקירם שוב בעת הביעור.
36. **קליפות פרי שביעית** - קליפה הראויה למאכל אדם, יש בה קדושת שביעית, לכן יש להניחה בשקית ניילון עד שתירקב ואז יניחה באשפה.
- ש** 37. **שמיטה בזמן הזה** - מצוות שמיטה תלויה במצוות יובל. אם מצוות יובל לא חלה מהתורה אזי אין השמיטה חלה מהתורה. ובכל זאת נקבע להלכה שיש לשמור שמיטה גם כשרוב עם ישראל לא בארץ כחובה מדרבנן.
38. **שמיטת כספים** - מהתורה חובה עלינו למחול - לעזוב (להשמיט) את כל החובות הכספיים שחייבים לנו, ככתוב: "וְזָה דְבַר הַשְּׁמִיטָה שְׁמוּטָה כָּל בַּעַל מַיְטָה יָדוּ".
- מהתורה מצווה זו נוהגת בכל מקום (ואף בחו"ל), בזמן שמתקיימת מצוות יובל בארץ ישראל. אך כשאין היובל נוהג, לא חייבים במצווה זו. חכמים חייבו אותנו במצוות שמיטת כספים גם היום שאין בית המקדש קיים ואין מצוות יובל נוהגת, וזאת כדי שלא תשתכח מצווה זו מישראל.
- מתי נשמט החוב? השביעית משמטת כספים רק בסופה של השמיטה, שנאמר: "מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִיטָה". בימינו אנו נוהגים לעשות פרובול בערב ראש השנה של השנה השמינית לפני שהשמיטה תשמוט.
- ת** 39. **תוספת שביעית מדרבנן** - חז"ל הוסיפו שאסור לחרוש בשדה תבואה מפסח, ובשדה אילן מחג השבועות, כי נראה שהחרישה נועדה להכין את הקרקע לשנה הבאה שהיא שנת שמיטה. דין זה נקרא - "תוספת שביעית". וכך איסורי המלאכה חלים עוד לפני כניסת השנה. דין זה (דאורייתא ודרבנן) חל רק כשבית המקדש היה קיים.
40. **תוספת שביעית מהתורה** - הלכה למשה מסיני, שאיסור עבודת האדמה מתחיל שלושים יום לפני שנת השמיטה, כלומר: מראש חודש אלול. דין זה נקרא - "תוספת שביעית".

יהי רצון מלפני שוכן מעונה שנזכה כעם היושב בטח בארצו לקיים
מצווה יקרה זו בשלמותה על פרטותיה וכללותיה, מצוותיה ורעיונותיה,
"ושבתה הארץ שבת לה", אמן.

"וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת,
כי ממך הכל ומידך נתנו לך" (דברי הימים א כט יד).

ת.ו.ל.ע.ה.ע

יהי רצון שלימוד ילדי ישראל יהיה לעילוי נשמת סבי וסבתותי
אשר גידלנו לתורה וליראה במסירות אין קץ.

מאיר זקינו בן שלביה

יוסף בן שושיה

כוכינה בת מננה

אסתר בת מסעודה לבית מימון ע"ה.

